

TARTU ÜLIKOOLI
TOIMETISED

УЧЕННЫЕ ЗАПИСКИ ТАРТУСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
ACTA ET COMMENTATIONES UNIVERSITATIS TARTUENSIS

889

KURITEGEVUS MUUTUVAS
ÜHISKONNAS

ПРЕСТУПНОСТЬ
В ИЗМЕНЯЮЩЕМСЯ ОБЩЕСТВЕ

Kriminoloogia-alaseid töid
Труды по криминологии

TARTU 1990

TARTU ÜLIKOOLI TOIMETISED
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ ТАРТУСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
ACTA ET COMMENTATIONES UNIVERSITATIS TARTUENSIS
Alustatud 1893.a. ВІСНІК. 889 ВЫПУСК Основаны в 1893.г.

KURITEGEVUS MUUTUVAS
ÜHISKONNAS
ПРЕСТУПНОСТЬ
В ИЗМЕНЯЮЩЕМСЯ ОБЩЕСТВЕ

Kriminoloogia-alaseid töid
Труды по криминологии

TARTU 1990

Kinnitatud ilmumiseks TU Sotsioloogia Instituudi nõukogus.

Vastutav toimetaja J. Saar

Утверждено к изданию решением совета Института Социологии ТУ.

Ответственный редактор Ю.Саар

Kõesolev kogumik on pühendatud kuritegevuse probleemidele Nõukogude Liidus. Kuritegevus perioodil, mil ühiskonnas toimuvad revolutsioonilised muutused, on sotsiaalne patoloogia, mis takistab arenguprotsesside normaalset kulgu. Samas saab üha ilmsemaks, et kuritegevust tuleb vaadelda kui sotsiaalset indikaatorit. Kuritegevuse kvantitatiivseid ja kvalitatiivseid muutusi ei ole võimalik analüüsida uurimata ühiskonna funktsioneerimist. Niisugused on kaks põhilist artiklites arendatavat ideed.

This collection of papers deals with the problems of crime in the USSR. Crime in the period where there are revolutionary changes taking place in the society is social pathology which hinders the normal development of society. But it is becoming more and more evident that crime should be considered as a social indicator. The quantitative and qualitative changes of crime cannot be analyzed without investigating the functioning of society. These are the two main points put forward in the papers.

Настоящий сборник посвящен актуальным проблемам преступности в СССР. Преступность в период, когда в обществе происходят революционные изменения, представляет собой социальную патологию, которая затрудняет нормальное развитие социальных процессов. Очевидно, что качественные и количественные изменения преступности невозможно изучить без изучения закономерностей общественного функционирования. Таковы два основных направления идей, развиваемых в статьях сборника.

Kuritegevuse empiiriline määratlemine

E. Raska

Kui küsida inimestelt, mis on kuritegevus, siis arvatavasti enamus küsitletuist satub häämingusse ja ei mõista, miks sedavõrd enesestmõistetavat asja üldse küsitakse. Ehkki omamoodi varjatud, annab kuritegevus endast ometi ühel või teisel viisil märku. Tema konkreetsed ilmingud on tunnetatavad ja nähtavad nii igapäevases elus kui ka teleriekraani ja kinolina vahendusel. Enam või vähem regulaarselt edastavad teavet kuritegevuse kohta ajalehed ja ajakirjad. Kõik see ongi kujundanud arvamuse, et me põhijoontes teame, mida kuritegevus endast kujutab.

See arvamus on leidnud väljenduse ka nendes meetmetes, mida ühiskond läbi aegade kuritegevuse ohjeldamiseks võtnud on. Teatavasti piirduakse siin traditsiooniliselt mitmesuguste politseiliste meetmetega, kus põhirõhk on asetatud kuritegude toimepanemises süüdi olevate isikute väljaselgitamisele ning karistamisele. Ehkki säärane võitlus kuritegevuse vastu pole kunagi olnud ega ole ka praegu kuigivõrd tulemuslik, ei ole see asjaolu ometi ajendanud asjaomaseid organeid otsima põhimõtteliselt uusi lähenemisviise. Ainus, mida tahetakse tunnistada, on see, et politseiliste meetmete vähene edukus nõuab nende meetmete muutmist veelgi karmimaks, veelgi resolutsemaks.

Võiks aga mõelda ka selle üle, kas me ikka tõesti teame, millega võitleme, kas meie arusaamad kuritegevusest vastavad tegelikkusele. Võib-olla kõik see, mida kuritegevusse puutuvalt oleme harjunud pidama peamiseks ja olemuslikuks, on hoopis teisejärguline ja näiline? Võib-olla selle asemel, et järjekordselt tugevdada korrakaitse organeid ning vastutasuks nõuda neilt resolutsset tegutsemist kuritegevuse mahasurumisel, tuleks otsida teisi võimalusi kontrolli kehtestamiseks kuritegevuse üle? Võimalusi, mis sisuliselt vastaksid kuritegevuse olemusele ja asjaoludele, milliste toimel kuritegevus tekib.

Peab tunnistama, et ka kriminoloogia kui teadus kuritegevusest ei suuda neile küsimustele veel selgelt ja ühetähenduslikult vastata. Nii kummaline kui see ka pole, kuid kriminoloogid üldreeglina ei olegi juurelnud kuritegevuse, oma uurimisobjekti olemuse üle, vaid on selle piiritlemisel samuti tuginenud nn. tervele mõistusele.

Krimioloogide kogu tähelepanu ja energia on olnud suunatud nende arvates peamisele ja nimelt kuritegevuse põhjuste otsimisele.

Samal ajal on lihtne veenduda, et isegi siis, kui hoidume teoreetilistest nõanssidest ja püüame mõista kuritegevuse olemust nn. terve mõistuse tasandil, satume peagi raskustesse. Paljud näiliselt vaieldamatud tõesed muutuvad küsitavaks, kaob selge piir põhjuse ja tagajärje, olemusliku ja näilise vahel.

Küllap üks esimesi visioone, mis ühenduses kuritegevusega silme ette kerkib, ongi televisioonist või kinolinalt, aga mõnikord ka elust nähtud kriminaalne tüüp, osav ja külmavereline roimar, kes kaasinimeste elu ja omandit himustab. Arendades seda nägemust edasi, sidudes seda oma tähelepanekutega tegelikust elust ja täiendades massiteabest saadud infoga kuritegevuse kohta, kujunab meil pilt kuritegevusest kui nähtusest, kus peamist rolli etendavad erillised inimesed - kurjategijad, - kes mingil põhjusel ei oska või ei taha korralikult elada ja valivad ausa tööelu asemel kurjategija hukatusliku karjääri. Sääraste inimeste paheline, kuritegelik aktiivsus kogumis, valatuna konkreetsete kuritegude vormi ongi, järelikult, kuritegevus. Kõik on ju lihtne ja selge?

Kuid ometi, veidigi põhjalikumal järelemõtlemisel kerkib ridamisi küsimusi, millistele vastata polegi nii lihtne. Kõigepealt, mis asi üldse on kuritegu? Kas me saame liigitada inimeste tegusid kuritegudeks ja mittekuritegudeks neile tegudele endile eriomase kvaliteedi alusel, või määravad säärase jaotuse ära asjaolud, mis otseselt ei seondu teo kui niisuguse kvaliteediga? Näiteks, kas me võime kinnitada, et inimese vägivaldne surmamine teise inimese poolt on alati ja igal juhul kuritegu? Ilmselt ei või, kuna teatavatel asjaoludel, olgu või lahinguväljal, on kuritegu just vastupidine toiming, so. surmamisest keeldumine. Põhimõtteliselt sama probleem tõusetub kõigi teistegi traditsiooniliselt kuritegudena käsitatavate tegude puhul. Käitumine, mis siin ja täna on kuritegu, võib seal ja homme osutada mittekuriteoks ja vastupidi. Järelikult, teatavate tegude kuritegelikkus pole mitte nende tegude kui sääraste immanentne omadus, vaid tuleneb muudest, antud teo suhtes välistest asjaoludest.

Kui aga pole olemas "kuritegusid iseeneses", kas tohime

siis rääkida kurjategijatest kui erilisest inimtüübist, kui isiksusest, kes olemuslikult on programmeeritud kuritegude toimepanemisele? Vist samuti ei tohi. Pealegi on siinkohal tarvilik meeles pidada, et kaasaegne kriminaalseadusandlus sätestab hulganisti kuriteokooosseise, näiteks paljud ettevaatamatusest või hooletusest toimepandud kuriteod, kus teo toimepanija isiksuselised omadused ei mängi peaaegu mitte mingit rolli. Ühenduses tehnilise progressiga, seninägematuid ohufaktoreid sisaldava tehiskeskonna tormilise laienemisega tõuseb järjepidevalt ka sedalaadi kuritegude osakaal nii kriminaalseaduses kui ka tegelikus elus. Kui nüüd ütleksime, et kõik need, kes säärate kuritegude toimepanemise eest süüdi on mõistetud, kannavad endas mingit irratsionaalset kuritegelikku alget, siis peaksime ka iseendid siia hulka arvama, kuna pole olemas mingit tõsist garantiid, mis välistaks meie sattumise ettevaatamatu kuriteo, näiteks liiklusavarii, peategelase rolli.

Kuriteo ja kurjategija mõisteline ähmasus, võimatus selgelt ja ühetähenduslikult piiritleda kuritegelikku mittekuritegelikust konkreetsete tegude ja isikute tasandil seab kahtluse alla ennekõike selle, kui võrd tõene on meie tervele mõistusele rajanev kujutus kuritegevuse olemusest. Muidugi, igas konkreetses kuriteos, veelgi enam aga kõigi toimepandud kuritegude kogumis avaldub ühel või teisel viisil antud ühiskonna jaoks eriomase kuritegevuse olemus, kuid seda kaugeltki mitte vahetult ja täielikult. Sellepärast ükskõik kui ausalt ja põhjalikult me toimepandud kuritegude tehilolusid või siis kuritegusid toimepannud isikute isiksuselisi omadusi ka uuriksime, peame lõppastmes ometi tunnistama, et me ei suuda vastata küsimusele, mida kuritegevus kui nähtus endast kujutab, missugune on tema tekkemehhanism ja arenguloogika, milliste meetmetega oleks võimalik teda ohjeldada.

Samal ajal pole need hoopiski mitte skolastilised küsimused, vaid täiesti praktilise sisuga probleemid. Nimelt siit, nende küsimuste olgu intuiitivselt või teaduslikust lahendamisest õieti algab tegelik võitlus kuritegevuse vastu. Alljärgnevalt vaatlemegi, kuidas on neid küsimusi lahendanud nõukogude kriminoloogia.

Teatavasti nõukogude kriminoloogia tekkis ja arenes välja iseseisvaks teadusharuks kriminaalõigusteaduse rüpes. Tingituna sellest pole ta seniajani täielikult vabanenud

kriminaalõigusteadusele eriomasest lähenemisviisist ja mõis-teaparatuurist. Eriti selgelt avaldub kriminaalõigusteaduse mõju kriminoloogia uurimisobjekti - kuritegevuse - määratlemisel. Tuginedes kriminaalõiguslikule abstraktsioonile "kuritegu" ja vaevumata sügavamalt analüüsima, mida see abstraktsioon endas tegelikult sisaldab, tuletasid kriminoloogid siit lihtsa statistilise manipulatsiooni teel kuritegevuse mõiste. Nii jäigi nõukogude kriminoloogias aastakümneteks valitsema arusaam, et kuritegevus on ajalisruumiliselt piiritletud kuritegude kogum, mida iseloomustavad teatavad statistilised seaduspärasused.

Kuritegevuse formaal-juriidilise, statistilise käsitluse kontekstis tõusis täiesti seaduspäraselt kriminoloogide tähelepanu keskpunkti konkreetne kuritegu kui kuritegevuse ainus materialiseerunud, silmaga nähtav ja vahetule analüüsile kättesaadav element, samuti kuriteo toimepannud isik. Sest tõepoolest, statistilised seaduspärasused, mis iseloomustavad kuritegude kogumit, kuritegevust kui sotsiaalset massinähtust, võisid küll pakkuda teavat huvi, kuid olukorras, kus kuritegevuse statistika oli salastatud, said vaid vähesed kriminoloogid oma sellesuunalist huvi rahuldada. Pealegi võis arvata, et statistilise kogumina ei erine kuritegevus kuigivõrd teistest sotsiaalsetest massinähtustest, nagu seda on alkoholism, enesetapud, või suremus jmt.

Nõukogude kriminoloogide tähelepanu keskendumine konkreetsetele kuritegudele ja kurjategijatele võinuks osutada perspektiivseks ja viljakaks uurimissuunaks. Faraku see nii ei kujunenud. Vaatamata üsnagi arvuka kriminoloogide armee jõupingutustele, hoolimata sellest, et töötati läbi ja analüüsiti tonnide viisi kriminaaltoimikuid ja kuritegusid toimepannud isikute küsitluslehti, tuli lõpuks ikkagi konstateerida, et ei kurjategija isiksuses ega ka tema vahetus elukeskkonnas pole olemas omadusi ja tegureid, mis oleksid ühetähenduslikult käsitatavad kuriteo toimepanemise põhjustena, kriminogeensete faktoritena. Muidugi, iga kriminoloog püüdis konkreetsete uurimiste andmetel sääraseid tegureid esile tuua ja loetleda. Ometi ei kannatanud need katsed tõsist kriitikat kuna osutus, et praktiliselt kõik see, mida kuritegude ja kurjategijate uurimise andmetel pakuti välja kriminogeensete faktoritena, on ligilähedaselt samasuguse statistilise tõenäosusega täheldatav ka elanik-

konna nn. seaduskuulekas kontingendis. Pealegi oli sageli raske öelda, kas kurjategija isiksuse eritunnustena (kriminogeensete hälvetena) fikseeritud muutused isiksuse struktuuris kujunesid välja enne või pärast kuriteo toimepanemist. Pole tarvis kahelda, et kogu kriminaalmenetlus, eriti aga karistusasutuste miljöös muudab ja deformeerib isiksuse omadusi. Sellegipoolest ei tohi neid muutusi suvaliselt seostada konkreetse inimese eeldatavate kuritegelike kalduvustega.

Omamoodi ummikseis, milleni nõukogude kriminoloogia jõudis kuriteo ja kurjategija isiksuse uurimisel, tulenes loogiliselt juba nimetatud tõsiasjast, et kuritegu ennast käsitati abstraktselt, nähtusena iseeneses. Empiirilistes kriminoloogilistes uuringutes tähendas see kuriteo kui tegelikkuse sündmuse absolutiseerimist, vastandamist mittekuritegudele, seaduskuulekale käitumisele. Säärane vastandamine iseenesest sundis aga otsima kuriteos omadusi ja kvaliteete, mis põhjendaksid sedavõrd range piiri tõmbamist. Veelgi enam, kuna asuti seisukohale, et kuritegu on eriline, immanentse kuritegeliku kvaliteediga tegu, siis oli juba lihtne järeldada, et isikud, kes neid tegusid toime panevad, ei saa olla tavalised inimesed, vaid peavad samuti kandma endas erilist kvaliteeti. Nii püstitatigi ülesanne selgitada välja, nimelt missugused hälbed isiksuses on kuritegeliku kvaliteedi kandjad, et siis nende hälvete korrigeerimise kaudu elimineerida isiksuse kuritegelikkus.

Muidugi, arvestades elukeskonna aktiivset mõju inimese sotsiaalse käitumise determineerimisel eeldati, et mõnikord võib kuritegu välja kasvada ka nõ. isiksusest sõltumatult, elukeskonna negatiivste, kriminogeensete tegurite survele. Sellepärast uuriti kõrvuti kurjategija isiksusega intensiivselt ka tema elukeskkonda lootuses leida siit lahendust kuriteo saladusële. Analüüsi kurjategijate perekondlikke olusid, sõpruskonda, kooli- ja töökollektiivi iseärasusi jne. veendumuses, et kusagil seal on peidus kurja allikas. Viimane aga jäigi leidmata ja seda kaugeltki mitte sellepärast, et kuritegevusel põhjusi polegi, vaid just probleemi metodoloogiliselt väära püstituse tõttu. Ometi ei saa väita ka seda, et nõukogude kriminoloogide jõupingutused kurjategija isiksuse ja konkreetsete

kuritegude toimepanemise asjaolude uurimisel oleksid täiesti asjatud olnud. Tõsi, isiksuse või tema vahetu elukeskkonna (situatsiooni) kriminogeensus selle puhtal kujul jäi küll tabamata, kuid see-eest hakati nägema seoseid inimeste kuritegeliku aktiivsuse ja üldisemate majanduslike, sotsiaalsete, demograafiliste jne. nähtuste vahel. Kui senini nõukogude kriminoloogias üksnes deklareeriti kuritegevuse sotsiaalsust, siis nüüd hakati üha selgemini mõistma, et kuritegevus tõepolest ongi sotsiaalne nähtus, inimeste ühiskondliku (sotsiaalse) elutegevuse fenomen, mis on lahutamatu seotud ühiskonnaelu teiste nähtuste ning protsessidega ja mida pole võimalik seletada ainuüksi isiksuse individuaalse olemise tasandil.

Selle teoreetilise arusaamise pinnalt orienteerus ka empiiriline kriminoloogia ümber uutele uurimisvaldkondadele. Kriminoloogide tähelepanu keskmesse sattusid sotsiaalsed protsessid ja nende mõju elanikkonna kuritegelikule aktiivsusele. Viidi läbi ulatuslikud uuringud, selgitamaks välja demograafiliste protsesside, migratsiooni, urbaniseerumise jmt. kriminogeenset efekti. Realiseeriti mitmed regionaalsed uurimisprogrammid, mis komplekselt, paljudel majanduslike ja sotsiaalsete näitajate lõikes analüüsisid kuritegevuse statistiliste parameetrite sõltuvust regiooni sotsiaal-majanduslikest iseärasustest.

Tulemused väärtsid tehtud kulutusi. Tõestati seaduspärase iseloomuga seoste olemasolu kuritegevuse mitmesuguste parameetrite ja sotsiaalse makrokeskkonna kvantitatiivsete ning kvalitatiivsete näitajate vahel. Paraku sai selgeks seegi, et avastatud seosed pole kaugeltki lineaarse iseloomuga, et neid ei saa interpreteerida mehhanistliku determinismi vaimus põhjus-tagajärje seostena. See tähendab, ka sotsiaalse makrokeskkonna kriminoloogiliste uuringutega ei õnnestunud ühiskonnas avastada sääraseid nähtusi ja protsesse, mida võinuks pidada kriminogeenseteks iseeneses. Eri regioonide sageli üsna sarnase kuritegevuse pildi sotsiaalne ja majanduslik taust varieerub nende uuringute andmetel küllalt laias ulatuses. Samuti ilmnes, et sotsiaalsetelt ja majanduslikelt näitajatelt lähedaste regioonide kuritegevuse parameetrid ei pruugi sugugi sarnaneda. Kõik see viitas tõsiasjale, et kuritegevuse põhjuslik mehhanism ei ole taandatav üksikute, ühiskonnaelu muudest nähtustest suhteliselt eraldiseisvate tegurite kompleksile,

vaid on märksa keerulisema struktuuriga. Selle tösiasi teadvustamine tähistas nõukogude kriminoloogia arengus uue etapi algust, uut kontseptuaalset lähenemist kuritegevusele.

On tähelepanuväärne, et ühenduses nõukogude kriminoloogias seni üldtunnustatud teoreetiliste skeemide ümberhindamisega pandi esmajoones kahtluse alla kuriteo käsitlus. Hakkati mõistma, et kriminoloogia, tuginedes küll oma uurimisvaldkonna formaalsel piiritlemisel kriminaalõigusele ja kehtivale kriminaalseadusele, ei saa sellegipoolest kuriteo mõiste avamisel jääda pidama õigusliku abstraktsiooni tasandile. Kuriteo olemuse kriminoloogiline analüüs pidi näitama, milline sisu on sellel abstraktsioonil tegelikkuses.

Uus, nüüd juba tõesti kriminoloogiline lähenemine kuriteo olemusele leidis piisavalt argumente tõestamaks, et kuritegu pole mitte asi iseeneses, mitte salapärase kuritegeliku substantsi kehastus, vaid ennekõike ja peamiselt spetsiifiline suhe inimese ja ühiskonna (riigi) vahel. See suhe tekib käitumise sotsiaalse reguleerimise ja kontrolli õigusliku süsteemi raames ja sedavõrd, kui võrd nimetatud süsteem ise on ühiskondliku iseloomuga, peegeldab ühiskonda kui tervikut tema ajaloolise arengu antud etapil, peegeldub ka kuriteos ühiskonna kui terviku riiklik (õiguslik) suhtumine inimese sotsiaalselt tähenduslikesse eneseavaldustesse.

Tõepoolest, inimeste ühiskondlik kooselu eeldab individuaalse ja kollektiivse huvi kooskõlastamist, sotsiaalsete subjektide tegevuse reglementeerimist ulatuses, mis tagaks ühiskonna (riigi) ja iga üksikisiku normaalse ja ohutu elutegevuse. Mängureeglid, mis kindlustavad ühiskonna elu korrastatuse, on teatavasti valdavalt mitteformaalse iseloomuga (tavad, traditsioonid, kõlblus jmt.) ning üksnes valdkondades, mis ühiskonna või üksikisiku elutegevuse seisukohalt on erilise tähtsusega või mida piisava efektiivsusega ei reglementeerita käitumise mitteformaalsed regulaatorid; rakendatakse lisaks viimastele mitmesuguseid formaalse reguleerimise ja kontrolli süsteeme. Üks neist on käitumise õiguslik reguleerimine, mille raames omakorda eristub karistuse šhvardusele apelleeriv kriminaalõiguslik regulatsioon.

Pole mingit alust arvata, et riik, tunnistades teatavad teod kuritegudeks, peaks seejuures silmas neile tegudele immanentset kuritegelikku kvaliteeti. Kriminaliseerimise protsessi ei saa vaadelda tegevusena, kus seaduseandja ana-

lõusib kõikvõimalikke sotsiaalse käitumise variante ning püüab mõistatada, missugused neist on kuritegelikud ja missugused mitte. Tegelikult seaduseandja lihtsalt formuleerib oma tahte ja t u n n i s t a b sellega teatavad teod kuritegudeks. Muidugi, ka oma säärases tahteavalduses pole seaduseandja absoluutselt vaba, vaid peab hoolikalt arvestama väga paljude asjaoludega, alates kehtiva õigussüsteemi traditsioonidest kuni ühiskonna (riigi) aktuaalse majandusliku ja sotsiaal-poliitilise olukorra momendivajadusteni välja. Kõik see ei puuduta aga põhilist ja nimelt seda, et kuritegu olemuslikult on ja jääb hinnanguliseks kategooriaks, nähtuseks, mis peegeldab konflikti ühiskondliku (riikliku) ja individuaalse suhtumise ning tahte vahel. Selle konflikti materiaalne alus on, nagu juba öeldud, käitumise sotsiaalse reguleerimise ja kontrolli raames kujunev suhete süsteem inimese ja ühiskonna vahel, mitte aga inimese olemusse või tema elukeskkonda kodeeritud kuritegelik alge.

Kuna kuritegu ise pole mingi kuritegeliku substantsi kehatust, siis ka inimene, kes kuriteo toime paneb, kes tahtlikult või ettevaatamatusest astub üle seadusega kehtestatud piirist, ei saa põhimõtteliselt erineda ühiskonna teistest liikmetest. Ta on samasugune, nagu me kõik, temasse ei ole kodeeritud erilisi kuritegelikke kalduvusi, mis teda mõõdapääsmatult kannustaksid kurjusele. Asjaolud, mis lõppastmes määravad ära tema kuritegeliku käitumise, ei peitu mitte tema olemuses, vaid tema suhetes ühiskonnaga, enne kõike aga selles, mil määral neid suhteid reguleerivad ja korrastavad seadused, ühiskondliku kooselu mängureeglid üldse on kooskõlas individuaalse elutegevuse reaalsete tingimustega.

Ja tõesti, nagu igasugused mängureeglid, nii ka kriminaalseadusega kehtestatud piirangud ja ettekirjutused ei saa kunagi olla absoluutse iseloomuga, vaid seotud üsna konkreetsete tingimustega, milliste olemasolul nad on jälgitavad. Inimene, kes peab elama oludes, kus need tingimused pole täidetud, hakkab varem või hiljem tegelike elutingimustega vastuolus olevaid norme rikkuma. Tema karistamine selle eest, tema tunnistamine kurjategijaks võib küll antud konkreetse inimese sundida mõneks ajaks leppima kujunenud situatsiooniga, võib ka mõningaid teisi hirmutada tagasi seaduserikkumiselt, kuid ei likvideeri ega saagi likvi-

deerida kuritegeliku aktiivsuse tegelikku põhjust.

Seega näeme, et kuriteo tõenäosus määratakse ära seoste ja suhete kompleksi poolt, kus põimuvad ning satuvad konfliktlikult inimeste ühiskondlik ja individuaalne elutegevus. Selle konflikti objektiivsed ja subjektiivsed asjaolud kogumis moodustavadki kuriteo tegeliku sotsiaalse sisu, tema empiirilise olemuse.

Uus käsitlus kuriteost kui tõepoolest sotsiaalsest nähtusest tõi nõukogude kriminoloogiasse murrangu ka suhtumises kuritegevuse olemusse. Ennekõike jõuti lõplikult arusaamisele, et teoorias seni valitsenud formaal-statistilised kuritegevuse määratlused on pealispindsed ja kaugel sellest, et avada nähtuse olemust. Kuriteo kriminoloogilise analüüsi tulemuste pinnalt oli juba lihtne näha, et niivõrd, kui võrd üksikus kuriteos avaldub konflikt ühiskondliku ja individuaalse elutegevuse vahel, siis kõigi antud ühiskonnas toimepandud kuritegude kogum iseloomustab teatavast aspektist selle ühiskonna seisundit. Ehk, teiste sõnadega, kuritegevus on indikaator, mis signaliseerib ühiskonna sisemise konfliktisuse määrast. Ühtlasi hakati mõistma sedagi, et kuritegevus oma arengus ei ole ühiskonna kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete karakteristikutega järgalt seotud, vaid samuti nagu teisedki sotsiaalsed nähtused püüdleb suhtelise iseseisvuse ja autonoomsuse poole. Ta kujuneb omalaadseks elutegevuse valdkonnaks, professioniks kõige sellele kaasnevaga. Üksik kurjategija kui isoleeritud mässaja teda ahistavate olude ja seaduste vastu minetab ühenduses sellega oma keske tähenduse kuritegevuses ja esiplaanile tõusevad enam või vähem organiseeritud kurjategijate ühendused. Hakavad formeeruma kuritegevust kui elulaadi kandvad materiaalsed ja vaimsed struktuurid ning institutsioonid, mis tagavad selle elulaadi taastootmise sõltumatuse muudest ühiskondlikest arengutest.

Kuritegevuse näiline eraldumine ühiskonna legaalsetest struktuuridest, tema aktiivne vastandumine nendele struktuuridele loob illusiooni, nagu olekski kuritegevuse algpõhjus temas eneses. Jäädess selle illusiooni kätkeisse, on kahtlemata loogiline üritada kuritegevusest võitu saada repressiivsete meetmetega. Ja tõesti, miks mitte uskuda, et juhul, kui suudame hävitada kuritegevuse kui elulaadi, kui omapärase kontrakultuuri organisatsioonilised alused, kui suudame inimestesse sisendada hirmu ja vastikust kuritege-

liku maailma traditsioonide ja ideaalide vastu, siis sellega koos oleme andnud surmahoobi kuritegevusele tervikuna.

Paraku seadalaadi katsed kuritegevust ahistada pole olnud ega saagi olla edukad. Muidugi on hästi organiseeritud politseiliste meetmetega võimalik saavutada ajutist edu, kuid niikaua, kuni ühiskond ise taastoodab kuritegevuse võimalust, muutub see võimalus ikka ja jälle tegelikkuseks. Isegi enam, on vaja silmas pidada, et kuritegevuse ohjeldamine ainuüksi jõumeetodil annab sageli loodetule hoopis vastupidise efekti. Tunnistades inimese kurjategijaks ja suunates ta karistusasutusse, rakendab ühiskond tegelikult protseduuri, mis oluliselt sarnaneb keskaegsele häbimärgistamisele, ühiskonnast väljatõrjumisele. Selle protseduuri kasvatuslik ja preventiivne kasutegur on teatavasti üsna madal. Küll aga on teada, et paljud karistusasutustest läbikäinutest ei leiagi enam tagasiteed ühiskonda, mistõttu nende osaks tahes-tahtmata jääb asotsiaalne eluviis. Mida rohkem ühiskond oma liikmeid kurjategijatena märgistab, seda laiem, järelikult, on tulevase kuritegevuse sotsiaalne kandepind.

Siit ilmneb, et läbimõtlematu ja lahmiv kriminaalpoliitika ise võib kujuneda kuritegevust võimendavaks teguriks. Osutub, et kriminaalseadus pole kaugeltki parim vahend sotsiaalse käitumise reguleerimiseks. Kahtlemata võib ühiskonna (riigi) seisukohalt vaadatuna tunduda, et riikliku sunniga tagatud keeldude ja käskude kehtestamisega saab kõige operatiivsemalt ja ehk ka kõige odavamalt kindlustada soovitava ühiskondliku korra. Paraku on säärane arvamus sügavalt ekslik ja kannab endas ohtu lammutada kuritegevustase võitluse õilsa loosungi all ühiskond tervikuna. Kriminaalseadus on ja jääb äärmuslikuks abinõuks, relvaks, mida tohib kasutada vaid siis, kui muud vahendid osutuvad ebapiisavaks.

Kuritegevuse kui ühiskonna sisemiste konfliktide kehastuse järkjärgulise väljatõrjumise peatee peaks kulgema läbi sotsiaalsete reformide, mis peavad silmas inimeste ühiskondliku kooselu kvaliteedi parandamist, võimaluste avamist inimväärseks eluks elanikkonna kõikidele kihtidele ja gruppidele. Vastavate sotsiaalprogrammide realiseerimine suleb kuritegevuse allikad ja koos sellega määrab häbumisele kuritegevuse kõigis tema ilmingutes. See on kahtlemata pikk ja vaevarikas tee, kuid nähtavasti

ainuvõimalik eeldusel, et ühiskond tõepoolest soovib kuritegevust oma elutegevusest välja tõrjuda. Pole ju välistatud seegi võimalus, et kuritegevus on ühiskonnas võtmeasendil olevatele kihtidele vajalik omalaadse sisevaenlasena, kelle süüks saab panna oma saamatuse ja tegematajätmissed.

Lõpetuseks võimegi konstateerida, et samuti nagu kuritegevus ise on keeruline ja mitmetasandiline nähtus, kus olemuslik ja näiline, põhjus ja tagajärg kõikjal läbi põimuvad, nii ka tema määratlemine ei saa kujuneda lihtsate ühetähenduslike definitsioonide andmiseks. Enam-vähem kindlad saame esialgu olla vaid selles, et kuritegevuse põhiolemus avaldub läbi ühiskonna iseärasuste prisma, läbi nende seoste ja suhete, mis määravad inimese ja ühiskonna vahekorra. Juba ainuüksi sellepärast ei tohiks kriminoloog, kes otsib seletust kuritegevuse konkreetsetele ilmingutele, lasta end hüpnotiseerida kriminaalstatistika andmeridastest ja uskuda, et nimelt nende analüüs viib ta tõeni kuritegevuse olemuse ja põhjuste mõistmisel. Et mõista ja seletada kuritegevust tema reaalses olemises, on vaja uurida ühiskonda ning inimese asendit selles.

Empirical Definition of Delinquency

E. Raska

S u m m a r y

This report considers the empirical content of delinquency as a concept and as a social phenomenon. The problem is important from the aspect of criminological theory and practice but has not been substantially solved so far. It is clear that the basic structure of criminological theory as well as the practical measures undertaken to control and anticipate delinquency depend on the solution of this problem.

Relying chiefly on the past experience and development of Soviet criminology, the report suggests that the traditional formal-statistical definition of delinquency, i.e. the empirical treatment of delinquency as a concept by means of statistical aggregate of committed crimes, leads criminological theory to a deadlock, disorients the

preventive practice, focusing it mainly on the criminals and not on the actual causes of delinquency.

As delinquency is not linked with any specific "criminal" quality of the personality nor with living conditions but arises from rules of social coexistence of people, the report emphasizes that the empirical consideration of delinquency calls for a social approach to the problem. It is necessary to disclose the structure and nature of the relationship between society and man, to reveal the social sources of harmony (stability) and disharmony of social coexistence, to indicate how and in what conditions arises a total conflict between the needs and interests of man and the formal prescriptions (rules) of realizing them, i.e. the conflict through which the delinquent potential of society is manifested.

Эмпирическое определение преступности

Э. Раска

Р е з ю м е

Что такое преступность? - на первый взгляд может показаться, что вопрос этот прост и ясен и ответить на него легко может каждый. Однако при более основательном размышлении, перед исследователем возникает ряд проблем, решить которых не так просто. Что такое, например, преступление? Можно ли вообще разделить человеческое поведение на преступное и не преступное? Или имеются какие-то обстоятельства, непосредственно не связанные с качеством деяния, но на основе которых квалифицируются эти деяния? Все это - важные вопросы теоретического порядка, и уже с поисков ответов на них начинается действительная борьба против преступности.

Советская криминология при изучении преступности долгое время основывалась на конкретном ее проявлении - на изучении преступлений и личности преступника. Однако, сколько бы ни было собрано и проанализировано материалов по преступлениям и преступникам, в конце концов приходилось констатировать, что ни в личности преступника, ни в его непосредственном окружении нет таких особенностей, которые можно было бы квалифицировать как криминогенные. В то же время благодаря такому изучению выявились связи между преступной активностью человека и общими экономическими, социальными, демографичес-

кими и проч. явлениями. Стала очевидной социальная сущность преступности, которую невозможно объяснить лишь на уровне индивидуального бытия личности и которая до сих пор лишь декларировалась.

Новый, собственно криминологический подход показывает, что преступление в первую очередь и главным образом представляет собой специфическое отношение между человеком и обществом (государством). Вероятность преступления определяется комплексом связей и отношений, которые сплетаются и приводят к конфликту между индивидуальной и общественной жизнедеятельностью. Объективные и субъективные обстоятельства этого конфликта в целом и образуют действительное социальное содержание преступления, его эмпирическую сущность. Если в преступлении выражается конфликт между индивидуумом и обществом, то преступность отражает состояние самого этого общества, т.е. преступность является индикатором, сигнализирующим о внутренней конфликтности общества. Исходя из вышесказанного следует, что постепенное искоренение преступности как олицетворение внутренней конфликтности общества должно происходить путем социальных реформ.

О СОСТОЯНИИ ПРЕСТУПНОСТИ В СССР

Я. И. Гилинский .

За последнее время средства массовой информации публикуют данные (цифры, факты, интервью с представителями правоохранительных органов), свидетельствующие о "небывалом росте" преступности и отдельных ее видов, создающие впечатление о "девятом вале" преступности, готовом захлестнуть страну. Это вызывает ответную реакцию населения - страх перед преступниками и ненависть к ним, а также государственных и правоохранительных органов, готовых к принятию и осуществлению чрезвычайных мер. Официальным выражением этого явилось постановление Верховного Совета СССР "О решительном усилении борьбы с преступностью".

Однако анализ статистических данных в динамике за ряд лет свидетельствует о неоднозначности происходящих изменений.

Да, действительно, в 1988-1989 гг. наблюдается рост, иногда значительный, уровня преступности в целом и отдельных ее видов по сравнению с 1987 г. Вместе с тем, сравнение за более или менее длительный период показывает, что уровень преступности в 1988 г. ниже уровня 1983-1986 гг. (не говоря уже о 20-х или 30-х годах), а также ниже уровня преступности и ее наиболее существенных структурных элементов (видов преступлений) в ряде других стран./1/ Данные за 1979-1988 гг. представлены в табл. 1, 2./2/

Приведенные в таблице данные позволяют сделать ряд выводов.

Прежде всего, общий уровень преступности (в расчете на 100 тыс. населения) 1988 г. ниже уровня преступности 1983-1986 гг., хотя несколько выше, чем в 1987 г. (уровень 1988 г. на 2,8% выше 1987 г. и на 14,9% ниже 1985 г.).

Значительно важнее ситуация с наиболее опасными преступлениями против личности. Так, уровень умышленных убийств (с покушениями) в 1988 г. оказался ниже, чем в 1979-1985 гг. (ниже 1980 г. на 37,3%). Хотя и выше 1987 г. (на 13,5%). Уровень умышленных тяжких телесных повреждений в 1988 г. ниже, чем в 1979-1985 гг. (ниже 1979 г. на 33,6%), но выше, чем в 1987 г. (на 31%). Уровень изнасилований в 1988 г. один из самых низких за все десятилетие (выше только предыдущего года - на 5%, ниже 1983 г. на 29%).

Таблица 1
Динамика преступности и отдельных ее видов за 1979-1988 годы

	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Всего преступлений	1482884	1527425	1609470	1655932	2016514	2029144	2083501	1987293	1798549	1867223
Уровень (на 100 тыс. населения)	546,0	577,5	603,7	616,0	743,5	741,1	754,1	712,8	638,4	656,3
Умышлен. убийств	20862	21430	21271	21239	21273	20501	18718	14848	14656	16702
Уровень	7,9	8,1	7,9	7,9	7,8	7,5	6,8	5,3	5,2	5,9
Умышлен. тяжкие телесн. повре-ждения	45886	44330	43372	42537	45360	44437	39432	29096	28250	37191
Уровень	17,5	16,7	16,3	15,8	16,7	16,2	13,9	10,4	10,0	13,1
Кизасллование с покушениями	18965	20225	20165	19902	21801	21590	19438	18522	16765	17658
Уровень	6,6	7,6	7,6	7,4	8,0	7,9	7,0	6,6	5,9	6,2
Хулиганство	178554	182197	184139	185869	208904	205227	193865	165383	153050	115979
Уровень	68,0	68,9	69,1	69,1	77,0	74,9	70,2	59,3	47,2	40,8
Грабежи	50050	50135	49374	48611	67819	69339	61185	45510	46485	67114
Уровень	19,1	18,9	18,5	18,1	26,0	25,3	22,1	16,3	16,5	23,6
Разбой	13455	13663	12593	12042	14106	13211	12152	9073	9047	12916
Уровень	5,1	5,2	4,7	4,5	5,2	4,8	4,4	3,2	3,2	4,5
Кражи	368586	407474	428906	438222	636531	631858	665521	555376	549668	732396
Уровень	140,5	154,0	160,9	163,0	234,7	230,8	240,9	199,2	193,2	255,4

Таблица 2

Динамика преступности по линии ВКСС за 1979-1988 годы

	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Всего преступлений по линии ВКСС	194040	202301	220447	241491	246045	251900	267524	282834	279109	263350
Уровень (на 100 тыс. населения)	73,9	76,5	82,7	89,8	90,7	92,0	96,8	101,4	99,1	92,6
Кидания гос. или обществ. имущ-ва путем присвоения, растраты, злоупотребл. служебным положением	64751	67394	71048	74207	79594	85037	92986	97538	96986	87445
Уровень	24,7	25,5	26,6	27,6	29,3	31,1	33,6	35,0	34,4	30,7
В т.ч. в группах и особо крупных размерах	5154	5682	6921	7967	8979	10545	12071	12614	10825	7721
Уровень	1,9	2,2	2,6	2,9	3,3	3,8	4,4	4,5	3,8	2,7
Взятничество	5291	6023	6829	7756	8568	9616	10561	11408	7848	4927
Уровень	2,0	2,3	2,6	2,9	3,1	3,5	3,8	4,1	2,8	1,7
Спекуляция	24639	29519	32276	33655	32692	34268	38179	41036	43372	45235
Уровень	10,1	11,2	12,1	12,5	12,0	12,5	13,8	14,7	15,4	15,9

Уровень зарегистрированного уголовно наказуемого хулиганства постоянно снижается с 1983 г. и достиг в 1988 г. 52,9% от уровня 1983 г.

Значительно повысился, по сравнению с 1986-1987 гг. уровень грабежей и разбойных нападений, однако и по этим преступлениям максимум приходился соответственно на 1983-1984 гг. и 1979, 1980, 1983 гг.

И лишь уровень краж возрастает непрерывно, так что это - единственное из всех названных преступлений, чей уровень оказался в 1988 г. наиболее высоким за десятилетие.

Что касается преступности по линии БХСС, то ее уровень за 1987-1988 гг. снизился. При этом, однако, следует учитывать существенные различия в регистрации преступлений по линиям уголовного розыска (УР) и БХСС: если преступления по линии УР регистрируются после их выявления, то по линии БХСС фактически регистрируются преступления после их раскрытия. Поэтому динамика преступности по линии БХСС отражает не столько изменения численности совершенных преступлений, сколько активность сотрудников БХСС по выявлению и раскрытию преступлений. Следовательно, "сокращение" уровня по линии БХСС должно не столько радовать, сколько настораживать. Тем более, что уровень относительно легко раскрываемых видов - например, спекуляции - продолжает расти, а уровень сложных для раскрытия (хищений государственного или общественного имущества путем присвоения, растраты или злоупотребления служебным положением, взяточничество) - сокращается. Более того, если уровень в с е х хищений названной категории, совершенных в 1986 г. принять за 100%, и их уровень в 1987 г. составит 98,3%, в 1988 г. - 87,7%, то уровень хищений, совершенных в к р у п н ы х и о с о б о к р у п н ы х размерах, падает еще интенсивнее: 1986 г. - 100%; 1987 г. - 84,4%; 1988 г. - 60%. Вряд ли это отражает истинное положение дел.

Изложенное наводит на мысль, что, с одной стороны, нагнетается обстановка с преступностью по линии УР и, с другой стороны, смягчается ситуация с преступностью по линии БХСС. И то, и другое - без достаточных к тому оснований.

Публикуемые в печати рассуждения по поводу небывалого роста рецидивной преступности также не подтверждаются статистически. Максимальный уровень рецидивной преступности за то же десятилетие зарегистрирован в 1987 г., а в 1988 г. он снизился на 30%. Число же лиц, совершивших повторные

преступления, было наивысшим в 1985 г. и с тех пор неуклонно снижается (если в 1985 г. число рецидивистов принять за 100%, то в 1986 г. их окажется 90,6%, в 1987 г. - 67,9%, в 1988 г. - 66,1%).

Отмечаемые средствами массовой информации усиление жестокости совершаемых насильственных преступлений, рост преступности несовершеннолетних и организованной преступности, действительно имеют место. Но, во-первых, это общемировые тенденции, во-вторых, они проявляются в нашей стране давно, а отнюдь не в последние один - два года.

Так, рост преступности несовершеннолетних наблюдается по меньшей мере с 1983 г., а усиление жестокости совершаемых убийств и других тяжких преступлений отмечается в научной литературе с 1981 г./3/

Публикуемые сведения за отдельные периоды 1989 г. (кварталы, подгудогие) хотя и неблагоприятны, но не могут оцениваться изолированно, без учета динамики за многие годы.

Вообще в периоды экономических, социальных, политических преобразований, социальной нестабильности усиливаются проявления социальной патологии. В этом смысле рост преступности закономерен, "нормален" и будет, очевидно, продолжаться в ближайшие пару лет. Снижения же уровня преступности можно ожидать на перспективу лишь в случае реального успеха процессов перестройки.

Да, органы внутренних дел нуждаются в кадровом, материально-техническом обеспечении. Однако упование на чрезвычайные меры, на усиление репрессий не только бесперспективно, но может повлечь, при нашей обычной любви к перегибам и крайностям, - лишь к обострению социальной обстановки, и - как якобы парадоксальным, а в действительности закономерным - последствиям в виде дальнейшего роста преступности.

Вот почему при всей сложности оперативной обстановки в стране и отдельных ее регионах, опасность вызывает не столько реальный рост преступных проявлений, сколько наметившаяся неадекватная реакция общества и государства в виде чрезвычайных мер, усиления репрессий и т.п.

Использованная литература

1. Лепс А. Преступность в Эстонии и ее сравнение с преступностью в других государствах (советных республиках)// Теоретические проблемы изучения территориальных различий в преступности: Уч. зап. Тарт. гос. ун-та. Тарту, 1989. С.78-109.
2. Здесь и далее основные источники: Анкета опроса экспертов по проблеме прогнозирования преступности. М.:Акад. МВД СССР. 1989; СССР в цифрах в 1987 году. М.,1988. С.180; СССР в цифрах в 1988 году М.,1989. С.136-141; Преступность в СССР за 1988 г.: Статистика и комментарий криминолога// Сов.гос.и право. 1989, nr.8. С.82-91.
3. Бородин С.В., Побегайло Э.Ф. Характеристика умышленных убийств. М.: ВНИИ МВД СССР. 1981; и др.

Kuritegevuse seisundist N.Liidus

J. Gilinski

R e s ü m e e

Viimasel ajal on massiteabevahendid avaldanud andmeid, mis annavad tunnistust kuritegevuse "enneolematust kasvust" N.Liidus. Loomulikult reageerivad sellistele avaldustele nii elanikkond (hirm kurjategijate ees), kui ka riiklikud ja õiguskaitseseorganid. Statistiliste andmete täpsem analüüs viitab aga sellele, et kuritegevuses toimuvad muutused ei ole üheselt määratletavad.

Tõepoolest, 1988-89 aastatel on kuritegevuse tase võrreldes 1987 aastaga tõusnud nii üldiselt kui ka üksikute kuriteoliikide osas. Kuid võrdlus pikema või lühema ajaperioodiga näitab, et 1988.a. kuritegevuse tase on madalam kui 1983-1985.a. (rääkimata juba 20-,30-ndatest aastatest). Samuti jääb kuritegevuse tase madalamaks võrreldes mõningate teiste maadega.

Tabelis toodud andmetele tuginedes võib teha mõningaid järeldusi. 1988.a. toime pandud kuritegude arv (arvestatuna 100 000 elaniku kohta) on väiksem kuritegude arvust aastatel 1983-1986, ehkki mõnevõrra suurem, kui 1987. aastal. Tähtlikke tapmisi (koos tapmiskatsetega) sooritati 1988.a. vähem kui 1973-1985.a. (37,3% vähem kui 1980.a.), kuigi

rohkem kui 1987.a. (13,5%). Vägistamiste oas registreeriti 1988.a. viimaste aastakümnete üks madalamaid näitajaid. Kriminaalkorras karistatavate huligaansuste tase on langenud alates 1983.a. ning modustas 1988.a. kõigest 52,9% 1983.a. tasemest. Võrreldes 1986-1987. aastatega on oluliselt kasvanud röövimiste hulk, ehkki ka nende kuritegude maksimum registreeriti juba 80-ndate aastate alguses. Vaid varguste tase on tõusnud katkematult nii, et 1988.a. tase oli aastakümneni kõrgeim. Mis puutub SORVV liinis toimepandud kuritegusid, siis nende arv 1987-1988.a. langes. Kuna SORVV liinis toimepandud kuritegude registreerimise dünaamika peegeldab mitte niivõrd toimepandud kuritegude hulka, kui võrd SORVV töötajate kutsealast aktiivsust, siis selline langus teeb ettevaatlikuks. Samuti ei kinnita statistika ajakirjanduses avaldatud teateid retsidiivse kuritegevuse tohutust kasvust. 80-ndate aastate retsidiivse kuritegevuse kõrgeim tase registreeriti 1987.a., 1988.a. langes see 30%. Massiteabevahendites märgitud alaealiste poolt toimepandud kuritegude ning organiseeritud kuritegevuse kasv on tõepoolest reaalsus. Kuid, esiteks, on sellised tendentsid ilmnenu kogu maailmas; ning teiseks, need ei ole N.Liidus probleemiks mitte ainult viimasel ühel-kahel aastal, vaid juba ammu.

Uldiselt võib öelda, et sotsiaalselt ebastabiilsetel perioodidel võimenduvad sotsiaalse patoloogia ilmingud. Nõnda on ka kuritegevuse kasv ootuspärane, isegi "normaalne" ja arvatavasti kuritegevuse kasv jätkub veel mõned aastad. Kuritegevuse taseme languse eelduseks N.Liidus on uttmisprotsesside reaalne edu.

About the level of crime in the USSR

J. Gilinski

S u m m a r y

The press have recently published data which show an "unprecedented rise" of crime in the USSR. Naturally, both the population, state and law-enforcing bodies react to such statements. A more detailed analysis of the statistical data reveals that the changes in crime are not determined unambiguously.

The level of crime in 1988-1989 has risen, in comparison with 1987, both generally and concerning certain types of crimes. But a comparison with a longer or shorter period of time shows that the level of crime in 1988 is lower than 1983-1985, nothing to speak of 1920s-30s. The level of crime is also lower when compared with some other countries.

The data of the table lead to certain conclusions. The number of crimes in 1988 (for every 100,000 citizen) is less than the corresponding figure for 1983-86 but a bit higher than for 1987. There were less intentional killings (together with attempts) than in 1973-85 (37.5% less than in 1980) but 13.5% more than in 1987. The number of rapes in 1988 was one of the lowest for the last decade. The level of punishable hooliganism has been falling since 1983 and consisted in 1988 only 52.9% of the 1983 level. Compared with 1986-87 the level of robberies has risen considerably though the peak was achieved already at the beginning of 1980s. Only the level of larceny has been rising uninterruptedly and achieved its maximum in 1988. The number of robberies of socialist wealth declined in 1987-88. As the dynamics of registration of such offences does not reflect so much the amount of offences as the professional activity of people investigating them, such a decline makes cautious. The statistics also does not support data published in the press about a huge increase of crime recidivism. The highest level of crime recidivism in the 1980s was registered in 1987. In 1988 there was a fall of 30%. The increase of juvenile delinquency and organized crime noted by the press is a reality. But such tendencies can be observed all over the world and secondly, they have been a problem for the USSR not only for the last 2 years but for over a longer period of time.

Generally it may be said that during socially unstable periods the cases of social pathology are amplified. Therefore a rise of crime is anticipatory, even "normal" and probably will continue for some years. The premises of its decline are in real achievements of the process of renewal in the USSR.

Crime in the Soviet Union

Louise Shelley

Glasnost has removed the shackles from many areas of discussion. Soviet crime is a major beneficiary of this new openness. Crime has figured so prominently in the revelations in the press and television because a frank appraisal of the growing crime problem is considered essential to its control.

The extent and nature of crime were masked for so long from public inquiry as the Soviets had adopted the Marxist ideological tenet that crime would wither away with socialism and disappear under communism. Unable to reconcile ideology with the actual situation, they refrained from discussing crime.

The Soviet leadership has promised its population a greater degree of order than in western society. Although crime has grown noticeably in the past twenty years, the crime rate remains significantly below that of American society. The USSR has thus been able to deliver on one of its fundamental promises to its citizenry. But this goal has been achieved at the cost of the personal freedom of the citizenry. Internal movement is controlled by an encompassing passport system. More individuals are incarcerated on a per capita basis than in most other industrialized societies /1/ and the criminal justice system is heavily weighted on the side of the state rather than the criminal defendant.

Gorbachev has yet to move against the passport system but significant steps have already been taken to humanize the treatment of criminals. The pressure on the militia to clear crimes has been reduced. More alternatives to incarceration are used and labor camps sentences have been shortened as judges are no longer pressured by the party to impose heavy penalties. /2/ As a result a significant number of labor camps have been closed. The newly drafted criminal code eliminates the death penalty for economic offenses and makes all women exempt from execution. As the reins are loosened in society, the possibilities for crime commission increase. Because much of the Soviet success in limiting crime and deviance was attributable to control rather than

to panaceas.

As Gorbachev loosens the controls on society, he faces the possibility of increased crime rates. Gorbachev is thus challenged to deliver on his promise to pursue democratization yet maintain discipline. Conservatives already disturbed by many of Gorbachev's reforms, closely monitor crime rates and protests in the streets as they fear the social chaos liberalization may bring. Already Armenia is under military rule in an attempt to limit further disturbances. Crime and social order in the contemporary period are not only social problems but central issues in the political debates raging within Soviet society.

Glasnost and Crime

Glasnost has already eliminated many of the illusions Soviet citizens had about crime and criminal justice in their country. Even those who do not read can not escape the revelations of widespread crime and corruption within Soviet society as television and radio also vividly document these problems. The alarming revelations of criminality are equalled if not surpassed by the exposes of abuses by justice system personnel. They portray a system in which many personnel are as criminalized as those they are supposed to control; a fact supported by the announced dismissal of 161,000 militia personnel following Brezhnev's death. /3/

Criminal statistics once a state secret have been declassified. The MVD (Ministry of Internal Affairs) which assembles crime statistics provides weekly briefings since July 1987 to foreign journalists on the state of Moscow criminality. They are summarized in the evening newspaper Vechernaia Moskva for domestic consumption.

The information imparted in these briefings would make headlines in American newspapers but they are hidden on the back page of the Moscow daily. For example, in two separate weeks in September 1987 militia officials seized separate shipments of 8 and 9 kilos of narcotics from different dealers. /4/ In the first nine months of 1987, 240,000 individuals were placed in sobering up stations suggesting a very high level of citizen involvement with the law enforcement apparatus. Yet all this is calmly reported with no sense of drama. The reasons such police coups are published without sensationalism is that in the USSR crime

stories are printed in the state controlled newspapers for didactic rather than commercial purposes.

The veneer has been removed from Soviet life. Soviet scholars and journalists now graphically acknowledge problems that were said to have been eliminated by socialism. Narcotics, once seen solely as a western curse is now recognized as a major source of crime commission. Between 1979 and 1985 the amount of drug addiction tripled. Although growth is not so rapid, MVD statistics indicate that it has grown an additional 10% since 1985. /5/ Prostitutes who were supposed to have disappeared with the new Soviet man now not only ply their trade but are accused of perpetrating serious offenses against their clients./6/ Yet these deviants are not the only ones to be blamed for the growth of crime. Soviet sources acknowledge the existence of an underclass which produces a disproportionate share of ordinary criminals.

Frank discussions illuminate the dynamics of the significant problem of street crime. Alarming reports surface on the massive and pervasive theft from state enterprises. Yet the most problematic reports are those of the reemergence of organized crime.

MVD researchers now contend that organized crime in the Soviet Union is "rooted in the bureaucratization of society, in the administrative-command system whose methods invariably breed an alternative economy." /7/ Members of organized crime are involved in protection rackets and launder money through cooperative restaurants. Drug trafficking, as in the west, is now linked with organized crime. /8/

Gangsters and hit-men are supervised not only by a crime syndicate but high ranking Party officials and members of the law enforcement apparatus. As the head of the Ministry of Internal Affairs admitted, "Organized crime also exists in our country, and what is more, it has been established that in the past internal affairs officials occupying senior posts were involved in it." /9/ Officials not only admit to such abuses but describe them in graphic detail.

The sensationalism of such crime surpasses almost anything one can read in the west. The helplessness of the citizenry at the hands of an irresponsive and frequently brutal law enforcement apparatus subjugated to the demands

of high ranking officials are in some ways more disturbing to the population than the gruesome revelations of the Stalinist period. Whereas the abuses associated with Stalin are clearly a phenomenon of the past, the abuses of individual rights that are presently documented are associated with leaders, many of whom still retain power.

Illustrative of such lurid crime revelations is the case of Akhmadzhan Adylov, director of Sovkhoz Lenin in the fertile Fergana Valley of Uzbekistan. Individuals such as Adylov are now accused of embezzling half a billion rubles (the equivalent of nearly \$850 million at the official exchange rate) from the state during Rashidov's rule as Party First Secretary of Uzbekistan. This embezzlement was facilitated by an organized crime ring uniting party, law enforcement officials and ordinary criminals who terrorized and intimidated the local population.

On Adylov's farm, an underground prison was maintained like the subterranean facilities of the oriental khans who preceded him. There he held individuals who refused to do his bidding. Shocking tortures using whips and branding irons were committed even against pregnant women who dared challenge his authority. He removed part of a man's scalp when he thought the man needed a haircut. This despot had local girls kidnapped. After he organized group rapes of his youthful victims he would marry them off to the village idiots. Whistleblowers who ventured to the republic capitol for help disappeared as in a Latin American dictatorship.

The story this nightmare kingdom where the rule of law was rescinded and the law enforcers became the servants of a local tyrant engaged in massive corruption and embezzlement did not surface in a dissident document. This account assumed a full page in one of the most prominent and respected Soviet weeklies. /10/

Why would Soviet leadership admit to such large scale criminality in the very recent past? The desire to discredit Brezhnev and his ally, the former Uzbek leader Rashidov are certainly central to its appearance. By accusing Brezhnev associates of criminality, Gorbachev can justify their removal, a step necessary for the attainment of Gorbachev's reform program. But as the author of this expose reports, Adylov's successor had to be removed 18 months after Adylov's ouster. His malfesance resembled Adylov's--false

reporting and physical abuse.

This expose is just one of many to record the violations of high ranking personnel. Brezhnev's son-in-law, Churbanov, former deputy minister of MVD was sentenced in late 1988 to 12 years deprivation of freedom for massive bribe-taking. /11/ The barrage of articles on the corruption and abuse indicate that the problems are systemic and not the consequences of one sadistic individual. They are the result of a system in which the law has been subordinated to the desires of the party and its high ranking officials. These articles mobilize opinion for change. With such newspaper reports as groundwork, Gorbachev rallied support for his program to grant greater autonomy to the legal apparatus an agenda item incorporated in his party theses adopted at the 19th Party Conference in June 1988. The realization of these changes over the objections of many in the entrenched bureaucracy provides a major challenge to Gorbachev's efforts to democratize.

Glasnost has reversed a long term policy of keeping the populace ignorant as to the nature of crime. Prior to the mass campaign of revelations, many citizens felt safe to walk the streets. While many knew there was corruption in the bureaucracy, they were not aware of the extent of its existence or the close ties between the party leadership and the criminals.

Soviet reformers now face a dilemma. Glasnost about crime has more far-reaching implications for Soviet society. The revelations have clearly undermined citizen confidence in their safety and integrity of the system and its officials. Soviet authorities have difficulty justifying a law enforcement apparatus that is so encompassing if it has not limited crime and has become so corrupted. If Soviet citizens believe that they no longer can rely on the state to maintain order, will they support reforms that will deliver change without any guarantees of improvement? Does glasnost about crime and corruption undermine confidence in the system that is needed for its reform?

Explaining Crime

Prior to glasnost, Soviet scholars were restricted in their discussions of crime causation. Gone are the broad ideological pronouncements that characterized so many of their studies in the post-Stalin period. For three decades

the only acceptable explanations for its endurance under socialism was the legacy of the bourgeois past and capitalist influences from abroad. But with the new frankness, scholars have eschewed explanations that blame others for the problems of Soviet crime and instead look to conditions within their society.

This has given way to a much more sophisticated analysis of crime where the causes are seen to lie very much in the development process, /12/ anomie that characterizes contemporary urban life /13/ and the psychological and sociological problems of socialization. /14/ Difficult living conditions and general morale problems lead to alcoholism and family conflicts producing crime and deviance. The increasing problem of youth crime results from the influence of a poor home environment, peers and schools that fail to provide adequate education and supervision. /15/ In many homes of delinquents, drunkenness and abuse are the norm. /16/ Yet the preconditions for criminality exist even in homes where both parents are hardworking Soviet citizens. Soviet authorities, echoing American research, comment on the problems of youth raised in homes where both parents work and do not properly supervise their children. /17/ In discussing causation Soviet theorizing seems to be converging with western thought on the origins of crime.

Soviet conditions influence crime in ways not known in western societies with higher standards of living. Soviet sources acknowledge that the tensions of daily life help contribute to the emergence of violent crime, particularly those centered in the domestic environment. For example, the housing shortage which forces even divorced individuals to live together, the tense life in communal apartments and the absence of sufficient places to go for recreation helps explain the large number of cases of hooliganism in home and apartments. /18/ Violence also erupts as a consequence of overcrowded buses and rudeness in ill-stocked stores. /19/

Such admissions about the causes of crime shatter the Soviet claim to the creation of a superior society. Soviet analysts reveal that the USSR has not been able to escape the unfortunate side effects of development including rising crime rates and the atomization of the family that have been observed in most industrialized societies.

The following analysis focuses on the present state of

Soviet crime. Particular attention is given to the evolution of the problem recently.

The Nature of Crime

The crime situation in the USSR for many years remained better than in most western societies. This fortunate situation could not be ascribed to ideology but rather to Stalin's domestic policies. Stalin inherited a serious crime problem the result of years of internal struggle and the dislocation of millions of individuals. But like his fellow dictators, Hitler and Franco, he was able to return order to the streets. Stalin repressed not only political offenders. Large numbers of professional criminals were incarcerated and sentenced to lengthy periods of confinement. Although conditions were harsher in the Gulag, the system of Stalinist labor camps, for political offenders, many members of the criminal underworld perished without training successors.

Stalin's death released both political as well as ordinary offenders from labor camps. The returning criminals were able to train a new generation. The cost of crime commission was reduced as the criminal justice reforms of the Khrushchev period limited possible sentences. Within fifteen years of Stalin's demise the USSR again faced a serious crime problem. Crime rates grew steadily throughout the Brezhnev years, their rise continuing even after his death in 1982. Party leaders prior to the 1986 Party Congress admitted that the Soviet Union now faced a serious problem of social order that represented a threat to daily life. /20/

Crime Rates

The crime rate peaked at 1.98 million crimes in 1986, experiencing a slight decline of approximately 200,000 offenses the following year probably resulting from the strict antialcohol campaign enforced at the time. /21/ The official figure of nearly two million offenses severely underestimates the crime figure. The party pressure on the militia to clear 95% of all recorded crimes meant that many offenses would simply go unrecorded particularly cases of petty theft, economic crime and violations of safety rules. /22/ Furthermore, many serious offenses committed by Party members are never recorded as crimes because they are disciplined within the party apparatus. /23/ Despite the high

figure of latent crime, the level of crime, especially of most violent offenses and property crimes is significantly below that of the United States which recorded 12 million offenses during the same time period./24/

The Soviet Union has certain crimes that are a consequence of its socialist system. For example, speculation the purchase and sale of goods at a profit, the essence of capitalism is an offense only in a socialist economy. Crimes against central planning and the issuance of substandard goods are also offenses unique to a centrally planned economy. But these distinctive offenses represent a small share of total crime as Table I indicates. The majority of offenses are universally acknowledged such as property crime, crime against the person and vehicular offenses.

Table I Fundamental Changes in the Structure of Crime

	<u>Percent of General Structure of Crime</u>		
	<u>1967</u>	<u>1977</u>	<u>1987</u>
1. Crimes against the person (serious)	4.9	6.3	3.3
including:			
intentional homicide	1.5	1.6	0.8
serious bodily assault	2.0	3.3	1.6
2. Property Crime	37.0	42.1	44.5
including:			
theft	21.9	25.2	29.7
embezzlement	5.7	5.0	5.4
armed robbery and open stealing	3.3	4.3	3.1
speculation	1.9	1.9	2.4
3. Other forms of Crime	58.1	51.6	52.2
including:			
hooliganism	28.5	12.1	7.4
homebrewing	3.7	1.3	6.5
vehicular crimes	5.1	7.8	6.5

Source: A. Vlasov, "Na Strazhe Pravoporiadka", Kommunist No. 5, 1988, p.58.

The table reveals that property crime is the most frequent of offenses comprising almost half of total crime commission. These statistics do not indicate the division between theft of state and personal property but other sources suggest that the offenses are almost evenly divided between the two categories of victims. /25/ Theft of state property is considered more severe as the individual's offense is harming the general welfare of society rather than a single individual. But more differentiates the two categories of property crime than the nature of the victim. Those who steal from the state are usually older than the thief of personal property who is frequently youthful. Many women are accused of stealing from stores where they are employed but those who take personal property are more often males.

Most citizens steal small amounts from their workplace but they are able to elude detection or avoid criminal sanctions. In 1986-87 1.6 million individuals were detained for removing items from their enterprise. Many of these were multiple offenders. For example, at a meat factory in Vladimir where 600 individuals were employed 500 of them were detained in 1986, 16% of them repeatedly. /26/ With such institutionalization of petty theft, particularly in the consumer sector, it would be impossible for the state to prosecute and incarcerate all the thieves without clogging the justice system and removing needed employees from the work force.

Table I also indicates that there have been certain important changes in crime commission patterns in the last two decades. Property crime has increased significantly as a share of overall crime commission while hooliganism has dropped dramatically. Petty hooliganism is defined as "intentional actions violating public in a coarse manner and expressing a clear disrespect toward society" while malicious hooliganism can involve the use of a weapon and can carry up to seven years institutional confinement. The decline in hooliganism's share of criminal offenses may be explained by its more frequent treatment as an administrative rather than as a criminal offense because hooliganism still remains a common phenomena. Some activity formerly prosecuted as hooliganism is now defined as vandalism which presently contributes 8 percent of total crime commission. /27/

A significant decline is noted in the proportional contribution of the most serious violent offenses between 1977 and 1987. The drop in frequency is a direct consequence of the reduction in alcohol consumption as a result of the anti-alcohol campaign initiated in 1985. Restrictions on alcohol consumption did not affect only these offenses as alcohol related crime dropped by 40 percent since the initiation of the campaign. /28/ It is unclear whether this drop can be sustained in the future as the will to enforce the unpopular limitations on alcohol production and sales abates.

Even with the decline the Soviet Union is still recording approximately 14,000 intentional homicides per year or approximately 5 per 100,000. While this figure is almost half of the rate recorded in the United States, it is significantly above that of most industrialized nations. /29/ This high a homicide rate is surprising in a country in which guns are strictly controlled. But the high rate of alcoholism as well as the poor quality of emergency medical care help explain this fact. Less serious forms of violent crime against the person contribute approximately another five percent of total crime commission. /30/ Significant fluctuations in the percentage of cases ascribable to home-brewing and speculation may be explained more by enforcement patterns rather than by changes in crime patterns. Soviet law enforcement operates by Party initiated campaigns against particular forms of crime commission. Numerous arrests of home-brewers followed the initiation of the anti-alcohol campaign in 1985. For example, in 1987 more than half a million individuals were punished for this activity many of them under the administrative law. /31/ At the same time, efforts to apprehend speculators and other economic offenders were also intensified. /32/ These campaigns indicate that many crime statistics are artifacts of Party policy.

Not ascertainable from these statistics are other important changes in the dynamics of crime commission. Economic crime prosecutions rose 39% in the last decade, in part a consequence of the decision to weed out corruption particularly in the Asian republics. In 1987, 97,000 cases of embezzlement, 7,800 cases of bribery and 43,000 incidents of bribery were investigated. /33/ Despite the significant

increase in crimes in this category, prosecutions represent the top of the iceberg. As previously discussed millions of petty offenses are handled administratively. But many serious economic crimes go undetected and many are perpetrated by party members who escape criminal sanctions.

The growth of narcotics has affected crime commission in significant ways. Not only were 131,000 individuals on drug registries administered by the MVD throughout the country but criminal proceedings were initiated against 80,000 individuals for drug-related crimes between 1986-88. /34/ A significant share of the growing problem of apartment burglaries in Moscow is attributable to drug offenders.

Soviet authorities do not manage to prosecute many of the reported crimes. Evidence of this is provided by recently released criminal statistics. In 1987 forty four per cent of all reported crimes are property offenses. In that year there were approximately 1.8 million offenses recorded indicating that there were approximately 790,000 property offenses. According to Table II there were approximately 238,000 convictions for property offenses. This indicates that less than a third of reported crimes resulted in convictions (although some cases may have been diverted to the comrades courts). This is better than the American rate but far from the certainty of punishment promised by the Party. The relationship of convictions to recorded offenses is better for homicide. While there were

Table II Court Figures (by types of crime, in thousands)

	1985	1986	1987
Theft of state or public property	192.1	166.7	115.1
Theft of personal property	178.2	161.3	123.4
Premeditated murder	12.6	9.8	9.9
Hooliganism	161.1	133.9	94.5
Home Brewing for sale	2.0	5.4	6.1
Traffic offenses with serious consequences	29.4	26.5	21.9
Narcotics-Related Crimes	25.6	33.6	26.8

Source: "Tsifry dlia razmyshleniia Sudebnaia Arifmetika", Literaturnaia Gazeta 2 November 1988, p.2.

approximately 14,000 recorded homicides, 9900 individuals were convicted of the offense in 1987.

One very noticeable fact of these statistics is that the number of convictions declined dramatically between 1985 and 1987 in all categories except homebrew and narcotics related crime. The decline in convictions for most offenses is much greater than the ten percent reduction in the overall crime rate would suggest. The advent of the anti-alcohol campaign as well as the increased growth in narcotics usage explains the divergent trend for these two crime categories. The sharp reductions in the other categories may be explained by the reduction in party pressure to produce convictions. The militia was no longer under such pressure to produce arrests and prosecutors were no longer so afraid to drop cases.

The character of crime also changed in a more subtle way. Situational crime increased, the consequence of increased alcohol consumption. /35/ The decline in premeditated crimes also contributed to an increase in crimes in which the victim and the offender were unknown to each other.

No statistics are provided on political or anti-state crimes but Soviet authorities have reduced the number of individuals held for anti-Soviet slander and activities (Articles 70 and 190-1). This has been achieved by releasing several hundred individuals incarcerated on these charges as well as by limiting arrests. The escalating protests in the Nagorno-Karabagh region as well in other parts of the country, however, provide a challenge to Gorbachev's efforts to expand the limits of personal political expression. Three thousand Armenian activists were reportedly detained at the time of the Armenian earthquake as attention was focused on the disaster victims and away from the political protesters.

Despite these changes unique features of Soviet crime endure. Particularly distinctive are the patterns of interpersonal violence, including such offenses as homicide, grave injury (aggravated assault) and rape. Soviet violent crime is more often committed in groups and a greater proportion of offenders are either intoxicated or individuals with serious drinking problems. Furthermore, violent offenses are more often committed in newly developed cities than in established urban areas or rural communities

which are the locations for most violent crime in other societies.

The Russian tendency to act in groups, reenforced by Soviet educational and socialization practices that emphasize collective activity help account for this distinctive pattern of violence. Over a third of rapes, /36/ at least three-quarters of armed robberies and 18-30% of homicides have been committed in groups. /37/ This group activity while characteristic of youthful offenders /38/ is not confined to gangs with members under 18.

Soviet perpetrators of violent crime are more likely to perpetrate their crime while intoxicated. Data indicate that two-thirds of all intentional homicides and three-fourths of grave bodily injuries were intoxicated /39/ and, in some parts of the country the figure is even higher. /40/ These figures exceed the correlation between alcohol use and crime in most countries for which data are available. /41/

The rural location of many violent offenses is explained by the distinct geography of crime. Population controls in force for more than the last half century have produced crime commission patterns unknown in societies that have not controlled the processes of industrialization and urbanization.

The Geography of Crime

Crime patterns are far from uniform throughout the Soviet Union. Significant variations are noted--a consequence of cultural differences, levels of urbanization and patterns of migration. Four fold differences in crime rates are observable in different parts of the country. Stable more traditional communities usually have lower rates of crime than areas recently populated by migrants. For example, in the Far East and Siberia more than 1,000 crimes are recorded per 100,000 population whereas in the Caucasus the rate is only 250. /42/

The geography of Soviet crime differs in certain important respects from that observed in other societies. In most societies, the greater the degree of urbanization, the higher the crime rate. In the USSR the largest cities do not have the highest crime rates. Even within individual republics it is not always the largest cities but often the secondary and tertiary cities that have higher rates of

crime. /43/ This anomaly occurs because the administration of the internal passport system permits Soviet authorities to exile serious offenders from major cities and to deny entrance to crime prone youth. The highest crime rates are found in the newly established cities of Siberia and the Far East where the planning process creates communities with disproportionate numbers of young men and insufficient numbers of women.

The largest cities are not entirely spared crime problems as commuters from surrounding communities and transients contribute significantly to urban crime rates. Unlike in the United States or Western Europe, suburbs are not the privileged retreat of the prosperous but homes to those who could not obtain residence permits within major cities. The toughs from the suburban community of Lyubers known as the Lyubertsy recently received much publicity for their habit of beating up punks within Moscow. /44/ Yet this is just the most recent example of commuter youth creating problems for urban residents.

The Soviet Union defies the general laws of the geography of crime in another important respect. In most countries of the world rural crime rates are significantly below those of urban areas. In these areas the social controls exercised by family and neighbors suppress the level of crime. Recent Soviet studies suggest that only a slight majority of all crimes are now committed in urban areas and that certain rural areas have crime rates that exceed those of urban areas. /45/

Several explanations for this anomaly is that many former offenders are forced to settle in rural communities where they return to their life of crime. The crimes perpetrated by these no-goods who prey on the single women in the countryside is graphically portrayed in the distinguished recent novella Fozhar (Arson). /46/ This novel portrays the poverty of village life yet in some regions, particularly in the Caucasus, agriculture has brought prosperity to the village. In these rural communities there has been an urbanization of rural life. /47/ The prosperity of agricultural life in Georgia has brought many more urban workers into countryside than in other parts of the Soviet Union increasing levels of rural criminality. /48/ Research has also indicated that in certain agricultural areas where some of

the population has a higher education, the level of crime is higher than in urban areas. /49/ Rural areas have acquired some of the problems of urban life without acquiring its amenities. /50/

The Offender Population

The criminal population, like elsewhere in the world, consists of both youthful and adult criminals as well as recidivists. The Soviet archetypical offender is similar to his foreign counterparts, a male of between 18 and 25 years of age. But in the USSR there is a greater range in the age of offenders than in most industrialized societies. The explanation for this lies in Soviet conditions. Soviet authorities have criminalized many activities that would be legal elsewhere. Furthermore, conduct that is deemed illegal is necessary for survival. Consequently, many middle aged offenders, particularly women are prosecuted for speculation, feeding bread to their livestock or stealing meat from factories for family members. Many elderly women produce homebrew to supplement their small retirement pensions.

Considering these circumstances it is surprising that significant growth has been noted in the contribution of female offenders. A decade ago women contributed 12% of all crime but presently their contribution equals 22 percent. This figure is approximately double the contribution attributable to women in other industrialized nation. It supports the thesis that women's share of crime commission increases with greater participation in the labor force. Consistent with this hypothesis is that woman's crime is most pronounced in the work arena. /51/ In the categories of official and economic crimes women contribute approximately half, and in homebrewing prosecutions their contribution is an even higher 60 percent. /52/ Homebrewing, once almost entirely the domain of women has been professionalized with the initiation of the anti-alcohol campaign. Now the profile of the remaining homebrewers is that of the archetypical offender, a youthful male. /53/

Adult male offenders have lost ground not only to women offenders but also to youths. In the last two decades youth crime has grown one and a half times and that of adolescents has doubled. In 1987 minors committed 165,000 offenses, approximately 10% of the total. One third of these youthful offenders were students at technical schools, 28% were grade

school students and one-fifth were working adolescents. /54/ More alarming than just their numbers and youth is the brutality of their crimes. /55/ As one Politburo member recently complained, there are parts of the country where organized violence by adolescents is so acute or so massive that nobody can cope. /56/

Illustrative of this is one case reported in the Soviet press. Three drunken youths between 14 and 17 years of age killed a ten year old boy. Before drowning him in a ditch, they cut off his ear, hit his head on a stone and cut him with broken glass. This case was not unique but part of a series of accounts of horrible murders perpetrated by very young offenders. /57/ Although all youthful crimes are not so horrible, juveniles are responsible for 21% of all recorded crimes of violence. /58/

Delinquents have traditionally come from the least privileged strata of Soviet society. Research conducted two decades ago suggests that the income levels of the families of delinquents were below the established minimum standard. /59/ Furthermore, many offenders report that they feel materially deprived. /60/

Soviet sources now acknowledge that it is the lowest social and economic class that are a perpetuating criminal sub-culture. There is a willingness to admit that there are disadvantaged children who need more assistance. /61/ Soviet authorities also recognize that children raised in children's homes, often the offspring of criminals, alcoholics and drug users are at greater risk of becoming criminals themselves.

Criminals are by no means confined to the less educated and affluent. Although the standard of living of the families of many offenders remain low, more recent research indicates that many come from affluent homes. Rather like the affluent delinquents studied by American researchers the cause of their criminality lies in their peer relations and feelings of social inadequacy. /62/

The labelling and incarceration of large numbers of offenders has not helped deter many from renewed crime commission. Soviet authorities now acknowledge that their penal institutions are often schools for crime, their inmates so institutionalized that they have trouble living again in the community. /63/ It is hardly then surprising

that one-fifth of all crimes are committed by recidivists. Yet it is among the more serious offenses that recidivism is more pronounced. "Thirty to forty-five percent of all murders, robberies, and burglaries are committed by people with previous convictions." /64/ Indicative of released offenders poor readaptation to society is the fact that one-third of recidivists commit new offenses within their first year after their release. /65/ The rapid return to crime is explained, in part, by militia methods. Police personnel closely scrutinize returning criminals who are placed on registries at their local militia precincts.

Parasites, those who refuse to work despite militia warnings, contribute disproportionately to crime commission. In some urban areas parasites contribute almost 30 percent of all crimes. /66/ Nationwide parasites "are responsible for one-fourth to one-third of all crimes committed for monetary gain." /67/ Because approximately 80% of all parasites are alcoholics or heavy drinkers, it is hardly surprising that they also contribute significantly to hooliganism cases. /68/

Offenders can be differentiated by the crimes they commit. The characteristics of those convicted of homicide, rape and assault differ significantly from those who commit non-violent offenses. Unlike those who commit economic and official crimes who are often middle to high social status, /69/ those convicted of the most serious violent offenses come from the lowest strata of society. On the average, they have a lower of educational attainment and have poorer job qualifications than the general population. Most were raised in working class homes where alcohol, child and spouse abuse were the norm. /70/ The backgrounds of property offenders are similar but most have more education than the most serious violent offenders.

The perseverance of recidivists, the existence of professional and organized criminals as well as the growth of youth crime indicate that crime will remain a festering problem within Soviet society in coming decades. Soviet conditions have not eliminated criminals. Poor domestic situations have produced offenders similar to their foreign counterparts while specific Soviet conditions have created a wider range of offenders than are found in most industrialized capitalist nations.

Conclusion

The Soviet Union despite its ideological commitment to the elimination of crime now realizes that crime is a disturbing and widespread fact of life. Crime affects the way individuals lives, reducing their ability to walk the streets and feel comfortable in their environment. Yet its impact is on the societal as well as the personal level. Pervasive economic crime has far-reaching consequences for the economy. The embezzlement of hundreds of millions of rubles, the corruption of the law enforcement apparatus and members of the ruling elite are problems affecting not only the man in the street but the very nature of Soviet society.

The present leadership realizes the implications of the current crime problem and both the conservatives and liberals are united in their desire to reduce corruption and instill grater discipline within Soviet society. Gorbachev's expressed desire for order in his opening remarks at the Party Conference were among his most appreciated statements. Yet the expression of this objective does not insure its realization. Many conservatives fear that further liberalization will increase crime and social disorder undermining the discipline is so valued by many Soviet citizens.

The post-Stalin liberalisation contributed to higher crime rates. With reduced repression professional and organized crime have reemerged since Stalin's death. Increasing affluence has made material goods more private property available to steal. Persistent shortages of needed and desired commodities have made many ready to embezzle and short change the state. Increased opportunities to commit crime and reduced repression have facilitated the growth of criminality.

Although post-Stalin criminal justice is no longer draconic, the Soviet system still has many more resources available to prevent and control crime than in western democratic societies. The Soviet Union has consistently had a very large police force unhampered by legal protections for the citizenry. The Soviet law enforcement apparatus has been more intrusive into the lives of its citizenry as the encompassing passport system monitors individual mobility, militia records identify and label deviants and large numbers of citizens are required to cooperate with police as informants and auxiliary patrol personnel. A criminal

justice system which has permitted few acquittals has provided a certainty of punishment unmatched by other societies.

Legal reformers in the Soviet Union are seeking to provide more guarantees for the defendant in relation to the state. They are seeking to enhance efficiency, reduce corruption yet simultaneously augment procedural safeguards. Their objectives, sometimes at odds with each other, can not all be achieved at once.

The number of potential offenders may rise as more sentenced individuals serve their terms in the community, as procedural rules are more closely observed and efforts are made to convict only the guilty. But rising crime rates may be the litmus test of Gorbachev's program. If social order appears to be diminishing, Gorbachev may lose the support he needs for his economic and political reforms. In the Soviet Union, crime is not just a social ill but a major social indicator.

Endnotes

1. "Reform of Prisons, Penal Colonies Urged", Foreign Broadcast Information Service (FBIS) Daily Reports 1988 No. 096, p. 63.
2. В центральном комитете КПСС // Правда. 1988, 13 апреля. С. 1-2.
3. Власов А. На страже правопорядка // Коммунист. 1988. No 5. С. 47.
4. Встреча в ГУВД // Вечерняя Москва. 1987, 9 и 30 сентября. С. 3.
5. Шаров Л. Наркомания: болезнь, преступление, мода // Литературная Россия. 1988. No 34. С. 20.
6. "A Hard Look at Prostitution in the USSR", 39 Current Digest of the Soviet Press 1987, No. 11, p. 2.
7. Gennady Khohkryakov, "The Shadow Economy and the Admini-

- strative-Command System", Moscow News No. 46, 1988, p. 12.
8. Natalia Gevorkyan, "A Meeting that Did Not Take Place" Moscow News No. 46, 1988, p.4 and Viktor Turshatov, "Organized Crime" Moscow News No. 39 1988, p. 14.
 9. "Vlasov Holds Talk with Writers, Journalists", FBIS Daily Reports 1988 No. 081, p. 42.
 10. Владимир Соколов. Зона молчания // Литературная газета. 1988, 20 апреля. С. 13.
 11. Bill Keller, "Brezhnev Son-in-Law Gets 12 Year Term", New York Times 31 December 1988, p.4.
 12. Алимов С.Б. Актуальные вопросы предупреждения насильственных преступлений // Вопросы борьбы с преступностью. 1983, No. 38. С. 33.
 13. Резник Г.М. Противоречия современной урбанизации и преступность// Советское государство и право. 1988. No.9. С.52.
 14. Яковлев А.М. Теории криминологии и социальная практика. - М.: Наука. 1985. С. 84-198.
 15. Волков Б.С., Лысов М.Д. Правонарушения несовершеннолетних и их предупреждение. Казань: Из-во Казанского университета, 1983.
 16. Солдатов Л.Л. Влияние ранней криминализации на преступное поведение лиц молодого возраста. - Опыт криминологического изучения личности преступника. М.: Всесоюзный институт по изучению и разработке мер предупреждения преступности. 1981. С. 81.
 17. Кафаров Т.М., Мусаев Ч.Т. Борьба с посягательством на общественный порядок. Баку: Знм. 1983. С. 186.
 18. См. там же. С. 46, 154.

19. Алимов, Резник. С. 15; Антонов-Романовский. Проблемы криминологического изучения изнасилования // Вопросы борьбы с преступностью. 1981. No. 34. С. 46-48.
20. D.I. Patiashvili, "For a Model City--Exemplary Order in Everything", (FBIS) Daily Reports 1986 no. 010, pp.R13-15.
21. These figures are calculated by extrapolating percentages from actual numbers given in Vlasov, pp. 50-51.
22. Ger P. Van den Berg, The Soviet System of Justice: Figures and Policy. Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1985, p. 14.
23. A. Shtromas, "Crime Law and Penal Practice in the USSR", Review of Socialist Law 1977 vol.3 No.3, p.307 first discussed the fact that Party members could not stand trial unless they were expelled from the party. This is now freely admitted and criticized in the Soviet press.
24. Sourcebook of Criminal Justice Statistics-1986. Washington, D.S.:U.S. Department of Justice, 1987, p.249.
25. Курс советской криминологии.- М.: Юридическая литература. С. 194; Габини, Гачечиладзе. Некоторые вопросы географии преступности. Тбилиси: Изд. Тбилисского университета, 1982. С. 86-108; "RSFSR Prosecutor Views Law Enforcement Tasks", FBIS Daily Reports 1988 No.049, p.60.
26. Власов. Указ. соч. С. 52.
27. "RSFSR Prosecutor Views Law Enforcement Tasks", p.60.
28. "Militia Chief on Statistics, Responsibility", FBIS Daily Reports 1988, No. 081, p.43.
29. See Louise I. Shelley. "American Crime: An International

Anomaly?", Comparative Social Research vol 8, 1985, pp.81-95; Report of the Secretary General, Crime Prevention and Control New York:United Nations, 1977 gives the average homicide figure in the industrialized nations as 2.7 per 100,000 in the 1970s.

30. Курс советской криминологии. С. 194.
31. Власов. Указ соч. С. 54.
32. Власов. С. 51.
33. Власов. С. 51.
34. "Official Describes Efforts against Drug Use", FBIS Daily Reports 1988 No. 036, p.54.
35. Ibid., p.50.
36. Кудрявцев В.В. и др. Личность преступника.- М.: Юридическая литература, 1971. С. 121.
37. Ibid., p.83.
38. V. Smirnov, "Juvenile Crime--Some Statistics and Explanations", 36 Current Digest of the Soviet Press 1985, No. 14, p.14.
39. Ilya Zeldes, The Problem of Crime in the USSR Springfield, Il.:Charles C. Thomas, 1981, p.44.
40. Walter Connor, Deviance in Soviet Society New York: Columbia University Press, 1972, pp.44.
41. Connor, p.47.
42. Власов, С.50.
43. Волков и Лисов; А.А. Габiani и Р.Г. Гачечиладзе; А.Лепс. Изучение преступной активности в различных регионах республики // Советское право. 1981, No. 2, С.126.

44. Bill Keller. "Moscow's East Side Story: Teen-Age Toughs", New York Times March 7, 1987, pp.1,5.
45. Резник, С. 54-55
46. Валентин Распутин. Пожар // Наш современник. 1985, No.8, С. 3-38.
47. Габиани и Гачечиладзе; Ю.М. Антонян. Особенности преступности в сельской местности и ее предупреждение // Советское государство и право. 1978, No. 8. С. 81.
48. А.А Габиани и М. Дидебулидзе. О некоторых принципах сравнительного анализа преступности в городах и сельской местности. - Актуальные вопросы предупреждения правонарушений. Тбилиси: Изд. Тбилисского университета. С.106-108.
49. Курс советской криминологии. С. 196.
50. Резник. С. 53-54.
51. See Freda Adler. "The Interaction Between Women's Emancipation and Female Criminality: A Cross Cultural Perspective", International Journal of Criminology and Penology 1977 No.5, pp.101-112.
52. Власов. С. 50.
53. Interview with leading Soviet criminological researcher in October, 1987.
54. Власов. С. 57.
55. "RSFSR Prosecutor Views Law Enforcement Tasks", p.60.
56. "Medvedev Addresses Tatar Oblast Conference", FIRS Daily Reports 27 December 1988, p.56.
57. Valerii Konovalov. "Juvenile Murderers", Radio Liberty Research No.292/86.

58. Кудрявцев и др., С. 111.
59. Кудрявцев и др., С. 256.
60. А.А. Габиани, М. Шония, О. Мыльникова и М. Дидебулидзе. О результатах конкретно-социологического исследования условий формирования личности подростков-правонарушителей. - Актуальные вопросы предупреждения правонарушений. Тбилиси: Изд. Тбилисского университета, 1981. С. 125.
61. "Growing Crime Problem Among Young People in Moldavia" SU/0009, 25 November 1987, pp.B/6-8.
62. Terry McNeil, "Battling the Problems of Today with the Weapons of Yesterday", Radio Liberty Research 1980 No.288/80, p.4.
63. Виктор Лошак. Личность за проволокой // Московские новости, No. 38, 1988.
64. "RSFSR Prosecutor Views Law Enforcement Tasks", p.59.
65. Власов. С. 58.
66. Габиани, Гачечиладзе. С. 182.
67. "Legal Dialogues: The Parasite in Profile and Full Face", 37 Current Digest of The Soviet Press 1985 No. 14, p.8.
68. Калмыков В.Т. Кулиганство и меры борьбы с ним. Минск: Беларусь, 1979. С. 87.
69. Кудрявцев и др. С. 89.
70. Габиани, Гачечиладзе. С. 133; Кудрявцев и др. С. 100; Калмыков. С. 87.

Kuritegevus Nõukogude Liidus
Louise Shelley
R e s ü m e e

Nõukogude Liidu kuritegevuse levik ja olemus olid enne glasnostit avalikkuse eest varjatud. Marksistliku ideoloogia järgi pidi kuritegevus sotsialismis vähenema ja kommunismis kaduma. Kuna reaalne situatsioon ei vastanud ideoloogia seisukohtadele, hoiduti kuritegevuse üle arutlemisest.

Ehkki kuritegevus on N.Liidus märgatavalt kasvanud viimase 20 aasta jooksul, jäi selle tase madalamaks Ameerika Ühendriikide tasemest. See resultaat saavutati aga kodanike individuaalse vabaduse hinnaga (riigisisene passisüsteem, vangide suur hulk, õigusaparaadi piiramatu kasv jms.). Praegu, mil range kontroll on vähenenud, avanesid kuritegevuse levikuks uued võimalused. Gorbatsõvi poliitikale on seega esitatud tõsine väljakutse, sest konservatiivide arvates pole võimalik demokratiseerida ühiskonnaelu ning samal ajal säilitada distsipliini.

Praegusel ajal ilmuvad N.Liidu ajakirjanduses artiklid kriminaalstatistikast, kus tuuakse andmeid ka selliste tabuteemade kohta nagu narkomaania ja prostitutsioon. Tunnistatakse alamklassi eksisteerimist, mis produtseerib ebaproportsionaalse osa kuritegevusest, teatatakse organiseeritud kuritegevuse tekkest. Organiseeritud kurjategijad on nagu lääneski seotud reketiga, narkootikumikaubandusega. Siseministeeriumi teadetes öeldakse, et organiseeritud kuritegevusega on olnud seotud kõrged partei- ja õigusaparaadi töötajad (Adõlov, Tšurbanov jt.). Materjalide hulk korrupsioonist ja võimu kuritarvitamisest näitab, et probleemid on süstemaatilised ega iseloomusta indiviidide kõrvalekaldeid. Tegemist on süsteemi resultaatidega, milles õigus oli alutatud parteile ja tema kõrgetele ametnikele.

Kuritegevuse seletus

Nõukogude teadlased olid enne glasnostit piiratud oma arutlustes kuritegevuse põhjuste üle. Stalini surmale järgnenud kolme aastakümne jooksul oli ainsaks aktsepteeritud kuritegevuse põhjuste seletuseks kodanliku mineviku pärand ja mõjud välismaalt. Nüüdseks on kadunud selline ideoloogiline etteütlemine ja kuritegevuse põhjusi tohib otsida ka enda ühiskonnast. Keerukam kuritegevuse analüüs näitab, et põhjusi tuleb näha seoses ühiskonna

arengu protsessiga, anoomiaga, mis iseloomustab kaasaegset linnaelu, samuti sotsialiseerumise psühholoogilisi ja sotsioloogilisi probleeme (alkoholism, perekondlikud konfliktid, koolihariduse mitteamakvaatus jms.). Nõukogude tingimused mõjutavad kuritegevust viisil, mis on tundmatu kõrge elatustasemega lääne riiskondades. Uuringud näitavad, et igapäevaelu pingevused (elamispinna puudus, ülemäärane koormatud linnatransport, halb varustatus kauplustes jms.), soodustab vägivaldlist kuritegevust. Järgnev analüüs keskendub N.Liidu kuritegevuse praegusele seisule, pöörates erilist tähelepanu probleemi evolutsioonile viimasel ajal.

Kuritegevuse olemus

1986.a. registreeriti rekordarv kuritegusid - 1,98 miljonit. See jääb aga oluliselt alla kuritegude tegelikule arvule. Latentse kuritegevuse kõrge taseme tingib partei surve miilitsale, et see avastaks 95% registreeritud kuritegudest. Pealegi, paljud parteilaste poolt toime pandud tõsised üleastumised jäävad registreerimata, kuna rakendatakse üksnes parteilisi karistusi. N.Liidu kuritegevuse tase on siiski madalam kui USA-s, kus samal perioodil registreeriti 12 miljonit kuritegu.

Tabel 1 Registreeritud kuriteod (%)

	<u>1967</u>	<u>1977</u>	<u>1987</u>
Isikuvastased kuriteod:	4,9	6,3	3,3
a) tapmine	1,5	1,6	0,8
b) raske kehavigastuse tekitamine	2,0	3,3	1,6
Varavastased kuriteod:	37,0	42,1	44,5
a) vargus	21,9	25,2	29,7
b) riisumine	5,7	5,0	5,4
c) röövimine ja avalik vargus	3,3	4,3	3,1
d) spekulatsioon	1,9	1,9	2,4
Muud kuriteod:	58,1	51,6	52,2
a) huligaansus	28,5	12,1	7,4
b) puskariajamine	3,7	1,3	6,5
c) liikluskuriteod	5,1	7,8	6,5

Osa N.Liidus toime pandud kuritegudest on otseselt seotud sotsialistliku süsteemi unikaalsusega (spekulatsioon, kuriteod tsentraalse planeerimise vastu jms.). Need erilised kuriteod moodustavad aga väikese osa kogu kuritegevusest ja

enamus kuritegudest on universaalsed. Varavastased kuriteod annavad peaaegu poole kuritegude üldarvust, kuigi tuleb arvata, et enamikule niisugustele üleatumistele kriminaalsanktsiooni ei järgne. Näiteks aastatel 1986-87 peeti kinni 1,6 miljonit inimest seoses ettevõttest vara kõrvaldamisega.

Viimase kahe aastakümne jooksul on kasvanud varavastaste kuritegude arv ja kuritegevuse üldine tase. Huli- gaansuse osa on märgatavalt vähenenud, mis on seletatav selle kuriteo tavaliseks igapäeva elu nähtuseks muutumisega. Alkoholi tarbimisega seotud kuritegude osatähtsus on langenud 40% alates alhoholivastase kampaania kehtestamisest 1985.a. N. Liidus on praegu stabiilselt registreeritud 14 000 tahtlikku tapmist aastas. Kuigi see hulk on poole väiksem USA tapmistest, on ta märgatavalt suurem kui enamikus industriaalriikides. Selline tapmistest kõrge tase riigis, kus relvad on range kontrolli all, seletub alkoholi suure tarbimisega ja meditsiiniabi viletsusega. Märgatavad kõi- kumised mitmete kuriteoliikide tasemes (spekulatsioon, puskariajamine, altkäemaksuvõtmine) on tõlgendatavad kui kampaaniate tulemused, mitte kuritegevuse tegeliku dünaamikaga.

Tabel 2 Kohtuasjad (kuriteoliik tuhandetes)

	1985	1986	1987
Riigi ja ühiskondliku vara vargus	192,1	166,7	115,1
Isikliku vara vargus	178,2	161,3	123,4
Tahtlik tapmine	12,6	9,8	9,9
Huligaansus	161,1	133,9	94,5
Puskariajamine müügiks	2,0	5,4	6,1
Tösi- ste tagajärgedega liiklusintsidendid	29,4	26,5	21,9
Narkootikumidega seotud kuriteod	25,6	33,1	26,8

Tähelepanuvääriv fakt tabelis 2 toodud näitajatest on kohtuasjade märgatav vähenemine 1985-87 aastatel kõikides kuriteoliikides v.a. puskariajamine ja narkootikumidega seotud kuriteod. Kohtuasjade hulga vähenemine enamikus kuriteoliikides on palju suurem kui seda võiks oodata kuritegevuse 10% vähenemise põhjal. See fakt on tõlgendatav partei surve vähenemisega kohtuasjade produtseerimisele.

Hoolimata märgatavatest muutustest N.Liidu kuritegevuse unikaalsed iseärasused säilivad. Põhiline erisus on soodumus isikutevahelisele vägivallale, mis avaldub selliste kuritegude suures osas nagu tapmine, raske kehavigastuse tekitamine, röövimine ja vägistamine. Vägivallalised kuriteod on sageli sooritatud gruppides, mis on seotud nõukoguliku kasvatus ja sotsialiseerimise praktikaga. Enamik vägivallaakte sooritatakse uutes linnades ja linnaosades või maal, mitte aga linnade vanades osades, mis on iseloomulik teistele ühiskondadele. Väga suurt rolli mängib alkohol, kuna 2/3 tahtlikest tapmistest ja 3/4 kehavigastustest on tekitatud joobunult.

Kuritegevuse geograafia

Kuritegevus ei jaotu ühtlaselt N.Liidu territooriumil. Märgatavad variatsioonid on täheldatavad sõltuvalt kultuurilistest eripäradest, urbanisatsiooni tasemest ja migratsiooni pildist. Seal, kus migrantide osakaal on suurem, on ka kuritegevuse tase kõrgem. Näiteks Kaug-Idas ja Siberis registreeritakse rohkem kui 1000 kuritegu 100 000 elaniku kohta, Kaukaasias ainult 250. Enamikes ühiskondades toimib seaduspärasus - mida suurem linnastumise aste, seda kõrgem kuritegevuse tase. N.Liidus see reegel ei kehti ja kõige kõrgem kuritegevuse tase on teise või isegi kolmanda suurusjärgu linnades ja maal. See anomaalia tekib seoses sisemise passisüsteemiga, mis võimaldab kurjategijaid suurematest linnadest välja saata.

Kurjategijate popplatsioon

Nõukogude arhetüüpne kurjategija sarnaneb oma välismaise teisikuga, olles meessoost ja vanuses 18-25 aastat. N.Liidus on täheldatav kurjategijate vanuse suurem ulatus, mis on tingitud elutingimustest. Paljud kriminaliseeritud käitumisviisid on vajalikud ellujäämiseks. Näiteks paljud keskealised või elatanud kurjategijad, põhiliselt naised, tegelevad spekulatsiooniga, varastavad liha lihakombinaadist, toidavad leivaga koduloomi ja ajavad puskarit. Arvesse võttes neid asjaolusid pole üllatav naissoost kurjategijate arvu kasv, moodustades nüüdseks 22% kõigist kurjategijatest. Viimase kahe aastakümne jooksul on kasvanud noorte kuritegevus 1,5 korda ja alaealiste kuritegevus 2 korda. Iseloomulik on noorte kuritegevuse vägivaldsemaks muutumine, kuna noored moodustavad 21% kõigist registreeritud vägivallakurjategijast.

Delikvendid võrsuvad traditsiooniliselt nõukogude ühiskonna vähemprivilegeeritud kihtidest, kus levib kriminaalne subkultuur. Uuringud näitavad samuti, et kurjategijate, alkohoolikute, narkomaanide järeltulijatel ja lastekodude lastel on suurem risk saada kurjategijaks. N.Liidu karistusasutused on sagedasti kuritegevuse koolideks, kuna 1/5 kõigist kuritegudest pannakse toime retsidivistide poolt. Vabanenud kurjategijate raskusi readapteerumisel ühiskonnaeluga näitab fakt, et 1/3 retsidivistidest sooritab uue kuriteo aasta jooksul peale vabanemist.

Retsidiivse kuritegevuse püsivus, professionaalse ja organiseeritud kuritegevuse levik, noorsoo kuritegevuse kasv annavad tunnistust sellest, et kuritegevus jääb raskeks probleemiks nõukogude ühiskonnas ka tulevikus.

Järeldus

N.Liit, hoolimata oma ideoloogilisest kohustusest likvideerida kuritegevus, tunnistab, et kuritegevus on destrukttiivne laialdase levikuga nähtus. Oigusreformide käigus püütakse nüüd tõsta asjatundlikkust, seaduste täitmise garanteeritust ja vähendada korrupsiooni. Samas paljud konservatiivid kardavad, et edasine liberaliseerimine suurendab kuritegevust ja sotsiaalset desorganisatsiooni. Potentsiaalsete kurjategijate hulk võib lähitulevikus kasvada, kuna paljud inividid kannavad praegu karistust, sotsiaalsed protseduurireedid pole aga täpselt jälgitavad. Kuritegevuse tase saab olema Gorbatsovi programmide tähtis proovikivi, kuna sotsiaalse korra vähenemisega võib ta kaotada toetuse oma reformidele. N.Liidu kuritegevus pole mitte niivõrd sotsiaalne haigus, kuivõrd põhiline, peamine ühiskonnaelu kvaliteedi indikaator.

Преступность в Советском Союзе

Луйза Шелли

Резюме

Сущность и распространенность преступности до гласности были скрыты от общества. Согласно марксистской теории преступность постепенно сокращается при социализме и совершенно исчезает при коммунизме. Поскольку, однако, реальность

существенно отличалась от идеологических положений. этот вопрос просто был снят с обсуждения.

Несмотря на то, что преступность в СССР за последние 20 лет значительно выросла, ее уровень намного ниже, чем в Соединенных Штатах Америки. Правда, такой результат был достигнут ценой личных свобод советских граждан (внутригосударственная паспортная система, большое число тюрем, неограниченный рост правоохранительного аппарата и т.д.). Теперь в связи с ослаблением строгого контроля открылись новые возможности для распространения преступности. Для горбачевской политики это означает серьезный вызов, т.к. по мнению консерваторов невозможно одновременно осуществить и демократизацию общества и сохранить дисциплину.

В советской печати сегодня появляется большое количество материалов по уголовной статистике, в частности по таким табуированным до сих пор темам, как наркомания и проституция. Признается существование подклассов, которые порождают непропорциональную часть преступности, сообщается о возникновении организованной преступности. Организованные преступники, как и на западе, связаны с рекетом, с торговлей наркотиками. В известиях МВД говорится о связях высокопоставленных работников партийных и правоохранительных органов с организованной преступностью (Адмылов, Чурбанов и др.). Количество материалов о коррупции и злоупотреблении властью свидетельствует о систематическом характере этой проблемы и не может быть сведена к индивидуальным особенностям лиц, преступающих закон.

Объяснение преступности

До периода гласности советские ученые были ограничены в своих дискуссиях о причинах преступности. В течение трех десятилетий, последовавших за смертью Сталина, единственным объяснением преступности служили наследие буржуазного прошлого и влияние заграницы. К настоящему моменту исчез такой идеологический диктат, и причины преступности можно искать в своем обществе. Углубленный анализ преступности показывает, что ее причины надо рассматривать в связи с процессом развития общества, аномалиями, которые характеризуют современную городскую жизнь, а также с психологическими и социологическими проблемами социализации (алкоголизм, семейные конфликты, неадекватность школьного образования и т.д.). Советские условия оказывают влияние на преступность таким образом, который неизвестен в западных странах с высоким уровнем

жизни. Исследования показывают, что каждодневная напряженность жизни (отсутствие жилплощади, чрезмерная переполненность городского транспорта, плохое снабжение магазинов и пр.) благоприятствуют насильственной преступности. Следующий анализ основывается на нынешнем состоянии преступности в СССР, причем особое внимание уделялось эволюции проблемы в последнее время.

Природа преступности

В 1986 г. было зарегистрировано рекордное количество преступлений - 1,98 миллионов. Однако это значительно уступает действительному числу преступлений. Высокий уровень латентной преступности обусловлен партийным давлением на милицию, которое предполагает 95%-ное раскрытие зарегистрированных преступлений. Кроме этого многие совершенные партийными деятелями проступки вообще не регистрируются, т.к. к ним применяется исключительно партийное взыскание. Уровень преступности в СССР все-таки остается ниже, чем в США, где за тот же период было зарегистрировано 12 млн. преступлений.

Таблица 1
Зарегистрированные преступления(%)

	<u>1967</u>	<u>1977</u>	<u>1987</u>
Преступления против личности:	4,9	6,3	3,3
а) убийства	1,5	1,6	0,8
б) тяжкие телесные повреждения	2,0	3,3	1,6
Преступления против имущества:	37,0	42,1	44,5
а) кража	21,9	25,2	29,7
б) хищения	5,7	5,0	5,4
с) грабеж и разбой	3,3	4,3	3,1
д) спекуляция	1,9	1,9	2,4
Прочие преступления:	58,1	51,6	52,2
а) хулиганство	28,5	12,1	7,4
б) самогонарование	3,7	1,3	6,5
с) дорожно-транспортные преступления	5,1	7,8	6,5

Часть совершенных в СССР преступлений непосредственно связана с уникальностью социалистической системы (спекуляция, преступления против центрального планирования и пр.). Но эти особые преступления образуют лишь малую часть всей преступности, большинство же преступлений универсальны. Имущественные преступления составляют почти половину всех совершенных преступлений, однако следует учитывать и тот

факт, что за большинством подобных проступков не следует уголовное наказание. Например, за период 1986-87 было задержано 1,6 млн. человек при попытке присвоения имущества предприятия.

За последние два десятилетия возросло число имущественных преступлений и общий уровень преступности. Удельный вес хулиганства значительно уменьшился, что объясняется превращением этого преступления в повседневное явление. Доля преступлений, связанных с употреблением алкоголя после вступления в силу антиалкогольной кампании 1985 г. снизилась на 40%. В настоящее время в СССР стабильно регистрируется 14 тыс. умышленных убийств в год. Хотя это число и уступает числу убийств, совершенных в США, оно значительно выше, чем в большинстве индустриально развитых стран. Подобный высокий уровень убийств в стране, где оружие находится под строгим контролем, можно объяснить высоким уровнем потребления алкоголя и неразвитостью скорой медицинской помощи. Значительные колебания уровня различных видов преступлений (спекуляция, самогонование, взятки) можно интерпретировать как результаты кампаний, а не действительную динамику преступности.

Таблица 2

Судебные дела (виды преступлений в тысячах)

	1985	1986	1987
Кража государственного и общественного имущества	192,1	166,7	115,1
Кража личного имущества	178,2	161,7	123,4
Умышленное убийство	12,6	9,8	9,9
Хулиганство	161,1	133,9	94,5
Самогонование с целью продажи	2,0	5,4	6,1
Дорожно-транспортные происшествия с тяжкими последствиями	29,4	26,5	21,9
Преступления, связанные с наркотиками	25,6	33,1	26,8

Обращает на себя внимание в таблице 2 факт значительно-го снижения судебных дел по всем видам за исключением самогонования и преступлений, связанных с наркотиками в годы 1985-1987. Снижение числа судебных дел в основном по всем видам преступлений намного больше, чем можно было бы ожидать того при 10%-ном снижении преступности. Этот факт объясня-

ется ослаблением партийного давления на судопроизводство.

Несмотря на значительные изменения, уникальные особенности преступности в СССР сохраняются. Главная особенность — это склонность к насилию в межличностных отношениях, что проявляется в значительной доле таких преступлений, как убийство, нанесение тяжкого телесного повреждения, разбой и изнасилование. Насильственные преступления часто совершаются группой, что связано с особенностями советского воспитания и практикой социализации. Большинство насильственных преступлений совершается в новых городах и в новых микрорайонах или в деревнях, а не в старых частях городов, что характерно для других обществ. Очень большую роль играет алкоголь, поскольку две трети умышленных убийств и три четверти нанесения телесных повреждений совершается в нетрезвом состоянии.

География преступности

Преступность не распределяется равномерно на территории СССР. Значительные вариации наблюдаются в зависимости от культурных особенностей, уровня урбанизации и картины миграции. Там, где доля мигрантов выше, уровень преступности тоже выше. Например, на Дальнем Востоке и в Сибири регистрируется более чем 1000 преступлений на 100 000 жителей, на Кавказе — всего 250. В большинстве обществ действует закономерность — чем выше уровень урбанизации, тем выше и уровень преступности. В СССР это правило не действует: уровень преступности наиболее высок в городах второй или даже третьей степени величины и в деревнях. Подобная аномалия связана с действием внутренней паспортной системы, что позволяет преступников выселять из крупных городов.

Популяция преступников

Типичный советский преступник похож на своего заграничного "двойника" — мужчина в возрасте от 18 до 25 лет. В СССР возрастные рамки более широкие, что связано с жизненными условиями. Многие виды уголовного поведения необходимы для того, чтобы выжить. Например, многие преступники среднего возраста или пожилые, в основном женщины, занимаются спекуляцией, воруют мясо с мясокомбината, кормят хлебом домашних животных, гонят самогон. Учитывая эти обстоятельства не удивительно, что растет число женщин-преступниц, образуя 22% всех преступников. За последние два десятилетия выросла преступность среди молодежи в полтора раза, а преступность несовершеннолетних — в два раза. Характерно, что молодежная пре-

ступность становится все более насильственной - молодые составляют 21% всех зарегистрированных преступников-насильников.

Деликвенты традиционно рекурируются из менее привилегированных слоев советского общества, где распространена уголовная субкультура. Исследования показывают, что риск стать преступником выше у потомков преступников, алкоголиков и наркоманов, а также у воспитанников детских домов. Карательные учреждения СССР часто выступают школой преступности - 1/5 всех преступлений совершают рецидивисты. О тяжести адаптации в обществе освобождающихся преступников свидетельствует тот факт, что 1/3 рецидивистов новое преступление совершает в течение года после освобождения.

Устойчивость рецидивной преступности, распространенность профессиональной и организованной преступности, рост преступности среди молодежи, свидетельствуют о том, что преступность останется тяжелой проблемой для советского общества и в будущем.

Выводы

Советский Союз, несмотря на свою идеологическую обязанность ликвидировать преступность, признает, что преступность представляет собой деструктивное, широко распространенное явление. Сейчас, в ходе правовых реформ, осуществляется попытка повысить компетентность, гарантировать законность и снизить коррупцию. В то же время многие консерваторы боятся, что дальнейшая либерализация может повлечь за собой увеличение преступности и социальную дезорганизованность. Уровень преступности может стать пробным камнем горбачевской программы, т.к. при снижении уровня общественного порядка он может утратить поддержку своим реформам. Преступность в СССР представляет собой не столько социальную болезнь, сколько основной и главный индикатор качества социальной жизни общества.

ТЕНДЕНЦИИ СОВРЕМЕННОЙ НАСИЛЬСТВЕННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ И ПРОБЛЕМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УГОЛОВНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Э.Ф. Побегайло

Борьба с криминальными насильственными посягательствами на личность советских граждан (убийствами, телесными повреждениями, изнасилованиями, грабежами, разбоями и др.) является одним из основных направлений уголовной политики социалистического государства. Актуальность и практическая значимость повышения ее результативности определяется не только важностью охраняемых ценностей и огромным ущербом, наносимым обществу рассматриваемыми посягательствами (только непосредственными потерпевшими от них ежегодно выступают десятки тысяч людей), но и тем, что в последние десятилетия в сфере борьбы с данными преступлениями сложилась острая проблемная ситуация, которая не может не беспокоить нашу общественность.

Исследование тенденций насильственной преступности за минувшую четверть века свидетельствует о неблагоприятных в целом количественных и качественных ее изменениях. XX век — "век насилия, агрессии". Относительно высокий уровень насильственной преступности отмечается уже давно.

Неблагоприятные ее тенденции в немалой степени "стимулировались" застойными, предкризисными явлениями, элементами социальной коррозии. Их следствием явились конформизм и приспособленчество, "двойная мораль", социальная апатия, бездуховность, равнодушие, скептицизм, поразившие общественное сознание и приведшие к определенной дегуманизации отношений между людьми, снижению уровня социальной сплоченности, распространению агрессивности, бытовой конфликтности и других криминогенных явлений (обесценивание человеческой жизни, отчуждение, нереализованные потребности в самоутверждении и т.д.). Этому способствовали также возрастающая алкоголизация и наркотизация отдельных групп населения, рост нервнопсихических заболеваний.

Забвение принципов социальной справедливости приводило к интенсивному воспроизводству общественной структурой заведомых аутсайдеров, неудачников с комплексами обездоленности, отверженности и озлобленности /1/. Для многих из них повышенная агрессивность явилась формой самовыражения и самоутверждения.

Широкое распространение получила мещанско-паразитическая психология, приведшая к изменению социальных ориентаций. Подмена духовной жизни потребительством породили неразборчивость в средствах достижения целей, моральную нечистоплотность и беспринципность, индивидуализм и эгоизм, вызвали рост своекорыстия, зависти, лжи со всеми вытекающими криминальными последствиями. Усилилось проникновение в общественное сознание стереотипов массовой культуры, воспевающей культ силы и агрессивности, жестокость и презрение к окружающим, секс и половые извращения, вытравливающей чувства справедливости и гражданской совести.

К началу 80-х годов (по сравнению с 60-ми) был зафиксирован значительный рост как абсолютных, так и относительных показателей, характеризующих регистрацию тяжких насильственных преступлений (убийств, тяжких телесных повреждений, изнасилований, грабежей, разбоев). Так, за период с 1966 по 1980 г. коэффициент зарегистрированных умышленных убийств и изнасилований в расчете на 100 тыс. человек увеличился примерно на 1/3, а умышленных тяжких телесных повреждений - на 2,2 раза. Число зарегистрированных грабежей и разбойных нападений с 1976 по 1984 г. возросло соответственно в 1,5 и 1,3 раза /2/.

Тенденции роста насильственных преступлений в течение длительного времени были достаточно устойчивыми. Наиболее интенсивно они проявлялись в сельской местности, городах-новостройках, быстроразвивающихся городах, поселках городского типа и исправительно-трудовых учреждениях.

К середине 80-х годов количественный рост тяжких насильственных преступлений был приостановлен. Данные уголовной статистики за 1985-1986 гг. свидетельствуют о существенном снижении показателей их регистрации, что подтверждает приводимая ниже таблица. Однако уже в 1988 г. по сравнению с 1987 г. умышленные убийства, умышленные тяжкие телесные повреждения, изнасилования, грабежи и разбой вновь резко возросли.

Думается, наиболее существенную антикриминальную роль в 1985-86 гг. сыграли такие факторы, как некоторое оздоровление социальной обстановки в процессе происходящих в стране преобразований. Немалую роль сыграли некоторые изменения в демографической ситуации. Речь, в частности, идет о сокращении доли наиболее криминально активного населения (подростков, молодежи) как следствия снижения рождаемости в шестиде-

Таблица 1

Динамика насильственных преступлений в сопоставлении с динамикой преступности в целом за 1985-1988 гг. /3/

	В процентах к предыдущему году (+;-)			
	1985	1986	1987	1988
Общее число преступлений	+2,7	-4,6	-9,5	+3,8
Тяжкие преступления	-6,6	-15,5	-14,5	-
Убийства	-8,7	-20,7	-1,2	+14,1
Тяжкие телесные повреждения	-13,5	-24,3	-2,9	+31,6
Изнасилования	-10,0	-4,7	-9,5	+5,3
Разбойные нападения	-8,0	-25,3	-0,3	+42,8
Грабежи	-11,7	-25,6	+2,1	+44,4
Хулиганство	-5,5	-14,7	-19,6	-17,7*

сятые годы и в начале семидесятых годов. Например, численность представителей возрастной группы 14-17 лет по сравнению с 1976 г. сократилась к 1985 г. почти на 20%.

Если обратиться к вышеприведенной таблице, то применительно к криминологической ситуации 1987 г. точнее, видимо, говорить уже об относительной стабилизации уровня тяжких насильственных преступлений (за исключением изнасилований), а с 1988 года вновь наблюдается их существенный рост. Объясняется это, по нашему мнению, следующими факторами.

Известно, что причины социального насилия кроются прежде всего в социальной дифференциации, общественном неравенстве, неравенстве шансов удовлетворения потребностей, отсутствии реальных возможностей для самоутверждения (Я.И.Гилинский). Мощная социальная дифференциация, сопутствующая процессам перестройки (например, активизация рыночных товарно-денежных отношений, развитие кооперативной и индивидуально-трудовой деятельности приводит - особенно на первых порах - к еще большему расслоению в обществе), по-видимому, способствует росту насильственных форм самоутверждения. Революци-

* Данные по хулиганству - за 9 месяцев 1988 г.

онная перестройка ломает стереотипы в общественном сознании, сокрушает идолы и мифы. Однако, в каждом большом деле, естественно, имеются и негативные стороны, противоречия, издержки. На волне социальных противоречий сталкиваются интересы различных групп населения. Это не может не сказываться на преступности.

Определенную роль сыграли и некоторые факторы в сфере правоохранительной деятельности. Так, начиная с 1985 г., резко была ослаблена борьба с менее тяжкими насильственными преступлениями, создающими почву для совершения тяжких криминальных деяний. Это прежде всего относится к хулиганству, латентность которого значительно возросла. Статистические сведения о динамике уголовно-наказуемого хулиганства, безусловно, не отражают реальной действительности. Это особенно очевидно на фоне активизации деятельности хулиганствующих молодежных группировок. Безднаказанность хулиганов, приобретающая массовый характер, бездумный либерализм по отношению к ним сыграли существенную роль. Многие подобные процессы вообще вышли из-под контроля.

Осложнение криминологической обстановки связано и с ослаблением профилактики пьянства. Попытки решить возникающие в этой связи проблемы только запретительными, административными методами привели к некоторым позитивным результатам лишь на начальном этапе (в основном в первые полтора года после известных решений партии и правительства в мае 1985 г.), сейчас эти методы должного эффекта не обеспечивают /4/. Острые социальные проблемы кавалерийскими наскоками не решаются. Ведь коренные причины пьянства сохраняются! А отсюда и рост самогонварения, спекуляции спиртными напитками, их хищений, потребления суррогатов, наркомании и токсикомании и т.д. Ослабление профилактики пьянства привело к тому, что в 1988 г. в 66-ти республиках, краях и областях увеличился уровень так называемой "пьяной" преступности, в том числе и криминальных насильственных посягательств /5/. "Спаивание населения, — как справедливо отметил Н.Шмелев, — продолжалось шестьдесят лет, и реально ли надеяться, что сложившуюся психологию и образ жизни целого народа можно поломать за год-два?" /6/ Акцент борьбы сейчас нужно переносить, главным образом, в экономическую и социальную плоскости.

Таковы основные факторы, обусловившие, с нашей точки зрения, рост насильственной преступности. Но дело — не только в количественных тенденциях. Проведенными нами иссле-

дованиями выявлен ряд неблагоприятных качественных (структурных) изменений насильственной преступности, которые не могут не беспокоить.

Повышается степень общественной опасности отдельных категорий насильственных преступлений, возрастает тяжесть причиняемых ими последствий. Хотя современная насильственная преступность в целом носит бытовой, ситуативный характер, увеличивается удельный вес организованных, заранее подготовленных преступлений, нередко отличающихся особой дерзостью, изощренностью, жестокостью. Так, по данным сравнительного криминологического исследования, проведенного нами в одной из крупных областей Северного Кавказа*, в начале 60-ых годов там преднамеренными было каждое третье-четвертое убийство, а в начале восьмидесятых - уже каждое второе-третье.

Среди лиц, совершающих рассматриваемые преступления, возрастает доля злых, особо опасных, "привычных" преступников со специфической (агрессивно-насильственной) направленностью. Например, из числа изученных там же убийц около половины составили субъекты именно с такой направленностью. Типичные черты их личности: крайний эгоцентризм, озлобленность, агрессивность, жестокость. Акты насилия есть привычный для них поведенческий стереотип.

Происходит увеличение доли тяжких преступлений против личности в так называемой маргинальной (социально-неустойчивой) среде **. Речь идет об известном слое деклассированных и полудеклассированных элементов (тунеядцы, бродяги, деградировавшие алкоголики, наркоманы, социально не адаптировавшиеся субъекты с уголовным прошлым, проститутки, сводники и т.п.). Тяжкие преступления против личности они совершают на почве мести, ссор, сведения уголовных счетов, стремление скрыть или облегчить совершение другого преступления. В последнее время отмечается повышение криминальной активности

* В дальнейшем - "в базовом регионе".

** "Маргинальность" - социологическое понятие, обозначающее промежуточность, неустойчивость, "пограничность" положения человека между какими-то социальными группами, что накладывает определенный отпечаток на его психику. Для маргиналов типичны такие имеющие криминогенное значение черты характера, как подверженность фрустрации, агрессивность, эгоцентризм и т.д. (См.: Философский энциклопедический словарь. - М., 1983. С. 341)

подобных лиц. Исследование, проведенное в базовом регионе, показало, что в их среде локализована половина всех убийств и тяжелых телесных повреждений.

Повышается и интенсивность виктимизации * представителей данного маргинального слоя. Здесь нередко лишь случай решает, кто станет жертвой, а кто - преступником. Объясняется это тем, что у правонарушителей и потерпевших обнаруживаются сходные деформации нравственного и правового сознания. Насилие над личностью - своеобразный стереотип общепринятого здесь поведения.

Увеличивается удельный вес особо жестоких преступных посягательств на личность, нередко совершаемых с элементами цинизма, глумления над людьми, садизма. Сравнительный анализ большого числа уголовных дел данной категории за длительный период времени, а также результаты экспертного опроса сотрудников правоохранительных органов позволяют сделать вывод о возрастании степени жестокости современной насильственной преступности.

Происходит определенное снижение "порога" мотивации при посягательствах на личность: увеличивается количество так называемых безмотивных, неадекватных, внешне бессмысленных преступлений.

Ухудшаются социальные характеристики лиц, совершающих насильственные преступления. В частности, среди них увеличивается доля субъектов, не занятых общественно полезным трудом. Пятнадцать лет тому назад не работал и не учился примерно каждый десятый из числа совершивших умышленные убийства либо причинивших тяжкие телесные повреждения, в настоящее время - каждый пятый.

Растет среди насильственных преступников также удельный вес рецидивистов. Так, если в начале шестидесятых годов в базовом регионе, по выборочным данным, ранее судим был примерно каждый третий убийца, то в начале восьмидесятых годов - почти каждый второй.

Серьезную проблему здесь представляет специальный рецидив. Если под ним понимать повторение не только тождественных, но и однородных криминальных актов, включая сопряженное

* Виктимизация есть процесс и конечный совокупный результат превращения лица в жертву преступления (см.: Франк Л.В. Потерпевшие от преступления и проблемы советской виктимизации. - Душанбе, 1977. С. 8).

с насилием хулиганство, то удельный вес лиц, привлекавшихся ранее к ответственности за подобные деяния, составляет среди рецидивистов, совершающих тяжкие насильственные преступления, примерно половину. По делам данной категории наблюдается также рост многократного рецидива.

Достаточно неблагоприятны тенденции женской насильственной преступности. До самого последнего времени она интенсивно росла, причем ее темпы значительно "обгоняли" соответствующие показатели, характеризующие мужскую преступность. Например, с 1967 по 1984 г. доля женщин среди лиц, совершивших умышленные убийства, возросла с 8,4% до 11%; среди причинивших умышленные тяжкие телесные повреждения - с 3,2% до 7% /7/. Как правило, насильственные преступления совершаются женщинами на почве семейно-бытовых конфликтов, нередко при наличии ярко выраженного виктимного поведения потерпевших (аморального и противоправного поведения их супругов и сожителей). Однако в последние годы отмечалось возрастание доли женщин при совершении таких "нетрадиционных" для них преступлений, как убийства из хулиганских побуждений, разбойные нападения, участие в бандитских налетах и т.п. Некоторые противоправные посягательства со стороны женщин носят исключительно дерзкий и опасный характер, отличаются особой жестокостью.

Неблагоприятны также тенденции молодежной насильственной преступности. Именно молодые люди относительно чаще совершают такие преступления, как изнасилование, грабеж, разбой, телесные повреждения, хулиганство. Особую опасность представляют социально дефектные неформальные молодежные группировки с агрессивными тенденциями в поведении их участников, со склонностью к пьянству, наркомании, токсикомании, хулиганству, разврату.

В последнее время в ряде городов страны разгорелась настоящая война между хулиганствующими молодежными группировками, формирующимися по территориальному признаку (улица, квартал, микрорайон). С "деятельностью" таких группировок (типа печально известных казанских "моталок") в значительной мере связан рост насильственной преступности на улицах и в других общественных местах. Например, в 1988 г. на улицах совершено убийств больше на 35,6%, тяжких телесных повреждений - на 67%, изнасилований - на 17,3%, разбойных нападений - на 48,5%, грабежей - на 61,2% и хулиганских проявлений - на 4,4% /8/.

По данным Прокуратуры СССР, в 1986-1987 гг. только в Казани совершено 181 групповое нарушение общественного порядка, в том числе - 51 групповая драка, в которых участвовали свыше 900 человек. Шесть человек убито, 73 - госпитализированы с серьезными травмами, 193 получили телесные повреждения различной степени тяжести. В драках используются ножи, тяжелые металлические шары, обрезки арматуры, кастеты, самодельные взрывные устройства. Только за четыре месяца 1988 г. в драках погибли еще шесть молодых людей /9/. Казанский феномен представляет собой лишь экстремальный вариант более общей ситуации. Настоящие сражения происходят и на улицах уральских, сибирских, поволжских городов, центра России. Нередко они заканчиваются трагическим финалом.

Проблема криминального насилия в молодежной среде этим не исчерпывается. Серьезное внимание следует уделять и таким, например, неформальным молодежным объединениям, как "фанаты" спортивных обществ, "рокеры", "панки", "металлисты", группам "каратэ", "конфу", "у-шу" и др. /10/. Нельзя недооценивать криминальную опасность и националистических проявлений в молодежной среде, о чем, в частности, свидетельствуют недавние события в Азербайджане, Армении, Казахстане, Молдавии и других местах. Разгул хулиганствующих групп, доходивших порой до погромов и физических расправ, шантажа, угроз, применения оружия, не может быть терпим.

Большую тревогу в рассматриваемом плане вызывает неуставные отношения в армии ("дедовщина"). Военнослужащие срочной службы нередко подвергаются издевательствам и насильственным посягательствам со стороны казарменных хулиганов.

Перечисленные обстоятельства должны тщательно учитываться при разработке мер борьбы с насильственной преступностью.

Увеличивается доля насильственных преступников, имеющих те или иные патологические отклонения в психике, не исключаящие вменяемости (дебильность, неврозы, психопатии, сексуальные отклонения и пр.). Во многом это связано с интенсивными процессами алкоголизации и наркотизации населения. По данным наших исследований, каждый третий-четвертый убийца в настоящее время имеет те или иные психические отклонения, в то время как в начале 60-ых гг. нервно-психическими заболеваниями страдал лишь каждый шестой-седьмой.

Обращает на себя внимание увеличение доли насильст-

венных преступлений с корыстной мотивацией. В последнее время правоохранительным органам все чаще приходится сталкиваться с опасными организованными группировками преступников, осуществляющих тяжкие (нередко исключительно дерзкие и жестокие) посягательства на личность при совершении разбойных нападений и актов бандитизма. Иногда такие группы действуют сравнительно продолжительное время, характеризуются наличием опытных организаторов из числа рецидивистов, преступников-профессионалов, тщательным планированием преступных акции, вооруженностью, изощренностью способов совершения криминальных деяний, повышенной конспиративностью, маскировкой антиобщественного поведения и пр. Их противоправная деятельность осложняет криминологическую обстановку в отдельных регионах страны.

Только за 1986-1987 гг. сотрудники уголовного розыска выявили более двух с половиной тысяч уголовных групп, совершивших около 20 тысяч тяжких преступлений, в том числе убийств, грабежей, разбоев /11/.

Вместе с тем нередки и ситуативные, непредумышленные посягательства на личность, в основе которых лежат сравнительно мелкие корыстные мотивы: стремление достать деньги на выпивку, приобрести наркотики, отдельные дефицитные вещи и т.п.

Большинство насильственных преступлений (примерно две трети убийств и тяжких телесных повреждений) совершается в сфере бытовых отношений на почве различных межличностных конфликтов. В современных условиях, когда пьянство все больше "перекочевывает" из общественных мест в квартиры и общежития, становится "домашним", количество таких преступлений в отдельных регионах может возрасть. По данным исследования, проведенного в базовом регионе, бытовые умышленные убийства совершались в сферах: семьи - каждое второе-третье; соседского общежития - каждое пятое; проведения досуга - почти каждое третье. Две трети потерпевших при этом - лица, хорошо знавшие преступника; одну треть составили его родственники, в том числе супруги и сожители. Основными поводами к совершению рассматриваемых преступлений служат ссоры, скандалы, драки, неприязненные отношения на почве семейных неурядиц и жилищно-бытовых конфликтов. Направленность таких деяний против того или иного конкретного лица настолько очевидна, что многие потерпевшие могут быть обозначены здесь как "незаменимые".

Сложную проблему представляют насильственные преступле-

ния, совершаемые по сексуальным мотивам. Увеличивается, в частности, интенсивность умышленных убийств, сопряженных с изнасилованиями. Преступления эти чрезвычайно опасны, они свидетельствуют об особой эгоцентрической направленности личности виновных, их предельной развращенности, крайней жестокости. нередки случаи совершения таких деяний преступниками-садистами.

В сферах общественного досуга и частично быта преимущественно распространены насильственные преступления из хулиганских побуждений. В них ярко выражены насильственная ориентация субъекта, его социальная и психологическая ущербность, искаженные потребности в самоутверждении, враждебность, цинизм и жестокость по отношению к окружающим.

В семидесятые годы во многих регионах страны правоохранительные органы и общественность ослабили борьбу с хулиганством. Результатом этого, в частности, явилось резкое снижение его регистрации. Однако, как свидетельствуют специальные исследования, такое "снижение" произошло "на бумаге", а не в реальной жизни. Криминологами давно подмечена закономерность: ослабление борьбы с хулиганством ведет к росту тяжелых насильственных преступлений и наоборот. Это отчетливо прослеживается на статистическом уровне. Сопоставление динамических рядов регистрации умышленных убийств и тяжелых телесных повреждений, с одной стороны, и уголовно-наказуемого хулиганства, с другой, за минувшую четверть века свидетельствует о том, что когда показатели регистрации хулиганства снижались (т.е. фактически ослабевала борьба с ним), с небольшим интервалом во времени росли тяжкие насильственные преступления, когда же эти показатели повышались (т.е. усиливалась борьба с хулиганством), как правило, происходило снижение тяжелых криминальных деяний. Активизация борьбы с хулиганством в 1983-1984 гг. в немалой степени способствовала сокращению тяжелых преступлений против личности в 1985-1986 гг. Резкое же сокращение регистрации уголовно-наказуемого хулиганства в 1986-1988 гг. (соответственно на 14,7, 19,6 и 17,7%), несомненно способствовало (наряду с другими факторами) росту тяжелых насильственных преступлений в 1988 году. Здесь мы имеем дело со своеобразным явлением "криминологического балдаса".

Говоря о тенденциях насильственной преступности, следует сказать и о тех проблемах, которые связаны с криминальным профессионализмом и организованной преступностью.

В последнее время получило распространение такое опасное насильственное преступление, как "киднэпинг" (похищение людей, чаще детей, с целью шантажа, получения выкупа). Преступление это обнаруживает ярко выраженную тенденцию к росту. Как показали исследования В.А.Климова, к середине 80-ых годов по сравнению с началом 60-ых годов количество похищений детей увеличилось более чем в десять раз. Тяжесть преступных последствий при этом исключительна. В каждом третьем случае похищения с целью получения выкупа имело место убийство ребенка из-за невыполнения родителями условий преступников /12/. Особое распространение киднэпинг получил на Кавказе и в Средней Азии. Киднэпингом чаще всего промышляют профессиональные преступники, нередко рецидивисты, в этой сфере действуют преимущественно организованные, устойчивые, вооруженные группы преступников, отличающихся особым цинизмом, жестокостью, беспощадностью.

Серьезную опасность представляет также распространение такого криминального явления, как рэкет (крупный шантаж, вымогательство, осуществляемые путем угроз и насилия). В 1988 г., например, выявлено 600 преступлений рэкетиров /13/. В среде рэкетиров доминируют профессиональные преступники. Рэкет осуществляется в сфере бизнеса как легального (в отношении кооператоров и лиц, занятых индивидуальной трудовой деятельностью), так и нелегального (в отношении различного рода дельцов, "цеховиков", иных лиц, занимающихся противоправной деятельностью и т.д.). Страх перед реальной угрозой расправы (в частности, реальной угрозой жизни и здоровью) заставляет потерпевших выплачивать установленные вымогателями "квоты". Нередки случаи столкновения враждующих группировок, не поделивших сферы влияния. Иногда такие столкновения заканчиваются совершением тяжких насильственных преступлений.

Широкое распространение получили факты использования преступниками боевого оружия (пистолетов, автоматов, гранат и пр.) /14/. Особое беспокойство вызывает резкое увеличение числа бандитских формирований, нападений на таксистов, инкассаторов, сберкассы, случаи захвата заложников.

В 1988 г. число нападений на сотрудников органов внутренних дел только с целью завладения оружием увеличилось по сравнению с предыдущим годом вдвое. Погибли 263 работника милиции, десятки из них были убиты преступниками /15/.

Значительно участились случаи криминального использова-

ния отравляющих веществ, ядов, особенно при совершении разбойных нападений. Если в 1986 году были зарегистрированы лишь единичные случаи подобного рода, то в 1987 году их было зафиксировано уже 189, а в 1988 г. - почти 600 /16/.

Проведенный анализ тенденций насильственной преступности свидетельствует о достаточно острой проблемной ситуации в сфере борьбы с ней и обуславливает необходимость разработки и изыскания в целях повышения ее эффективности более совершенных методов и средств.

Анализ тенденций современной насильственной преступности позволяет выделить ряд проблем уголовно-политического плана и попытаться предложить варианты их решения.

1. Учет данных тенденций чрезвычайно важен для разработки и осуществления научно обоснованной стратегии и тактики борьбы с насильственной преступностью как средствами общесоциальной и специально-криминологической профилактики, так и путем использования уголовно-правовых средств. Проблема эта приобретает особую актуальность в условиях перестройки уголовного законодательства на современном этапе. Изменения в уголовном законодательстве должны быть криминологически обоснованы.

В то же время высказаны сомнения относительно правомерности самой постановки проблемы учета тенденций преступности при подготовке уголовного законодательства. Отдельные специалисты полагают, что борьба с преступностью методами уголовной ответственности вообще невозможна, что цель системы уголовной юстиции сводится лишь к защите общества от конкретных криминальных посягательств. Преступность же как сложное социальное явление, детерминированное противоречиями общественного развития, находится вне сферы воздействия системы уголовной юстиции /17/.

Позиция эта основана на правильной мысли, что преступность - не статистическая совокупность преступлений, совершаемых в условиях конкретного места и времени, а сложное социальное явление, связанное практически со всеми сторонами жизни общества, "его порождающего. Ясно, что при такой трактовке преступности "лучшей уголовной политикой была и остается политика социальная" /18/. Главное в борьбе с преступностью, бесспорно, профилактика общесоциальная.

Однако, с нашей точки зрения, и при таком подходе к преступности как к одному из параметров, отражающих состояние социального организма, и при понимании причин

преступности как социальных дисфункции, тем не менее остается место для целенаправленного антикриминогенного воздействия на некоторые ее детерминанты уголовно-правовых средств. Имеется в виду воздействие последних на сферу общественного сознания.

Реализация уголовной ответственности есть особая форма воздействия на криминогенные факторы прежде всего личностного характера - дефекты нравственного и правового сознания конкретных индивидуумов (лиц, совершивших преступления; иных лиц с антисоциальной и асоциальной направленностью). Через сознание конкретных индивидуумов (включая помимо указанных также сознание законопослушных граждан) уголовно-правовые средства оказывают воздействие и на групповое сознание (отдельных формальных и неформальных групп). Воздействуя на индивидуальное и групповое сознание, уголовно-правовые средства тем самым влияют на общественное сознание в целом, дефекты которого, как известно, являются ближайшими, непосредственными причинами негативных отклонений в обществе, в том числе и криминального поведения.

Более того, вполне можно констатировать "чувствительность" уровня современной преступности к интенсивности, структуре целенаправленных (специальных) средств борьбы с нею, включая уголовно-правовые средства /19/.

Вывод этот подтверждается анализом криминологической ситуации последних лет (1985-1988 гг.).

Нам представляется бесспорным, что в снижении тяжких преступлений против личности, происшедшем в 1985-1987 гг., определенную позитивную роль сыграло усиление борьбы с хулиганством, которое является своеобразным барометром тяжких насильственных преступлений, а также активизация борьбы с другими криминальными деяниями, создающими почву для опасных посягательств на личность (угрозами убийством, легкими и менее тяжкими телесными повреждениями, истязанием, незаконным владением оружием). В 1981-1984 гг. отмечался рост судимости за эти "менее опасные" преступления /25/. Многие лица, привлеченные к уголовной ответственности и осужденные за такие деяния, были лишены возможности совершить более тяжкие преступления против личности. И наоборот, снижение активности правоохранительных органов в уголовно-правовой борьбе с названными "младшими братьями" тяжких насильственных преступлений, несомненно, способствовало (наряду, естественно, с другими факторами) росту последних в 1988

Году.

Указанные обстоятельства обуславливают необходимость обратить серьезное внимание как при подготовке нового уголовного законодательства, так и в правоприменительной практике на повышение профилактического потенциала норм Особенной части с так называемой двойной превенцией. Это нормы об уголовной ответственности за деяния, осуществление которых создает условия и непосредственную обстановку для совершения других, более тяжких преступлений. Речь идет именно о двойной превенции, двойном профилактическом действии таких норм - против деяний, для борьбы с которыми они непосредственно предназначены, и против тяжких преступлений, для которых создается благоприятная почва, если указанные деяния останутся без реагирования. Недооценка обеспечения неотвратимости ответственности за данные деяния весьма пагубна.

Разумеется, преувеличивать "чувствительность" преступности к воздействию на нее правовых средств и строить лишь на этом политику борьбы с нею - наивно. Подход здесь должен быть комплексным, т.е. должны быть задействованы общесоциальная, специально-криминологическая, уголовно-правовая профилактика, необходимы разноуровневые целевые программы борьбы с преступностью, основанные на последовательном использовании возможностей программно-целевого управления.

2. Поскольку с помощью уголовно-правовых средств возможно в определенных (пусть ограниченных) рамках позитивное воздействие на уровень преступности, постольку при осуществлении реформы уголовного законодательства необходим тщательный учет выявленных и прогнозируемых тенденций преступности. Парадоксальность сложившейся ситуации состоит в том, что криминологическая обстановка в стране и уголовно-правовые нормы сосуществуют как бы параллельно, сами по себе.

Ознакомление с опубликованным в печати проектом Основ уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик и вариантами проекта Уголовного кодекса РСФСР позволяет усомниться в глубоком и тщательном учете их разработчиками реальных тенденций современной преступности.

В частности, в них недостаточно учтены, на наш взгляд, устойчивые неблагоприятные тенденции рецидивной, профессиональной, групповой и организованной преступности в стране. Эта проблема практически обойдена составителями проектов.

Криминологическая ситуация в стране настоятельно тре-

бует, чтобы в новых Основах уголовного законодательства, например, был решен вопрос о таких опаснейших видах соучастия, как организованная преступная группа и преступное сообщество, чтобы в УК союзных республик была предусмотрена ответственность за организацию преступных (уголовных) группировок и активное участие в них. Действующее же уголовное законодательство не создает достаточных условий для борьбы с организованной преступностью.

Острую проблему в настоящее время представляет специальный рецидив, специализация и профессионализация преступной деятельности. В связи с разработкой нового уголовного законодательства полезно было бы, на наш взгляд, рассмотреть вопрос о включении в статьи УК об ответственности за насильственные преступления в качестве квалифицирующего признака такого обстоятельства, как совершение ранее тождественного или однородного криминального деяния.

Повторное совершение не только тождественных, но и иных тяжких насильственных преступлений существенно повышают степень общественной опасности содеянного. В подобных случаях ярко проявляются антиобщественная направленность личности преступника, его склонность к опасным формам антисоциального насилия, к рецидиву.

Исходя из этого, целесообразно, например, предусмотреть в качестве отягчающего умышленное убийство и тяжкое телесное повреждение обстоятельства совершения их лицом, ранее совершившим такое же или иное тяжкое преступление, сопряженное с насилием над личностью. Тем самым специальный рецидив тяжких насильственных преступлений получил бы должную юридическую оценку.

В борьбе с насильственной преступностью трудно переоценить значение обеспечения неотвратимости ответственности за хулиганство. Неотвратимость юридической ответственности является существенным антикриминогенным фактором, препятствует рецидиву хулиганства и перерастанию его в тяжкие преступления. В этой связи следует выступить против предложения декриминализовать неквалифицированное хулиганство (ч.1 ст.206 УК РСФСР), высказываемого в связи с разработкой нового уголовного законодательства. Его реализация может привести к серьезным негативным социальным последствиям - росту тяжких насильственных и других опасных преступлений. Криминологическими исследованиями давно уже доказано, что ослабление борьбы с хулиганством (а именно к этому ведет

декриминализация) неизбежно влечет "всплеск" преступности, регистрируемой по линии уголовного розыска. Обострение криминологической ситуации в 1988 г. лишний раз подтверждает эту истину.

Попутно хотелось высказать и отрицательное отношение к предложениям некоторых авторов, которые предлагают вообще исключить из УК союзных республик статью о хулиганстве, предусмотрев его лишь как мотив совершения отдельных умышленных преступлений /21/. Не за хулиганские побуждения привлекают дебоширов к ответственности, а за конкретные буйства и бесчинства! "Ликвидация" состава хулиганства противоречит здравому смыслу.

Сказанное, однако, не означает, что норма, предусмотренная ст. 206 УК РСФСР, не нуждается в совершенствовании. В частности, с учетом повышенной общественной опасности групповых хулиганских проявлений, нередко приводящих к весьма тяжким последствиям, было бы, на наш взгляд, целесообразно предусмотреть в данной статье такое отягчающее обстоятельство, как совершение хулиганства по предварительномуговору группой лиц.

Аналогичное предложение применительно к умышленному убийству и нанесению тяжкого телесного повреждения нашло свое отражение в проекте УК РСФСР. В действующем уголовном законодательстве совершение этих преступлений группой лиц как квалифицирующее обстоятельство не предусмотрено. В то же время изучение убийств и телесных повреждений показывает, что совершение их группой лиц существенно повышает степень общественной опасности этих преступлений, облегчает их доведение до конца и, как правило, приводит к более тяжким последствиям. Поэтому мы поддерживаем позицию С.В.Бородина, предлагающего предусмотреть в уголовном законе совершение умышленного убийства и нанесения тяжкого телесного повреждения в группе в качестве отягчающего обстоятельства /22/.

Очень важно, чтобы в уголовном законодательстве нашли отражение новые тенденции в развитии преступности. Возьмем, к примеру, такое получившее определенное распространение деяние, как похищение человека. Действующий уголовный закон (ст. 125 УК РСФСР) предусматривает лишь ответственность за похищение или подмен ребенка, причем санкции соответствующей статьи явно неадекватны общественной опасности содеянного и тяжести возможных последствий. В этой связи нами предложена в проект УК РСФСР норма следующего содержания.

Статья... Похищение человека

Похищение человека с целью получения выкупа или из других корыстных либо иных низменных побуждений, -
наказывается лишением свободы на срок от пяти до десяти лет.

Те же действия, если они совершены:

- а) с применением насилия, опасного для жизни и здоровья;
- б) с применением оружия или других предметов, использованных в качестве оружия;
- в) по предварительному сговору группой лиц;
- г) повторно или особо опасным рецидивистом; либо
- д) повлекли причинение тяжких или менее тяжких телесных повреждений, или другие тяжкие последствия, -
наказываются лишением свободы на срок от восьми до пятнадцати лет.

Обратимся к статье об ответственности за захват заложников (ст.126¹ УК РСФСР). К ней дано странное примечание. Указывается, что действие настоящей статьи не распространяется на случаи совершения такого преступления на территории СССР, когда лицо, захватившее или удерживающее заложников, находится на территории СССР, и это лицо, а также заложник являются гражданами СССР (аналогично сформулирована норма и в проекте УК РСФСР). Но разве нет примеров захвата заложников у нас? Вспомним о музыкальном ансамбле воздушных пиратов Овечкиных из Иркутска, об операции "гром", связанной с угоном тяжелого транспортного самолета ИЛ-76М в Тель-Авив террористами из Орджоникидзе, захвативших автобус с детьми в качестве заложников, и т.д.! Полагаем, что примечание к ст.126¹ УК РСФСР нуждается в существенных изменениях.

3. Важное значение имеет вопрос о перспективах использования уголовного наказания в связи с тенденциями современной преступности.

Объективная потребность дальнейшей гуманизации советской уголовной политики возникла давно. Как справедливо отмечает Генеральный прокурор СССР А.Сухарев, "обозначившаяся линия на гуманизм - единственно верная, выстраданная десятилетиями бессмысленных жестокостей и крайностей, которые, кроме социальных осложнений, роста рецидива, ничего не дали" /23/.

Однако гуманистические тенденции в уголовной политике верны и плодотворны лишь при условии сбалансированности

убеждения и принуждения. Гуманизм должен проявляться прежде всего по отношению к обществу. Разумная уголовная политика призвана прежде всего создавать такие условия, которые обеспечивали бы безопасность и спокойствие граждан. Когда речь идет о тяжких преступлениях, об опасных преступниках, упорно не поддающихся исправлению, тогда должны использоваться достаточно строгие, суровые меры уголовного наказания.

При решении этих вопросов уголовная политика должна, естественно, учитывать реальные тенденции современной преступности. Разумеется, недопустимо делать здесь какие-либо выводы лишь на основании корреляции двух показателей: жесткости уголовного наказания и динамики преступности. В этой сфере необходим многофакторный анализ /24/.

Изменение в динамике и структуре преступности могут быть следствием различных причин, не связанных со сферой наказания. Рост регистрируемой преступности может, например, произойти за счет сокращения доли латентных преступлений, улучшение работы по выявлению и раскрытию криминальных деяний и т.д. В таких условиях ужесточение наказания было бы неоправдано.

Однако неблагоприятные тенденции преступности, как это показано выше, могут быть связаны не с приводящими, а "внутренними" моментами: возрастание общественной опасности деяний и личности виновных. Это обуславливает необходимость усиления жесткости уголовной репрессии /25/.

К сожалению, это не всегда учитывается разработчиками проектов нового уголовного законодательства.

Так, не вполне оправданным в условиях исключительно неблагоприятных тенденций молодежной насильственной преступности представляется установление максимального срока лишения свободы для несовершеннолетних - в семь лет. Думается, что за особо опасные преступления, названные в ч.1 ст.41 проекта Основ (за их совершение взрослыми возможно применение смертной казни), максимальный срок лишения свободы для несовершеннолетних не может быть ниже 10-ти лет. И прежде всего это касается умышленного убийства при отягчающих обстоятельствах.

Обратимся к еще одной исключительно острой проблеме - смертной казни.

Известно, что в ходе дискуссий по этому вопросу были

высказаны соображения о необходимости полной отмены смертной казни.

Газуемется, наивным является мнение о том, что с помощью смертной казни можно добиться каких-либо серьезных успехов в борьбе с преступностью. Еще нигде, никогда и никому не удавалось решить проблему преступности посредством физического уничтожения преступников. Широкое применение смертной казни, о чем свидетельствует, в частности, история нашего многострадального Отечества, неизбежно отрицательно сказывается и на общественном правосознании, стимулирует ригоризм и жестокость нравов. Вот почему следует приветствовать существенное сужение возможности применения смертной казни, предпринятое в проекте Основ уголовного законодательства (ст. 41).

Однако, по нашему мнению, смертная казнь пока должна быть сохранена за умышленное убийство при отягчающих обстоятельствах. В настоящее время именно на это преступление приходится 93-95% приговоров к исключительной мере наказания. В общественном правосознании весьма прочно укоренилось представление о справедливости и целесообразности смертной казни за преступления, связанные с умышленным лишением жизни другого человека. И с этим не считаться нельзя. По данным выборочных исследований общественного мнения около 90% опрошенного населения не считают возможным в настоящее время полностью отменить смертную казнь /26/.

Мы полагаем, что общество должно обеспечивать реальную безопасность своих членов, используя в необходимых случаях даже крайние, исключительные меры. С учетом неблагоприятных тенденций, убийств и других тяжких насильственных преступлений применение смертной казни к убийцам представляется в ряде случаев необходимым и оправданным. Сторонники полной отмены смертной казни нередко ссылаются на то, что ни зарубежная, ни наша статистика не подтверждают того факта, что с введением смертной казни сокращаются соответствующие преступления. Однако ведь никто и не подсчитывал, насколько больше возросли бы данные преступления, не будь за их совершение введена смертная казнь!

4. И все же существуют резервы для дальнейшей гуманизации уголовной ответственности за отдельные виды насильственных преступлений, ее существенного смягчения.

Это прежде всего касается проблем дальнейшей диффе-

рениции уголовной ответственности за умышленное убийство, умышленное тяжкое или менее тяжкое телесное повреждение, совершенное в состоянии аффекта (ст.ст.104 и 110 УК РСФСР).

Во-первых, из составов этих преступлений следовало бы исключить признак "внезапности" возникновения сильного душевного волнения. По делам рассматриваемой категории нередко приходится сталкиваться со случаями физиологического аффекта, формирующегося постепенно под воздействием длительной психотравмирующей ситуации, вызванной систематическим неправомерным либо аморальным поведением потерпевшего.

Во-вторых, нуждается в детализации определение содержания провокационных действий потерпевшего, влекущих за собой возникновение сильного душевного волнения у виновного. Помимо насилия и тяжкого оскорбления со стороны потерпевшего, а также иных его противозаконных действий, состояние аффекта может быть вызвано и аморальными действиями последнего.

В-третьих, целесообразно решить вопрос, касающийся ограничения законодателем (в УК РСФСР и некоторых других союзных республик) круга лиц, неправомерные действия против которых вызывают у виновного состояние сильного душевного волнения и приводят его к совершению преступления, лишь им самим и его близкими. Состояние физиологического аффекта могут обусловить противоправные и аморальные действия в отношении любых посторонних, а не только близких виновному лиц. Поэтому аффектированное убийство либо тяжкое или менее тяжкое телесное повреждение в подобных случаях правильнее рассматривать как претсупление при смягчающих обстоятельствах.

Реализация этих предложений позволила бы дать правильную правовую оценку т. н. "вине потерпевшего", обусловившей состояние аффекта. Показательны в этом отношении результаты проведенных нами выборочных исследований в базовом регионе. Так, например, в конкретных ситуациях, обусловивших совершение убийств, 25% потерпевших вели себя аморально (супружеские измены, половая распущенность, инициаторы скандалов, ссор, иное безнравственное поведение), а 16% - и противоправно (нападение на причинителя вреда, оскорбления, истязания, провокация драки и пр.).

Разумеется, в случаях указанных изменений в ст.ст. 104 и 110 УК РСФСР, резко возрос бы удельный вес преступлений,

оцениваемых как совершенные при смягчающих обстоятельствах. Но это, безусловно, соответствовало бы линии на дальнейшую гуманизацию уголовной политики и в данной сфере.

Использованная литература

1. Ольшанский В.Б. Начало положено. Что дальше? // Социологические исследования. 1987, nr 1. С. 16-17
2. Побегайло Э.Ф. Насильственная преступность: современные тенденции, перспективы борьбы // Советское государство и право. 1988, nr 9. С. 73
3. Власов А.В. На страже правопорядка // Коммунист. 1988 nr 5. С. 50; Известия. 1989, 14 февраля
4. Правда. 1987, 2 июня; 1988, 26 октября
5. Советская милиция. 1989, nr 3. С. 5
6. Шмелев Н. Новые тревоги // Новый мир. 1988, nr 4. С. 163
7. Советское государство и право. 1988, nr 9. С. 75
8. Известия. 1989, 14 февраля
9. Литературная газета. 1988, 12 октября
10. Бааль Е.Г. Социально-правовая характеристика самостоятельных объединений молодежи и предупредительная деятельность органов внутренних дел. - Пути совершенствования мер по предупреждению преступности (Материалы Всесоюзной научно-практической конференции). - М., Академия МВД СССР. 1988. С. 183-192
11. Труд. 1988, 5 октября
12. Неделя. 1988, nr 4
13. Известия, 1989, 8 февраля
14. Правда. 1989, 6 апреля
15. Советская Россия. 1989, 27 марта
16. Известия. 1989, 10 января
17. Право и справедливость. Материалы круглого стола // Век XX и мир. 1988, nr 11. С. 16, 17
18. Трайнин А.Н. Уголовное право. Часть общая. - М., 1929. С. 172

19. Миньковский Г.М. О понятии и системе уголовной политики в свете положений Конституции СССР // Конституционно-правовые основы организации и деятельности органов внутренних дел: Труды Академии МВД СССР. - М., 1982. С. 70-71; Гальперин И.М. Наказание: социальные функции, практика применения. - М., 1984. С. 45
20. Советское государство и право. 1988, nr 9. С. 74
21. Иванов Н. Вопросы совершенствования особенной части уголовного закона // Советская юстиция. 1988, nr 6. С. 23-25
22. Бородин С.В. Уголовный закон и усиление охраны жизни, здоровья, свободы и достоинства личности // Советское государство и право. 1987 nr 9. С. 87-88
23. Сухарев А. XIX Всесоюзная партийная конференция и проблемы перестройки прокурорского надзора // Социалистическая законность. 1988, nr 11. С. 9
24. Гальперин. Указ. соч. С. 22
25. Там же. С. 26
26. Миньковский Г.М. Закон обязан защищать // Правда. 1988, 14 мая

Vägivallalise kuritegevuse kaasaegsed tendentsid
ja kriminaalseadusandluse täiustamise probleemid.

E. Põbegailo

R e s ü m e e

Võitlus vägivallaliste kuritegudega on olulisel kohal N.Liidu õiguspoliitikas. Kuna viimasel ajal kujunes seoses vägivallakuritegudega raske olukord, kasvab selle võitluse aktuaalsus ja praktiline tähtsus. 1980-ndate aastate alguseks (võrreldes 60-te aastatega) fikseeriti tapmiste, raske kehavigastuse tekitamiste, vägistamiste ja röövimiste märgatav absoluutne ja suhteline kasv. Näiteks 100 000 elaniku kohta toimepandud tapmiste ja vägistamiste koefitsient kasvas 1966-1980 1/3 võrra, raske kehavigastuse tekitamiste osas aga 2,2 korda. Eriti ilmses selline tendents maakohdades, uutes linnades, uuslinnaosades, linna tüüpi asulates ja kinnipidamiskohtades. 1980-ndate aastate keskpaigas vägivallaliste kuritegude esinemiste kasv peatus, kuid juba 1988.aastal võrreldes 1987.aastaga kasvas nende arv järsult (vt. tabel I).

Tabel I

	Dünaamika (+;-) võrreldes eelmise aastaga (%)			
	1985	1986	1987	1988
Kuritegude üldarv	+ 2,7	- 4,6	- 9,8	+ 3,8
Rasked kuriteod	- 6,6	-15,5	-14,5	-
Tapmised	- 8,7	-20,7	- 1,2	+14,1
Raske kehavigastuse tekitamine	-13,5	-24,3	- 2,9	+31,6
Vägistamised	-10,0	- 4,7	- 9,5	+ 5,3
Röövimine	- 8,0	-25,3	- 0,3	+42,8
Avalik vargus	-11,7	-25,6	+ 2,1	+44,4
Huligaansus	- 5,5	-14,7	-19,6	-17,7*

Vägivalla kasvu põhjusi tuleb otsida eelkõige sotsiaalses diferentseerituses, ebavõrdsuses ja osal elanikkonnal eneseteostuseks reaalsete võimaluste puudumises. Uhis-kondliku teadvuse varasemate stereotüüpide purunemine soodustab ilmselt samuti eneseteostuse vägivallaliste

* andmed huligaansuse kohta 1988.a. üheksa kuu seisuga

vormide levikut. Olulist rolli raskete vägivallakuritegude toimepanemise suures sageduses mängib fakt, et alates 1986. aastast nõrgendati võitlust kergemate vägivallaliste üleastumistega (huligaansus) ning et viimastel aastatel pööratakse vähem tähelepanu joomarluse profülaktikale. Kriminoloogilised uuringud on vaieldamatult tõestanud võrdelise sõltuvuse olemasolu kergemate vägivallaliste üleastumiste ja raskete isikuvastaste kuritegude toimumise sageduse vahel.

Kõrvuti vägivallalise kuritegevuse kvantitatiivsete muutustega ilmnevad selle kuriteoliigi kvalitatiivsed ebasoodsad tendentsid. Näiteks on kasvanud organiseeritud, kavatsetud kuritegude hulk, mis sageli pannakse toime eriliselt kühnilisel ja julmal viisil. Vägivallakuritegude toimepanijaid iseloomustab üha rohkem isiksuse eriline (agressiivne-vägivallaline) suundus. Väga suur arv vägivallalisi kuritegusid toimub nn. marginaalses keskkonnas, mille moodustavad osaliselt või täielikult deklasseerunud inividid (loodrid, hulgused, prostituudid, alkohoolikud jt.), kus isiksuse suhtes vägivalda kasutamine on muutunud üldlevinud käitumisstereotüübiks.

Ebasoodsalt areneb naiste osa vägivallalistes kuritegudes. Näiteks 1967. kuni 1984 aastani suurenes naiste poolt toime pandud tapmistte osatähtsus 8,4%-lt 11,0%-ni, raskete kehavigastuste tekitamises 3,2%-lt 7,0%-ni. Pidevalt kasvab noorte poolt toime pandud vägistamiste, tapmistte, röövimiste ja raske kehavigastuste tekitamiste hulk, mis väga tihti sooritatakse gruppides. Eraldi tuleb märkida noorte mitteformaalsete ühenduste rolli sellistes kuritegudes ("fannid", "rokkerid", "metallistid" jt.) ning "dedovšinat" sõjaväes. Olukorda komplitseerivad suhteliselt uude vägivallakuritegude ("reket", "inimröövid") leviku laienemine ning psühhiliste kõrvalekalletega (debiilsus, neuroosid, psühhopaatia, seksuaalväärastused) kurjategijate esinemis-sageduse kasv.

Kuna kuritegevus ei ole üksnes kuritegevuse statistiline kogum vaid keeruline sotsiaalne nähtus, millega on seotud ühiskonnaelu kõik sfäärid, tuleb peatähelepanu pöörata vägivallalise kuritegevuse üldsotsiaalsele profülaktikale. Kriminaalseadusandluse täiustamine peab põhinema kuritegevuse reaalsete tendentside arvestamisel. Kriminaalkaristuse humaniseerimise reserv on eelkõige füsioloogilise afekti seisundis toime pandud vägivallaliste kuritegude ebasine

Modern tendencies of violent crime and the
problems of criminal legislation improvement

E. Pobegailo

S u m m a r y

The fight against violent crime occupies an important place in the legal policy of the USSR. Due to the grave situation in this field the importance and practical outcome of this fight increases. At the beginning of 1980s (compared with 1960s) a considerable absolute and relative increase in murders, grave bodily injuries, rapes and robberies was established. The index of murders and rapes for every 100,000 inhabitants grew 1/3 in 1966-1980, in the field of grave bodily injuries 2.2 times. Especially noticeable was this tendency in rural districts, new towns, new town quarters and settlements, places of detainment. In mid-1980s the number of violent crimes stopped increasing but in 1988 (compared with 1987) the increase was sharp (see Table I).

Table I
Dynamics (+;-) compared with
the previous year (%)

	1985	1986	1987	1988
Total number of crimes	+ 2.7	- 4.6	- 9.8	+ 3.8
Grave crimes	- 6.6	-15.5	-14.5	-
Murders	- 8.7	-20.7	- 1.2	+14.1
Grave bodily injuries	-13.5	-24.3	- 2.9	+31.6
Rapes	-10.0	- 4.7	- 9.5	+ 5.3
Robberies	- 8.0	-25.3	- 0.3	+42.8
Aggravated theft	-11.7	-25.6	+ 2.1	+44.4
Hooliganism	- 5.5	-14.7	-19.6	-17,7*

The causes of this increase of violence must be sought, first of all, in social differentiation, inequality and lack of real possibilities of self-realization for the population. Shattering of former stereotypes of public conscious-

* data about 1988 (9 months)

ness will also evidently promote the spreading of violent forms of self-realization. An important role in the great frequency of grave violent crime is played by the fact that since 1985 the fight against less grave trespassing (e.g. hooliganism) declined and less attention is paid to the preventive measures against drinking. Criminological studies have indisputably proved the existence of proportional dependence between less severe violent transgressions and the increase of frequency in crimes against person.

Alongside with the quantitative changes in violent crime there have become evident the qualitative unfavourable tendencies of this type of crime. For example, the number of organized, planned crimes committed in especially cynical and cruel way has increased, too. The offenders are more and more characterized by a specific (aggressive-violent) trait of personality. An extreme number of crimes takes place in the so-called marginal environment. This environment consists of partially or wholly declassed elements (slackers, vagrants, prostitutes, alcoholics, etc.) where using violence to man has become a widely spread behavioural stereotype.

The role of women in violent crime has also become an unfavourable tendency. For example, from 1967 to 1984, the proportion of murders committed by women rose from 8.4% to 11.0%, grave bodily injuries from 3.2% to 7%. The number of rapes, murders, robberies and grave bodily injuries committed by adolescents is also constantly increasing. These offences are often carried out in groups, especially should be mentioned the role of informal groups ("fans", "rockers", etc.) and the informal relations in the army ("dedovschina"). The situation is complicated by the spread of comparatively new violent crimes (racket, kidnapping) and the increase in the number of criminals with psychic deviations (debility, neuroses, psychopathy, sexual deviations).

As crime is not only a statistical aggregate of crime but a complex social phenomenon main attention should be paid to the general social preventive measures. Improving criminal legislation must be based on taking into account the real tendencies of crime. A reserve in making criminal punishment more human lies, first of all, in further differentiation of violent crimes committed in the state of physiological emotions.

Asotsiaalsest subkultuurist alaealiste
ümberkasvatusasutustes.

J. Saar

Alaealiste õigusrikkujate ümberkasvatusasutustes kohtab reeglina kõrvuti ametliku, formaalse suhetestruktuuriga ka mitteametlikku mitteformaalset sotsiaalsühholoogilist fenomeni, mida nimetatakse üldistatult asotsiaalseks subkultuuriks.* Siia alla kuuluvad kindlad käitumisviisid, rollid, väärtushoiakud, mis avalduvad selle alaealiste kontingendi erikeeles e. argoos, omavaheliste suhete hierarhiates, erisestides, tätoveeringutes, aga ka teadmistes (kogemustes), kuidas panna toime üht või teist tegu, kuidas käituda kokkupuutel õiguskaitseorganitega jms.

Kodumaises lektüüris, kus käsitletakse alaealiste õigusrikkujate ümberkasvatamist, pööratakse asotsiaalsele subkultuurile, tema tähendusele erikasvatusasutuste mikrokliima ja seega ka kasvandiku isiksuse kujunemisel teenimatult vähe tähelepanu. Näiteks monograafias "Parandusliku töö psühholoogia" räägitakse väärast suundusega ja kuritegelikest mikrogruppidest, mis eksisteerivad paralleelselt positiivse suundusega gruppidega./1/ Ei peatuta aga üldse kinnipidamis- ja kasvatusasutustes levinud keerulisel suhetestruktuuril, kasvandike hierarhiatel jne. Väärast märkimist, et subkultuuri mõistet selles monograafias ei kohta. Uuemast väljaandest leiame küll terminid "teine elu", "teisene elu", "asotsiaalne subkultuur", mille olemus seisneb kinnipeetavate erilises stratifikatsioonis (jagunemine "kastideks", kihtideks, gruppideks), nende erilises asendis hierarhias ja erilistes õigustes ja kohustustes mitteametlikus suhtlemisstruktuuris./2/ Võib öelda, et ka selle monograafia autorite ettekujutuses tähendab asotsiaalne subkultuur midagi lokaalset, teatava kasvandike kontingendi hulgas levinud negatiivsete nähtuste ringi, mis vastandub ümberkasvatusasutustes domineerivatele ametlikele, formaalsetele ja positiivsetele mitteformaalsetele suhetele. Ülaltoodud käsitlus ei ole juhuslik, sest

*Asotsiaalne subkultuur ilmneb täiskasvanute (näit. kasvatusasutuste töötajad) aga ka "võõraste" alaealiste eest suures osas varjatud kasvandike elulaadis, mis vastandub ühiskonnas üldiselt omaks võetud, üldkehtivale normidele.

senise, traditsioonilise ettekujutuse järgi toimub kasvatus- ja kinnipidamisasutustes põhiliselt üks psühholoogilis-pedagoogiline protsess - kasvatusaluste ümberkasvatamine ja paranemine. Arvatakse, et administratsioon ja pedagoogid, varieerides optimaalses vahekorras veenmise ja sunniga, saavutavad üldjuhul positiivse resultaadi. Mõnedes asutustes, mõnede kasvandike seas võib aga mõnikord ette tulla ka negatiivseid sotsiaal-psühholoogilisi nähtusi, mis kasvatusprotsessile mõjuvad negatiivselt. Selliste nähtuste hulka kuuluvadki asotsiaalse subkultuuri ilmingud.

Tegelik olukord alaealiste kasvatusasutustes on mõistagi teine, s.t. asotsiaalse subkultuuri levik kasvatusasutustes on märgatavalt ulatuslikum ja mõju kasvandikele sügavam. Järgneva käsitluse ülesandeks ongi vaadelda, kuidas kujuneb ning millistel psühholoogilistel mehhanismidel põhineb asotsiaalne subkultuur alaealiste hulgas erikasvatusasutustes.* Kuna asotsiaalse subkultuuri hulka kuuluvate nähtuste ring on lai ja artikli maht ei võimalda neil kõigil põhjalikult peatuda, uurime vaid ühte nimetatud ringi kuuluvat fenomeni - kasvandike hierarhilist stratifikatsiooni.

Alaealiste õigusrikkujate hierarhilise stratifikatsiooni olemus seisneb kasvandike erilises hierarhilises jaotumises kihtideks, kastideks, "esimesteks" ja "viimasteks numbriteks". Kasvandike stratifikatsiooni kõige tähtsamateks eripäradeks on:

1. Inimeste jaotamine "omadeks" ja "võõrasteks", samuti kõikide kasvandike staatuste ja rollide täpne määratlemine nii kasvatusasutuses tervikuna kui ka grupis (mitteformaalses) koos iga kasvandiku õiguste ja kohustuste range reglementeerimisega: "kellele mis on ette nähtud ja mis ei ole".

2. Sotsiaalne märgistamine hierarhia sees: näit. kõrge- mal positsioonil olevad kasvandikud omavad suurejoonelisi, heakõlalisi hüüdnimesid, määratlusi, allpool asuvad seevastu halvustavaid sageli ka solvavaid; samuti märgitud toidunõud, lubatud ja keelatud tööd, riiete ümbertegemine, tätoveeringud jms.

3. Raskendatud mobiilsus hierarhias üles- ja kerge-

* Enamik tähelepanekuid on tehtud autori poolt kolmeaastase töötamise jooksul erikutsekoolis

nenud mobiilsus allapoole, mis tähendab, et sotsiaalsete rollide vahetus tipu suunas on pärsitud, teatavate kasvandikekategoriate jaoks aga välistatud, rollide vahetus "põhja" suunas toimub iga väiksemagi eksimuse eest grupinormide vastu.

4. Liikumine ülespoole põhineb "katsetuste" edukal läbimisel, staatuse alanemine (mobiilsus allapoole) aga normide ja eeskirjade vastu eksimisel s.o. käitumisel, mis ei vasta grupiootustele.

5. Karm subordinatsioon omavahelistes suhetes "tippude" ja "põhja" vahel, mis avaldub põhjakihi halastamatul ekspluaterimisel. Võime, oskus käituda alluvatega nagu oma teenritega on kõrge staatuse ja hierarhia tippu kuulumise tunnuseks.

Nagu toodud loetelust (mis pole mõistagi täielik) nähtub, ei kohta me alaealiste õigusrikkujate stratifikatsiooni iseloomustavate joonte hulgas mitte midagi erilist, sotsiaalsüüholoogiale tundmatut. On ju gruppide moodustumine, liidrite ja "alluvate" kujunemine, rollide jaotumine, märgistamise ja muude sedalaadi sotsiaalsete traditsioonide teke objektiivsed sotsiaal-psüüholoogilised protsessid. Selles mõttes on kõikide subkultuursete nähtuste teke paratamatu. Kuid kasvatusasutuste asotsiaalsel subkultuuril on mitmeid erijooni, millele tuleb kindlasti tähelepanu pöörata. Teeme seda jällegi kasvandike stratifikatsiooni näitel.

Kasvandike stratifikatsioon on kasvatusasutustes t o t a a l n e s.t. selle nähtuse mõjusfääris on eranditult kõik kasvandikud. Stratifikatsiooni totaalsus tuleneb sellest, et konkreetsel kasvandikul puudub reaalne võimalus valida, kas kuuluda hierarhiasse või mitte (muidugi on aktiivseid hierarhiasse kuulujaid ja selle passivseid tunnustajaid). Hierarhiasse lülitumine toimub põhiliselt "sissekirjutamise" teel, mis seisneb uue kasvandiku proovilepanekus, tema psüühiliste ja füüsiliste omaduste kontrollis. Kontrolli tulemused määravad uustulnuka staatuse, tema õigused ja kohustused. "Sissekirjutamise" protseduurist, millega peaaegu alati kaasneb valmne ja füüsiline vägivald, pääsevad üksnes need alaealsed, kelle staatus on määratletud juba varem ("autoriteetid", uustulnukad, kellel on juba eestkostjaid "autoriteetide" hulgas ja kõige madalamal asuvad "põlatud"). Nõnda ilmneb, et stratifikatsioonile allumise määrab paratamatult kasvatusasutusse suunamise fakt

ise.

Kasvandike stratifikatsioon on teine olulisem iseärasus on absoluutsus isiksuse suhtes, mis tähendab, et just nn. kirjutamata seadused (põhiliselt muidugi asend hierarhias) määravad selle, kuidas kasvandik ennast üleval peab, kuidas tema elu kasvatusasutuses kulgeb. Näiteks liidrid tegutsevad enamasti läbi alluvate ja kuna administratsioon karistab vahetuid režiimirikkujaid, siis tegelikud süüdlased jäävad reeglina karistamata. Samas võib sageli füüsilise vägivalga läbi kannatanud alaealise puhul kohata tõrksust toimunu kohta seletuste andmisel. Koostööd õiguskaitseorganitega, samuti administratsiooniga loetakse kasvandike seas väga rangaks eksimuseks kirjutamata reeglite vastu, millega võib kaasneda üldine hukkamõist ja hierarhia madalamale astmele sattumine.

Omaette probleemide ringi moodustavad kasvatusasutuste stratifikatsiooni ja ametlike struktuuride omavahelised suhted. Ei saa öelda, et tegelikkuses kehtib vaid üks reegel - administratsioon püüab kõikide vahenditega mitteametlikku hierarhiat lõhkuda. Näiteks peaaegu võimatu on "põlatu" seadmine kasvandike ametliku organisatsiooni (grupi) juhiks, sest sellises grupis tekkiks anarhia ja ta poleks administratsiooni poolt juhitud. Seega on administratsioon paratamatult sunnitud ametliku õpilasorganisatsiooni loomisel arvestama kasvandike stratifikatsiooniga.

Et erikutseskoolil puudub tugev valve, on probleem number üks kasvandike koolist põgenemised nn. jooksud. Kasvandike põgenemiste sagedus on põhiline näitaja, mille alusel otsustatakse kõrgemal pool kooli juhtkonna töö efektiivsuse üle. Kasvandike põgenemine koolist on aga otseselt seotud koolisisese hierarhilise stratifikatsiooniga, millest lähtudes saab "jooksusid" liigitada kaheks. "Lubatud jooksuga" on tegemist siis, kui kasvandik lahkub asutuse territooriumilt liidrite loal või korraldusel. Kui põgenemiseks on "küllaldane" põhjus ja on saadud liidrite luba, aitavad ka teised kasvandikud selle kordaminekuks kaasa. Samuti võib juhtuda, et keegi "autoriteetidest" soovib vabaduses mingit asja korraldada ja "komandeerib" oma alluva seda tegema. Ise tahab ta olla võimalikult heas kirjas ja väldib avalikke režiimist üleastumisi.

"Omavoliline jooks" toimub siis, kui keegi kasvandikest või väiksem grupp leiab, et elu erikutseskoolis on muutunud

väljakannatamatuks ja otsustab põgeneda (enamasti on põhjuseks just suhted kaaslasega). Sellist põgenemist teostada on aga äärmiselt raske. Tuleb ju karta nii kooli töötajaid kui ka teisi kasvandikke. Kõige ebameeldivam on, et "omavolilise jooksu" eest järgneb administratsiooni karistusele kaaslaste kättemaks.

Administratsiooni katsed rakendada repressione mitteametlike liidrite vastu viivad koheselt põgenemiste arvu kasvule. On teada, et põgenemiste suhtes kõige kriitilisem aeg saabub siis, kui kasvandike mitteametlik hierarhia on ajutiselt lagunenu (näit. seoses "autoriteetide" vabanemisega või arreteerimisega). Tegemist on siis liidrite otsese kättemaksuga administratsioonile või sisemise kontrolli nõrgenemisega (hirmu kadumine kaaslaste karistuse ees).

Neid põhjusi, mis tingivad objektiivsete sotsiaalpsühholoogiliste protsesside negatiivse sisu omandamise, mis omakorda viib ebasoodsate resultaatideni alaealiste ümberkasvatamisel võib tinglikult jagada kahte gruppi. Sotsiaalseks põhjuseks on alaealiste õigusrikkujate ümberkasvatussüsteem tervikuna, mille ideoloogia on pärit stalinliku totalitarismi perioodist ning mis põhineb selliste alaealiste ühiskonnast isoleerimisel. On aga ilmne, et isoleerides alaealise ühiskonnast, ei saa teda õpetada ühiskonnas elama.

Sellest, et ühiskond siiani püüab vaid alaealistest õigusrikkujatest vabaneda, mitte aga neid ühiselu reeglitega kohendada, räägib näiteks objektiivsete, tõeste kriteeriumide puudumine kasvatusasutuste töö efektiivsuse hindamiseks. Kasvatusasutuste töö edukust hinnatakse üksnes selliste kaudsete näitajate nagu põgenemiste arv, tootmisplaani täitmine jms. järgi. Niisuguste näitajate tase tagatakse sellega, et kasvandikud valvavad üksteise järele, et mitteametlikud liidrid tehakse vastutavaks tootmisplaani täitmise eest jne. Mitteametlikud liidrid tagavad korra, mille eest administratsiooni vaikival nõusolekul võivad kasutada mõningaid privileege. Muidugi, võrreldes ühiskonna ülejäänud liikmetega pole ka liidritel vabadust ega muid hüvesid palju, kuid võrreldes oma "alluvatega" s.o. kasvandike põhimassiga, elavad nad antud tingimustes hästi. Seega võib öelda, et alaealiste õigusrikkujate kasvatusasutuste välisilme (fassaad) hoitakse korras seal valitseva sisemise ebaõigluse ja ebainimlikkuse abil.

Kasvatusasutustes negatiivsete nähtuste tekkimise oluline põhjus on alaealiste vägivaldne isoleerimine ühiskonnast just vanuses, kui toimub sotsiaalsete normide ja rollide omandamine. Asotsiaalne subkultuur (kasvandike hierarhiline stratifikatsioon) kujuneb paljuski seoses alaealiste mitteküllaldase lülitumisega ühiskonda ja pärsitud võimalustega rahuldada elementaarseid ja ka "kõrgemaid" vajadusi. "Teine elu" muutub isiksuse eneseteostuse sfääriks, kus on võimalik saada tunnustust ja kompenseerida ebaedu ametlikes suhetes, leida psühholoogilist kaitset ja koostöö võimalusi eakaaslastega jms. Samas on ilmne, et kui kasvatusasutuses on jõupingutused suunatud põhiliselt karistuslike meetodite kasutamisele, suureneb paratamatult agressiivsus, vägivald kasvandike omavahelistes suhetes.

Nõnda võibki öelda, et kasvandike hierarhilise stratifikatsiooni kujunemise psühholoogilise mehhanismina funktsioneerivad kaks vastandlikku tendentsi. Esimeseks on isiksuse püüd leida uues keskkonnas psühholoogilist kaitset, turvalisust. Teine tendents on kasvandike omavaheline olemusvõitlus privileegide pärast, üksteise karistamine oma heaolu huvides.

Kokkuvõtteks tuleb nentida, et asotsiaalne subkultuur alaealiste õigusrikkude ümberkasvatusasutustes kujutab endast kaugelt tõsisemat probleemi, kui siiani on tunnistatud. Just tänu sellele, et nendes asutustes pannakse alaealised tingimustesse, milles objektiivsed sotsiaalpsühholoogilised protsessid omandavad asotsiaalse sisu ja hakkavad väljundina andma negatiivset resultaati, muutuvad alaealiste kasvatusasutused noorte inimeste isiksuse murdmise, muserdamise ja kalestamise kohtadeks. Tuleb tunnistada, et reeglina ümberkasvatusasutuses oldud aja jooksul nooruki isiksus deformeerub, mis raskendab veelgi tema pärastist normaalse eluga kohanemist.

Asotsiaalne subkultuur on põhiline kriminogeenne mehhanism erikasvatusasutustes, mis väljutab isiksuse positiivse kasvatusüsteemi mõjusfäärist ja surub talle peale "teisele elule" iseloomulikud normid ja väärtused. Niisuguste normide ja väärtuste omandamine toimub alaealiste puhul suhteliselt kiiresti, kuna selles vanuses pole veel lõplikult välja kujunenud sotsiaalse suhtlemise oskused ja alaealised võivad vaimustuda asotsiaalse subkultuuri välistest atribuutidest, ebatavalisusest, saladuslikkusest jne.

Asotsiaalse subkultuuri negatiivse mõju probleem ei piirdu aga erikasvatuseasutustega ning selle alla (sfääri) võivad kasvandikud jääda ka pärast kasvatuseasutusest vabanemist. Ühel juhul on nad sunnitud alluma asotsiaalse subkultuuri normidele hirmust kättemaksu ees, teisel juhul teevad seda harjumusest, kolmandal juhul püüavad selle abil saavutada autoriteeti ebakindlate eakaaslaste hulgas. Nõnda kujuneb asotsiaalne subkultuur oluliseks kriminogeenseks mehhanismiks ka laias ühiskonnas.

Lõpetuseks tuleb peatuda veel ühel aspektil - nimelt organiseeritud kuritegevuse ja asotsiaalse subkultuuri omavahelistel seostel. Organiseeritud kuritegevus ühiskonnas kujutab endast sotsiaalpsühholoogilisest vaatepunktist nähtuna alternatiivset "teist elulaadi" ja elamise viisi, mis sisuliselt on asotsiaalse subkultuuri üheks väljundiks. Sellise elulaadi tundmaõppimiseks, tema funktsioneerimise seaduspärasuste tundmiseks on vajalik süvenenult asotsiaalset subkultuuri uurida, sest tundmata niisuguse nähtuse sisemisi seaduspärasusi pole võimalik organiseeritud kuritegevusega efektiivselt võidelda.

Kasutatud kirjandus

1. Глоточкин А.Д., Пирожков В.Ф. Исправительно-трудовая психология. - М., 1974, с. 256-259.
2. Исправительно-трудовая психология. Под ред. К.К.Платонова, А.Д.Глоточкина, К.Е.Игошева. Рязань, 1985, с. 201.

About the asocial subculture in the
reform schools

J. Saar

S u m m a r y

Alongside with the official formal relationships in the reform schools exists, as a rule, the so-called asocial subculture. It includes certain roles, values, ways of thinking reflected in specific languages and gestures, hierarchies of interrelationships within a given group of juvenile delinquents. It also includes the knowledge of how to perform a certain action, of how to behave in case of a contact with the law-enforcing bodies, etc.

The paper is devoted to a detailed study of one of these phenomena - the hierarchical stratification of juvenile delinquents. This phenomenon consists of a division of the delinquents into strata, castes, into the so-called "first" and "last numbers". Besides the characteristics common to objective socio-psychological processes (formation of groups, establishing of "leaders" and "subordinates", distribution of roles, etc.), the stratification of delinquents has its own peculiarities. The stratification is total - the fact of being sent to a reform school means subordination to it. The stratification is absolute concerning a personality - unwritten laws determine the life of juvenile delinquents in a reform school.

It must be noted that the asocial subculture in reform schools represents a serious problem. Due to the fact that in these establishments the adolescents are put into conditions where the objective socio-psychological processes acquire asocial nature and lead to negative results, these schools become places where the personality of an adolescent is deformed, split and hardened.

Об асоциальной субкультуре в исправительных
учреждениях для несовершеннолетних

Ю. Саар

Р е з ю м е

В исправительных учреждениях для несовершеннолетних правонарушителей наряду с официальной, формальной системой отношений, как правило, имеет место круг неофициальных феноменов, называемый асоциальной субкультурой. Сюда входят определенные роли, ценности, образ мыслей, находящие своё выражение в особом языке, жестах, иерархии отношений внутри данного контингента несовершеннолетних, а также знаниях о том, как совершить то или иное деяние, как вести себя при контактах с правоохранительными органами и т.д.

В статье подробно рассматривается одно из явлений, принадлежащих названному кругу - иерархическая стратификация несовершеннолетних правонарушителей. Она состоит в особом делении воспитанников на слои, касты, т.н. "первые" и "последние номера". Наряду с чертами, характерными для объективных социально-психологических процессов (образование групп, выделение лидеров и "подчиненных", распределение ролей и т.д.), стратификация воспитанников имеет свои особенные черты. Стратификация тотальна - сам факт направления в воспитательное учреждение определяет подчинение ей. Стратификация является также абсолютной в отношении личности - неписанные правила определяют жизнь воспитанника в исправительном учреждении.

Надо заметить, что асоциальная субкультура в исправительно-воспитательных учреждениях для несовершеннолетних представляет собой серьезную проблему. Именно благодаря тому, что в таких учреждениях несовершеннолетних ставят в условия, когда объективные социально-психологические процессы приобретают асоциальное содержание и дают негативные результаты, воспитательные учреждения для несовершеннолетних превращаются в места, где ломается, раздавливается, ожесточается личность молодого человека.

KURITEGEVUS EESTIS AASTATEL 1924-1989

E. Raska

Kui väidame, et kuritegevus on sotsiaalne nähtus, siis harilikult peame silmas seda tõiika, et nii tema tekkimine, olemasolu kui ka muutumine seondub ennekõike ja peamiselt ühiskonna kui terviku olemuslike tunnustega ning alles viimaste kaudu teatavate inimgruppide ja konkreetsete inimeste individuaalsete (subjektiivsete) iseärasustega. Tunnistades sellega kuritegevuse kuulumist sotsiaalsete nähtuste ja protsesside kategooriasse, tekib meil ühtlasi alus eelduseks, et oma arengus ja muutumises allub kuritegevus mitte niivõrd talle endale erionaaste sisemiste seaduspärasuste toimele (ehkki ka seda toimet ei saa täielikult välistada), kuivõrd üldisemat laadi teguritele, mis suuremal või vähemal määral seonduvad ühiskonna kui organisatsioonilise terviku arenemise ja muutumisega. Teisisõnu, me võime eeldada, et olemuslikult sotsiaalse nähtusena on kuritegevus käsitatav teda sünnitanud ühiskonna peeglina.

On muidugi arusaadav, et peegeldades ühiskonda tema konkreetsetes seisundites ja arengus, teeb kuritegevus seda mõneti ühekülgsest. Ta toob esile ja avalikustab ennekõike ühiskonnaelu need tahud ning kvaliteedid, millest harilikult rääkida ei taheta. Püüab ju iga ühiskond esitleda end ümbritsevale maailmale võimalikult soodsas valguses, näidata üksnes oma saavutusi, mitte aga puudusi. Korrigeerimaks säärase püüdluste pinnalt paratamatult kujunevat ideaalpilti ühest või teisest ühiskonnast, tulebki otsida näitajaid, milles peegelduksid ka antud ühiskonna varjuküljed. Veelgi enam, ühiskond, kes tegelikult on huvitatud iseenda funktsioneerimise ja arengu juhtimisest, kes teadlikult otsib võimalusi sisemiste vastuolude ja konfliktide väljaselgitamiseks, on mures iseenda kvaliteedi pärast, peaks teraselt jälgima nimelt oma varjukülgede peegeldusi sotsiaalse anomaalia mitmesugustes ilmingutes, sealhulgas kuritegevuses.

Paraku kuritegevus ise kui ühiskondliku organismi talitlemise ja arengu peegel on oma tegelikus olemises üsnagi raskelt piiritletav. Teatavasti avaldub ta

konkreetsete kuritegude kaudu. Siit võiks arvata, et kõikide ühiskonnas toime pandud kuritegude aus kokkulugemine annabki meile täpse ülevaate kuritegevusest antud ühiskonnas, loob pildi, mida ilma mingite piiranguteta saame võrrelda analoogiliste piltidega olgu siis sama ühiskonna ajaloolise arengu eri etappide lõikes või teiste ühiskondade kuritegevuse piltidega. Ometi see nii ei ole. Toimepandud kuritegude lihtsa loendamise kaudu saadavad pildid kuritegevusest pole reeglina ühetähenduslikud ja vahetult võrreldavad.

Seejuures pole asi mitte ainult ja mitte peamiselt selles, et me ei saa pidada loendusandmeld, so. kuritegevuse statistikat usaldusväärseks, et viimane on mingil põhjusel puudulik või moonutatud. Muidugi tuleb silmas pidada ka niisugust võimalust ja sellepärast otsida täiendavaid kriteeriume andmete usaldusväärseuse hindamiseks. Märksa keerulisem, kui statistiliste andmete usaldusväärseuse hindamine, on aga kuritegevuse piltide võrreldavuse sisuline tagamine. Nagu teada, ei ole kuritegu nõu nähtus iseeneses, absoluutse, ajast ja kohast sõltumatu kuritegeliku substantsi kehastus. Pigem on ta sündmus, mis konkreetse käitumise vormis toob esile konflikti inimese individuaalse elutegevuse ja seda elutegevust raamivate ühiskondlike normide, õiguslike ettekirjutuste vahel. Uhtlasi teame sedagi, et erinevates ühiskondades reguleeritakse inimeste sotsiaalselt tähenduslikku käitumist vägagi erinevalt. Kui mõnes ühiskonnas seatakse inimeste käitumisele ranged piirid, siis teistes, vastupidi, valitseb suhteline liberaalsus. Tingituna ühiskondlik-politiliste süsteemide erinevustest on eri ühiskondades täheldatavad põhimõttelised lahknevused lubatu ja mittelubatu vahel. Ka normatiivsete süsteemide endi sisemised iseärasused ja arenguloogika on nähtused, mis suuresti varieeruvad eri ühiskondade lõikes.

Kõike seda teades tuleb tunnistada, et ajas ja ruumis muutuva ühiskonna kuritegevuse statistilised parameetrid võivad kujuneda täiesti erinevatel alustel, mistõttu nende parameetrite vahetu kvantitatiivne võrdlemine on üpris kahtlase väärtusega ettevõtmine. Säärane võrdlemine on sageli võimatu isegi näiliselt analoogiliste kuriteoliikide, näiteks varguste, tapmiste, vägistamiste jne. osas. Võib tuua hulgaliselt näiteid selle kohta, kuidas samanimelised kuriteod erinevates ühiskondades on

kardinaalselt erinevad nii sisuliselt kui ka mahult.

Ning veel üks asjaolu, mida eri ühiskondade kuritegevuse võrdlemisel tingimata arvestada tuleb. Teatavasti kuritegevuse statistika ise on vaadeldav tegelikkuse peegeldusena, kusjuures antud juhul peegeldatavaks tegelikkuseks on kuritegevus sõrasedena, nagu ta antud ühiskonnas faktiliselt kujunenud on. Sellepärast kajastuvad kuritegevuse statistikas mitte ainult ühiskonnale eriomase kuritegevuse objektiivsed parameetrid, vaid ka neid parameetreid enam või vähem ausameelselt fikseeriva ning peegeldava subjekti - kriminaalregistratsiooni süsteemi - iseärasused.

Juba põguski tutvumine eri riikide kuritegevuse statistika tabelitega toob esile tõsiasja, et kriminaalregistratsiooni organisatsioonilise ülesehituse eripära, samuti nagu tema tööpõhimõtted mõjutavad kuritegevuse statistilist pilti üsna tuntavalt ja seda isegi siis, kui puudub alus kahtlustada seda süsteemi tendentsikkuses kuritegevuse parameetrite fikseerimisel. Fuudutamata siinkohal piasasju, osundame vaid ühele põhimõttelise laadi iseärasusele, mida eri riikide kriminaalregistratsiooni süsteemides täheldada võib. Nimelt sellele, et mitte alati ei eristata kriminaalregistratsiooni tasandil nn. politseidelikte ja kuritegusid selle sõna ranges tähenduses. Kõik üleastumised, mis on kriminaalse aktsendiga, lülitatakse ühtsesse andmesüsteemi ning lõplik vahetegemine üleastumiste ja kuritegude vahel sõltub kriminaalmenetluse, eriti kohtuliku uurimise tulemustest. Kuid on ka niisuguseid kriminaalregistratsiooni süsteeme, mis kohe, üleastumise ilmsikstuleku ja registreerimise hetkest püüavad rangelt eristada ning lahus hoida ühelt poolt kuritegusid, teiselt poolt aga muid, vähemohlikke üleastumisi.

Laskumata arutelusse ühe või teise süsteemi eeliste ja puuduste üle, tuleb ometi tõdeda, et sedalaadi erinevus kriminaalregistratsioonis võib kuritegevuse statistika pealiskaudsel hindamisel mõjuda vägagi desorienteerivalt. Võib tekkida mulje, nagu oleks kuritegevuse tase (maht) mõnes ühiskonnas meeletult kõrge, teistes aga, vastupidi, imestamapanevalt madal. Lisaks sellele kerkib tingituna kriminaalregistratsiooni süsteemide erinevusest ka mitmeid sisulisi küsimusi, mida kuritegevuse võrdleval uurimisel ignoreerida ei tohi.

Seega näeme, et eri ühiskondade kuritegevuse lihtne

kvantitatiivne võrdlemine, mis esmapilgul tundub olevat lausa triviaalne ülesanne, osutub lähemal vaatlemisel keeruliseks probleemiks. Siin on mitmeid kitsendavaid tingimusi, millistest mõõdahilimise võib muuta kogu võrdluse sisutuks mänguks statistiliste arvandmetega. Sellepärast olukorras, kus pole täielikku kindlust võrreldavate nähtuste, eriti aga neid nähtusi peegeldavate andmete põhimõttelises võrreldavuses, pole mõistlik raisata aega ja energiat eri ühiskondade kuritegevuse statistiliste parameetrite kvantitatiivsele võrdlusele. Küll aga tasub keskenduda kuritegevuse kvalitatiivsele uurimisele eri ühiskondade lõikes.

Muidugi on läbi aegade püütud esitada kuritegevuse statistika võrdlustabeleid nii ühe ja sama ühiskonna kohta kui ka puutuvalt erinevatesse ühiskondadesse. Kui tegemist on andmetega, mis iseloomustavad kuritegevust ühiskonnas, mis võrreldaval perioodil on säilitanud oma ühiskondlik-poliitilise, majandusliku ja õigusliku identsuse, siis on säärane võrdlemine sisuliselt põhjendatud. Seevastu olemuselt täiesti erinevate ühiskondade kuritegevuse statistika lihtne kvantitatiivne kõrvutamine ei oma tunnetuslikku tähtsust ja tuleb kõne alla peamiselt propagandistlikel eesmärkidel.

Nii on Nõukogude Liit ja tema eeskujul küllap teisedki sotsialismimaad üritanud aastakümneid tõestada maailmale oma süsteemi eeliseid ka sellega, et manipuleeriti kuritegevuse andmetega. Püüti näidata, et kuritegevus sotsialistlikus ühiskonnas on väga madal ja pealegi väheneb aastast aastasse. Veelgi enam, kuritegevuse väidetavat vähenemist püüti kramplikult seostada isegi säärase ühiskondlik-poliitiliste tähtsündmustega, nagu seda on parteikongressid. Kui joonistada välja kuritegevuse dünaamika kõverad mingi pikema perioodi kohta, siis on lihtne näha, kuidas kuritegevuse tase viisaastakute piiril, so. vahetult enne ja pärast järjekordset parteikongressi järsult langeb, selle järel aga hakkab uuesti tõusma ning saavutab apogee enamasti viisaastaku kolmandal aastal. Nüüd, avalikustamise ajal, on ka meil hakatud kuritegevuse olukorda realistlikult hindama. Osutub, et tegelikkus on kaugelt kurvem kriminaalregistratsiooni poolt maalitud roosilisest pildist. Kogu asja juures ehk kõige halvem on see, et meie kriminaalregistratsiooni süsteem, mis on üles ehitatud ja aastakümneid

funktsioneerinud selle nimel, et kuritegevuse tegelikke maastaape varjata, pole nüüd, kus ühiskond vajab ausat informatsiooni olulorrast, üldse võimelinegi säärast informatsiooni andma.

Kui me ütlesime, et eri ühiskondade (või ajas muutuva ühiskonna) kuritegevuse võrdlev analüüs peaks keskenduma ennekõike probleemi kvalitatiivsele küljele, siis ei tähenda see, et kuritegevust iseloomustavad statistilised andmed üldse kõrvale tuleks heita. Need andmed on igal juhul vajalikud, kuid nüüd mitte enam selleks, et hinnata ühiskondi vahetult neile eriomase kuritegevuse kvantitatiivsete näitajate alusel, vaid peamiselt selleks, et analüüsida kvalitatiivseid muutusi võrreldavate ühiskondade kuritegevuses ning siit edasi püüda hinnata vaadeldavates ühiskondades toimuvat tervikuna.

Säärane lähenemine küsimusele on seda enam põhjendatud, et kuritegevus ise, olles üks sotsiaalsetest näitajatest, signaliseerib ennekõike ja peamiselt ühiskonna kvalitatiivsetest seisunditest ja arengutest. Tõepoolest, elanikkonna kuritegelik aktiivsus võib teatavasti olla ühtviisi kõrge (või, vastupidi, madal) nii majanduslikult rikkas kui ka vaeses ühiskonnas; nii seal, kus on kindlustatud täielik tööhõive kui ka seal, kus valitseb terav tööpuudus jne, jne. Järelikult, ühiskonnas peab olema midagi väga olulist, mis küll ei pruugi väljenduda kvantitatiivsete näitajate kaudu, kuid ometi määrab ära inimeste sotsiaalse aktiivsuse sisu ja vormid. See "midagi" nähtavasti ongi ühiskonna kvaliteet, tema inimsõbralikkus, tema sisemine harmoonia ja arenguvõimelisus. Konkreetsete inimeste jaoks tähendab see individuaalse elutegevuse turvalisust, ühiskondlikult garanteeritud optimismi tuleviku suhtes, sotsiaalset õiglust selle sõna kõige laiemas mõttes.

* * *

Ühiskondlik areng Eestis aastatel 1924-1989 on liigen-
datav kaheks selgelt eristatvaks perioodiks, mis sisuliselt
markeerivad kaht eri tüüpi ühiskonda. Esimene neist, mis
teatavasti algas 1918.aastal, kujutas endast omariiklust
demokraatliku Eesti Vabariigi näol. Alates 1940. aastast,
mil Eesti Vabariigi demokraatlikud institutsioonid võõraste
okupatsioonivägede toetusel ja survele likvideeriti, on meil
nominaalselt tegemist Eesti Nõukogude Sotsialistliku
Vabariigiga. Lülitatuna NSV Liidu koosseisu, on vabariik
sisuliselt minetanud riikliku suveräänsuse, mistõttu uhke
nimetuse taga peitub tegelikult Liidu keskametkondade
rangele poliitilisele ja majanduslikule juhtimisele
allutatud oblast.

Iseloomustamaks kuritegevust Eesti Vabariigis, saame
opereerida andmetega alates 1924. aastast ja lõpetades 1938.
aastaga. Tõsi, tollane kuritegevuse statistika ulatub ka
varasematesse aastatesse, kuid pidades silmas nende aastate
ühiskondlik-poliitilise situatsiooni keerukust, ei saa
vastavaid andmeid käsitada iseloomulikena Eesti Vabariigile.
Mis puutub kuritegevuse statistikasse 1938. kuni 1940.
aastani, siis neid andmeid meie käsutuses ei ole.

Enne aga, kui asume vaatlema kuritegevust Eesti
Vabariigis, püüame põgusalt iseloomustada seda vabariiki
ennast tema lühikeses ajaloolises arengus. Nagu öeldud,
sündis Eesti omariiklus 1918. aastal Vene impeeriumi
varemetel. Kohe pärast omariikluse väljakuulutamist tuli
noorel vabariigil asuda ennast kaitsma relvaga käes.
Hoolimata sellest, et Venemaal impeeriumi kokkuvarisemise
järgses kaoses võimu haaranud bolševike partei oli seni
koloniaalsõltuvuses olnud rahvusterritooriumide toetuse
võitmiseks pidulikult deklareerinud rahvaste õigust
enesemääramisele, ei tahtud selle õiguse tegelikust
kasutamisest kuuldagi. Nii võeti juba 1918. aasta sügisel,
mõni kuu pärast Eesti Vabariigi väljakuulutamist, ette
sõjakäik omariiklusele pürgiva väikerahva vastu.

Verine ja ohvriterikas Vabadussõda, milles vastsündinud
vabaduse kaitsele tõusid kõik, kes vähegi suutsid relva
kanda, lõppes 1920. aastal agressori häbiväärse lüüasaamise-
ga. Oma vere hinnaga oli sajanendeid võõra vägivalla kannal
ärganud rahvas lunastanud talle vääramatult kuuluva õiguse
ise otsustada oma saatuse üle. Nüüd võis asuda riigi ja

ühiskonna rahuliku ülesehituse juurde.

Vaadates praegu tagasi nendesse aastatesse kõidab enne-
kõike tähelepanu see, kui lühikese ajaga suutis
maailmasõja, impeeriumi kokkuvarisemise ja Vabadussõja
vapustused üle elanud ühiskond ennast mobiliseerida normaalse
tsiviilelu jaoks. Küllap andis selleks teatava impulsi ka
Iseseisvussõja kogemus, kus rahvas, viiduna omamoodi
eksistentsi piirsituatsiooni, tunnetas täie teravusega ise-
enda sisemist ühtekuuluvust ja jõudu. Oli sellega kuidas
oli, kindel on igal juhul see, et juba kolmekümnendateks
aastateks kujunes endise Vene impeeriumi koloniaalsest ääre-
maast tugev majandusliku ja sotsiaalse potentsiaaliga
dünaamiliselt arenev ühiskond.

Koos majandusliku kasvuga paranes jõudsalt rahva
elujärg. Tekkisid avaramad võimalused rahvusliku kultuuri ja
teaduse edendamiseks. Kõik see kahtlemata aitas süvendada
rahvuslikku konsolideerumist, sisendas inimestesse
enesekindlust ja optimismi tuleviku suhtes. Muidugi pole
praegu õige näha tollast ühiskondlikku arengut vaid roosade
värvides. Olid ka siis omad raskused, kriisisituatsioonid ja
mured. Nii ei loobunud suur naaber idapiiril oma
ambitsioonidest kaotataud territooriumile; ülemaailmne
majanduskriis kolmekümnendate aastate alguses andis valusa
hoobi majandusele; õige varsti pärast majanduskriisi
lõppemist hakkas kummitama uue maailmasõja oht; ajuti
küllalt teravalt andsid endast teada ka puht siseriiklikud,
noore demokraatia kasvuraskuste pinnalt võrsunud kriisid.
Kuid miski ei suutnud väärata rahva sügavat usku iseendasse
ja oma riiki. Omapäraseks kinnituseks õeldule olgu siinkohal
esitatud andmed kuritegevusest Eesti Vabariigis. Me ei pea
antud juhul võimalikuks esitada üksikasjalikku statistilist
andmestikku tolleaegse kuritegevuse kohta. Toome vaid
viieaastaste intervallidega välja andmed nende kuritegevuse
kohta, mis tänapäevalgi inimesi kõige enam häirivad. Uhtlasi
esitama vaatlusaastate lõikes andmed kuritegevuse taseme
kohta ja rahvastiku arvu.

Tabel 1

Kuritegevus Eesti Vabariigis 1924-1938

	1924	1929	1934	1938

Kokku sündesid*				
100000 elaniku kohta	5740,0	5950,0	6100,0	5259,0
Kasvutempo	100,0	103,6	106,3	91,6

Neist:				
Tahtlikke tapmisi				
koos katsetega	13,0	11,0	9,0	7,3
Kasvutempo	100,0	84,6	69,2	56,1

Vägistamisi				
koos katsetega	6,0	8,0	6,0	5,0
Kasvutempo	100,0	133,3	100,0	83,3

Röövimisi				
koos katsetega	5,0	3,0	2,0	3,7
Kasvutempo	100,0	60,0	40,0	74,0

Vargusi				
koos katsetega	1113,0	1231,0	1312,0	1218,0
Kasvutempo	100,0	110,6	117,8	109,4

Elanikkond				
(tuhandeks)	1045,0	1058,0	1061,0	1054,4
Kasvutempo	100,0	101,2	101,5	100,9

Nagu näeme, oli kuritegevuse tase Eesti Vabariigis küllalt kõrge ja seda mitte ainult vahetult pärast Iseseisvussõda, vaid ka hilisematel aastatel. Samal ajal näeme sedagi, et kuritegevus tervikuna, eriti aga rasked isikuvastased kuriteod ilmutasid selget ja intensiivset kahenemistendentsi. Nii vähenes tapmiste arv ligi poole võrra, oluliselt langes vägistamiste, samuti röövimiste arv. Enam-vähem stabiilne, kui mitte arvestada väikest tõususuundet

*Eesti Vabariigi kriminaalregistratsioonis oli arvestusühikuks sündetu, mis hõlmas nii politseidelikte (tänapäevases registratsioonisüsteemis administratiivüleas-tumised) kui ka kriminaalkohtus arutatavaid kuritegusid.

kahekümnendate aastate lõpu ja kolmekümnendate alguse majandusriisi ajal, oli vaadeldaval perioodil varguste esinemis-sagedus.

Tollase Eesti kuritegevuse suhteliselt kõrge tase on kahtlemata küsimus, mis vajaks iseseisvat uurimist ja selgitamist. Antud juhul ei ole see meie eesmärk. Juhime vaid tähelepanu tõsiasjale, et vähemalt omariikluse esimestel aastatel kujundasid kuritegevuse parameetreid mitte ainult noore ühiskonna sisemised disfunktsioonid ja kasvuraskused, vaid kõrvuti nendega ka hoopis üldisemat laadi tegurid, ennekõike muidugi äsja lõppenud I Maailmasõja järelmõjud, mida omakorda võimendasid Vabadussõja sündmused. Märksa suuremat tähelepanu, kui kuritegevuse maht väärrib meie arva-tes kuritegevuse iseloomu lausa silmanähtav muutumine aja-loomiselt väga lühikese aja jooksul. Vaevalt, et vägivallla-liste isikuvastaste kuritegude esinemissageduse kiire langus oli juhuslik. Usutavam on, et selle languse tingisid kardinaalsed muutused ühiskonnas.

Vaadeldava fenomeni üks võimalikke seletusi tugineb hüpoteesile, mis käsitab vägivalda ja sellest kantud rasked isikuvastaseid kuritegusid ühiskonna, sotsiaalse koosluse sisemise lagunemise ja allakäigu indikaatorina. On täheldatud, et ühiskonnas, kus hakkab kaduma inimeste ühtekuuluvus-tunne, kus muutuvad sisutuks konsolideerumisele kutsuvad ühised eesmärgid ja ideaalid, saab inimeste omavaheliste su-hetes domineerivaks jõu, vägivalda kultus. Viimase konkreetseks ilminguks on muuhulgas ka vägivaldane kuritege-vus. Kui see tõesti nii on, siis jääb üle vaid järeldada, et lühikese omariikluse perioodil arenes Eesti ühiskond ilmsel-gelt ja kiires tempos sisemise konsolideerumise suunas ehk, teiste sõnadega, läks tõusuteed. Väärrib märkimist, et vägi-vallalise isikuvastase kuritegevuse vähenemise tendents avaldus enam-vähem ühtlaselt, ühesuguse intensiivsusega kogu Eesti territooriumil, linna- ja maarahvastiku hulgas. See asjaolu lubab väita, et ühiskonna konsolideerumine Eesti omariikluse tingimustes oli totaalne protsess, mis avaldus nii sotsiaalses plaanis kui ka territoriaalsetes struktuurides.

Riigi ja ühiskonna valdavalt tõsuteed kulgenud areng katkes järsult 1940. aastal ühenduses Eesti Vabariigi lüli-tamisega NSV Liidu koosseisu. Ühiskondlik-poliitilises plaa-nis tähendas see sündmus riikliku suveräänsuse kaotamist ja

ühiskonna demokraatliku omavalitsuse aluste hävitamist. Majanduslikus plaanis tõi omariikluse kaotamine kaasa ühiskonna majandusliku aluse põhjaliku ümberkorraldamise, kogu majandustegevuse allutamise liiduliste keskametkondade rangetele kontrollile ja peamiselt Euroopa turule orienteeritud väliskaubanduslike sidemete läbilõikamise. Edukalt arenenud demokraatlikust väikeriigist sai uuesti diktaatorliku suur- võimu koloniaalriipats.

NGÜdseks juba ligi pool sajandit Eestis valitsenud režiim on viinud ühiskonna katastroofi piirile. Stalinlike mallide järgi ümberkorraldatud tööstuslik ja põllumajanduslik tootmine pole mitte ainult ruineerinud ühiskonna majandusliku aluse, vaid on muutnud küsitavaks rahvuse kui niisuguse säilimise võimalikkuse. Tõepoolest, suurttööstuse forsseeritud arendamine madalal tehnoloogilisel tasemel tekitas tööjõu kroonilise defitsiidi, mida juba aastakümneid on püütud kompenseerida migratsiooniga Liidu teistest piirkondadest. Massiline sisseränne on praeguseks oluliselt deformeerinud ühiskonna demograafilist struktuuri. Põhirahvus, mis veel 1940. aastal moodustas enam kui 90% kogurahvastikust, on jäämas vähemusse, moodustades praegu vaevalt 60% rahvastikust. Kuna sisserändajad on valdavalt noored inimesed, kellele reeglina kindlustatakse kohe lahedad elutingimused, siis on nende loomulik iive suhteliselt kõrge. Eestlased aga vananevad, nende loomulik iive on nullilähedane, mis omakorda võimendab põhirahvuse kahjuks kulgevaid demograafilisi protsesse.

Põllumajanduse kollektiviseerimine, kolhooside ja sovhooside moodustamine neljakümnendatel aastatel hävitas põhjalikult Eestis sajandite jooksul välja kujunenud ja looduslike tingimustega kohanenud põllumajandusliku tootmise struktuuri koos vastava sotsiaalse infrastruktuuriga. Praktiliselt tähendas see maainimese jaoks harjumusliku ja hingelähedase, kuid ühtlasi ka elujõulise ja tootmise seisukohalt efektiivse elulaadi hävitamist. Siit sai tegelikult alguse maainimese irdumine oma loomulikust elukeskkonnast ja kultuurist. Küla hakkas üha kiirenevas tempos tühjenema ja senise enesekindla ning väerika maa peremehe asemele tuli põllumajandusse üha massilisemalt juhuslikke inimesi, juurteta ning kodutundeta rändureid, kes kergema elu otsingul seikleavad ühest majandist teise. Nii on rahvaloenduse ja valikuuringute andmeil 70-80 protsenti praegu-

sest maaelanikkonnast vähemalt korra. kuid väga sageli mitu korda vahetanud alalist elukohta.

Tehnoloogilises mõttes primitiivne suurtööstus. aga samuti üle looduskeskkonna taluvuse piiri kontsentreeritud, loodushoidu mitteametava tehnoloogiaga põllumajanduslik tootmine on reostanud üle igasuguse piiri inimeste loodusliku elukeskkonna. Selle paratamatuks tagajärjeks on kõrged suremuse näitajad nii täiskasvanute kui ka laste hulgas. Meedikute hinnanguil sureb praegu meestest iga kolmas enne pensionikka, so 60 aastaseks saamist. Sagenevad mitmesuguste puuetega laste sünnid.

Kõik nimetatud ja veel paljud teisedki sedalaadi asjaolud ühiskonna majanduslikus ja sotsiaalses elus on halvanud inimeste elujõu. Kadumas on usk paremasse, inimlikumasse tulevikku. Uha süveneva pessimismi taustal vohab joomarlus. Nii oleme alkoholi tarbimises arvestatuna ühe elaniku kohta ligi neljakordselt ületanud 1938. aasta taseme ja seda ametliku statistika andmetel, mis teatavasti ei arvesta puskari ja teiste surrogaatide viimastel aastatel järjest massilisemaks muutuvat tarbimist. Sotsiaalse pessimismi süvenemisest, elanikkonna mõnede gruppide lootusetust olukorrast kõnelevad ka kõrged suitsiidi näitajad, seda eriti põhirahvusest maaelanikkonna hulgas. Ja kindlasti kajastub ühiskonna viimaste aastakümnete areng kuritegevuse näitajates (vt. tabel 2).

Kui nüüd koos ülalesitatud täpsustustega pöörduda tagasi tabelis 2 toodud andmete juurde, peame tõdema, et kuritegevus Eesti NSV-s on järjekindlalt kasvanud, seda eriti intensiivselt alates seitsmekümnendatest aastatest. Siitpeale ületab kuritegevuse kasvutempo enam kui kahekordselt rahvastiku juurdekasvu tempot. Kuritegevuse üldise kasvu raames on pidevalt sagenenud ka raskete isikuvastaste kuritegude, esmajoones tapmiste ja röövimiste toimepanemine. Viimasel aastakümnel, so kaheksakümnendatel aastatel on lausa epideemiana hakanud levima vargused.

Kahjuks ei olnud meil võimalik esitada vastavaid andmeid aastaist 1940 - 1959. Põrdelised sündmused Eestis 1940. aastal ning neile vahetult järgnenud sõda (1941-1945) jätsid kuritegevuse andmestikku lünka. Pärastsõjajärgne situatsioon, eriti neljakümnendate aastate lõpp ja viiekümnendad aastad oli aga Eesti NSV ühiskondlik-poliitilises elus sedavõrd komplitseeritud, et andmeid tollase kuritege-

Tabel 2

Kuritegevus Eesti NSV-s 1960 - 1989

	1960	1970	1980	1989 (prognoos)
Kokku kuritegusid*				
10000 elaniku kohta	413,0	444,0	1004,0	1124,0
Kasvutempo	100,0	107,5	243,0	272,1
Neist:				
Tahtlike tapmisi koos katsetega	2,7	3,0	5,4	7,2
Kasvutempo	100,0	111,1	200,0	266,7
Vägistamisi koos katsetega	5,6	4,9	5,0	5,2
Kasvutempo	100,0	87,5	89,3	92,8
Röövimisi koos katsetega	7,6	7,9	7,8	10,6
Kasvutempo	100,0	103,9	102,6	139,5
Vargusi	205,0	120,0	253,0	752,0
Kasvutempo	100,0	58,5	123,4	366,8
Elanikkond				
(tuhandetes)	1209,1	1356,1	1473,8	1550,0
Kasvutempo	100,0	112,1	121,9	128,2

* Tabeli andmetes ei kajastu kriminaalse aktsendiga politseideliktid, milliste koguarv aastas ulatub suurusjärku $nx10^5$. Seda asjaolu ei tohi unustada, kui soovitakse kõrvutada kuritegevuse absoluutseid tasemeid Eesti Vabariigis ja Eesti NSV-s. Uhtlasi juhime lugeja tähelepanu sellele, et tabelites 1 ja 2 esitatud andmed samanimeliste kuritegude kohta ei ole enamasti kvantitatiivselt võrreldavad. Kui näiteks Eesti Vabariigi kriminaalregistratsioon (tabel 1) lülitas tahtlike tapmiste lahtrisse niisugused teod, nagu vastsündinu hukkamine, vastsündinu surnukeha leiud, vastsündinu surnukeha varjamine, loote hävitamine, loote ja enneegselt sündinu surnukeha leiud ja varjamine, surmamine

vuse kohta ei saa usaldusväärseks pidada. Sellepärast piir-
dumegi Eesti NSV kuritegevuse iseloomustamisel kolme viimase
aastakümnega. See on põhjendatud mitte ainult asjaoluga, et
kuuekümnendate aastate alguseks oli uus ühiskondlik-poliiti-
line režiim Eestis valdavalt kinnistunud ja stabiliseerunud,
vaid ka sellega, et alates 1961. aastast kuni tänaseni
kehtib Eesti NSV Kriminaalkodeks. Viimane asjaolu lubab
muutusi kuritegevuses hinnata enam-vähem ühelt aluselt.

Kuritegevuse intensiivne kasv, mida on saanud vägival-
la üha laialdasem imbumine inimsuhetesse kahtlema signali-
seerib ühiskonnas viimastel aastakümnetel realselt aset
leidnud muutustest. Kui vägivalda ekspansioon lubab kõnelda
ühiskonna, sotsiaalsete koosluste sisemise terviklikkuse

ametkohustuste täitmisel, tapmine tapetu palvel, kuriteo-
kahtlase surnukeha leiud, siis Eesti NSV kriminaalregistrat-
sioonis (tabel 2) on tahtlik tapmine esindatud kahe kuriteo-
liigiga - tapmise liht- ja kvalifitseeritud koosseisuga.
Enamus neist tegudest, mida Eesti Vabariigis registreeriti
tahtlike tapmistena, ei ole üldse kajastatud Eesti NSV keh-
tivas kriminaalseaduses. Tahtliku tapmise mõiste erinev
sisustamine eri aegadel, samuti nagu kriminaalregistratsioo-
ni iseärasused loovadki illusiooni, nagu oleks tahtlike
tapmistest arv Eesti NSV-s oluliselt madalam Eesti Vabariigi
vastavatest näitajatest.

Uhenduses sellega vajab selgitust veel üks küsimus.
Teatavasti raskete isikuvastaste kuritegude, sealhulgas
tapmistest esinemissagedus on üks näitajaid, mille kaudu saab
hinnata kuritegevuse taset tervikuna. Nii on nõukogude
kriminoloogid vastava statistilise analüüsi pinnalt näida-
nud, et korrelatsioon raskete isikuvastaste kuritegude arvu
ning kogukuritegevuse mahu vahel läheneb suurusjärgule 0,6.
Seda asjaolu silmas pidades äratub tähelepanu, et kui Eesti
Vabariigis moodustasid tahtlikud tapmised (koos katsetega)
kuritegevuse kogumahust 1924. aastal 0,22 %, 1929. aastal
0,18%, 1934. aastal 0,14 % ja 1938. aastal 0,14 %, siis
Eesti NSV-s oli see protsent 1960. aastal 0,65, 1970. aastal
0,67, 1980. aastal 0,54 ja 1989. aastal eeldatavasti 0,64.
Tapmistest osakaalu keskeltläbi kolmekordne suurenemine kogu-
kuritegevuses näib osundavat sellele, et kuritegevuse tege-
lik maht Eesti NSV-s ei kajastu adekvaatselt kriminaalregis-
tratsiooni andmetes.

lagunemisest, siis varguste plahvatuslik juurdekasv seletub nähtavasti sellega, et inimestel on aasta-aastalt üha raskem rahuldada oma igati normaalseid, ühiskondlikult põhjendatud elukondlikke tarbeid legaalsel viisil. Majandusliku kaose ja allakäigu tingimustes muutuvad defitsiitseks aina uued kaubaartiklid ja teenused, mistõttu vargus on kujunemas mehhanismiks, mille kaudu toimub kaupade ja teenuste teisene, sotsiaalselt õiglasem ümberjaotamine.

Ühiskonna reaalsed deformeerumist Eesti NSV-s peegeldab ka kuritegevuse territoriaalne jaotus. Kuritegevuse näitajad on kõrgeimad valdavalt migrantidega asustatud Põhja- ja Kirde-Eesti tööstusrajoonis. Vabariigi keskmisest kõrgem on seal ka vägivallalise kuritegevuse osakaal. Vägivallast kantud kuritegevuse ülekaalukas koondumine tööstuspiirkonda on igati ootuspärane, kui pidada silmas tõsiasja, et seal püsirahvastik praktiliselt puudub ja elanikkonna aktiivsest osast enamuse moodustavad kõikvõimalikud "õnneotsijad". Raske töötingimused tehnoloogiliselt juba ammu aegunud tööstusettevõtetes, samuti katastroofi piirini reostatud elukeskkond ei võimaldagi paikset rahvastikku vaadeldavas tööstusrajoonis kujundada. Juhuslike inimeste pidev läbivool aga loob soodsa pinnase kuritegevuse vohamisele.

Juurteta, oma kodukoldest ja kultuurikeskonnast lahtirebitud ning sellega oma sotsiaalse näo minetanud inimeste mõju kuritegevuse tasemele ja struktuurile on täheldatav ka vabariigi teistes piirkondades. Nii võibki öelda, et muutused kuritegevuses on vägagi sünkroonsed ühiskonna sotsiaalse ja demograafilise struktuuri deformatsioonidega. Ilmekaks kinnituseks sellele on kuritegevuse järsk tõus vabariigi maarajoonides kuuekümnendate-seitsmekümnendate aastate piiril. Nimelt sel ajal hakati otsustavalt likvideerima küla traditsioonilist asustusstruktuuri ja arendama välja uut, sotsialistlikku tüüpi küla. Niisuguse aktsiooniga kaasnes maaelanikkonna massiline väljaränne linnadesse, mida omakorda püüti kompenseerida kas migrantide sissetoomisega Liidu teistest piirkondadest või vabariigi enda piires seiklevate magusama elu otsijate meelitamisega maale. Kuni selle ajani enam-vähem stabiilne, külaelu traditsioonidest ja kultuurist läbi imunud maaelanikkond määrati kadumisele. Uus demograafiline ja kultuuriline situatsioon maal tõi kaasa mitte ainult kuritegevuse üldise kasvu, vaid koos sellega hakkas kustutama ka seni veel säilinud erinevusi linna ja maa

kuritegevuse vahel. Sellegipoolest, kui üksikasjalikumalt tutvuda praeguse Eesti kuritegevuse geograafiaga, võib öelda, et esialgu veel on eristatavad tööstuspiirkondade ja valdavalt põllumajanduslikule tootmisele orienteeritud maa-rajoonide kuritegevuse pildid. Kuritegevus maal on inimlikuma, tsiviliseerituma näoga, toore vägivalla jooned on siin nõrgemini esindatud. See asjaolu näib viitavat võimalusele, et vaatamata ühiskonna selgelt avalduvale lagunemise ja allakäigu tendentsile on maapiirkondades ometi säilinud teatavad konsolideeruvad tegurid, mis võiksid saada ühiskonna tervenemise ning taassünni keskmeks.

Sellega lõpetamegi põgusa pilguheite kuritegevusele Eestis läbi aastakümnete. Kuigi andmestik, mida esitada suutsime, on tõepoolest kokkusurutud ning selletõttu tahes- tahtmata ka puudulik ja pealiskaudne, toob ta meie arvates esile ühiskonna kvalitatiivse muutumise vaadeldaval perioodil. On küllaldaselt alust arvata, et põhjalikuma andmebaasi najal saab ühiskonna tegelikke arenguid, olgu siis sotsiaalses mõttes negatiivseid või positiivseid, märksa detailsemalt esile tuua. See ei oleks aga mahtunud käesoleva töö raamidesse.

Crime in Estonia from 1924 to 1989

E. Raska

S u m m a r y

Comparing the crime trends in the Republic of Estonia in 1920-1940 and in the Estonian SSR over the past 30 years, as well as proceeding from a theoretical point of view that criminal activity reflects society as an organized integrity and can be treated as an anomalous status of the social organism, the report shows how political and economic management in different varieties influences the level of crime.

In the Republic of Estonia where the society was organized and managed on democratic principles and where the society as an integral whole as well as its subsystems functioned mainly on the basis of self-regulation and where state management saw its chief goal in strengthening the social self-regulation mechanism, the crime rate fell

substantially during a rather short period of 20 years. This trend was not significantly affected even by the economic crisis in the early 1930s that undoubtedly complicated the country's economic and socio-political situation.

Another case is the Estonian SSR which was founded on the typical Stalinist pattern of society and where the administrative-bureaucratic hierarchy dominates the social structure. Ensuring its absolute power over the society, this hierarchy has totally or almost fully destroyed the society as a self-organizing and self-regulating system. This, in its turn, has essentially deformed the informal regulators of social behaviour which means that formal coercion becomes the main regulator of behaviour.

All these social changes are reflected in a sharp growth of the number of deviant behaviour. Even the official statistics which usually tends to smooth the state of affairs and does not provide an adequate picture of the situation shows that, in comparison with the early 1960s, the number of deviant behaviour in the Estonian SSR has increased more than twice while the size of the population has grown only by 30 percent.

Преступность в Эстонии в годы 1924-1989

Э.Паска

Резюме

В статье дается обзор развития преступности на территории Эстонии за длительный промежуток времени. Исследуемый отрезок времени делится на два периода, которые маркируют два совершенно разных по существу типа общества. Первый период представлял собой государственное самоуправление в виде демократической Эстонской Республики. Второй - под названием ЭССР - начинается в 1940 г. с оккупацией Эстонии и длится до сего дня.

Исходя из основополагающего принципа, согласно которой преступность скрывает важные социальные дисфункции, существующие в том или ином обществе, автор указывает на исключительную важность такого изучения. Однако, при сравнении преступности различных общественных структур возникает ряд проблем, без выяснения которых само исследование может дать различные, часто противоположные и неверные результаты. Ведь

при разных общественно-политических, экономических системах само понятие преступности может получить различное толкование. Некоторые деяния, являющиеся преступлением при одной формации, при другой таковыми не являются. И даже интерпретации традиционных уголовных деяний при разных общественных структурах могут существенно отличаться.

Уяснив все проблемы, возникающие при сравнении преступности различных общественных структур, автор, однако, не отрицает возможность и целесообразность осуществления подобных исследований, он лишь предостерегает о возможных деформациях результатов, если сравнение проводится без глубокого анализа как исторической, так и социальной ситуации.

Данные преступности в Эстонской Республике, в частности сокращение тяжких насильственных преступлений против личности (причем тенденция к снижению наблюдалась более-менее одинаково на всей территории страны), позволяют сделать вывод, что за короткое время государственной самостоятельности общество в Эстонии развивалось быстрыми темпами, происходило объединение населения, при этом консолидация имела тотальный характер, который проявился как в социальной, так и территориальной структуре.

В послевоенной Эстонии наблюдается обратная тенденция. Уровень насильственных преступлений против личности постоянно растет, причем особенно интенсивно начиная с 70-х годов. Автор приводит ряд обстоятельств хозяйственной и социальной жизни, которые парализующе влияют на жизненные силы общества.

Our authors, наши авторы.

Shelley Louise, Chair and Professor, Department of Justice, Law and Society, School of Public Affairs of the American University.

Шелли Луйза, заведующий кафедрой юриспруденции и обществоведения Американского университета.

Gilinski Jakov, LLD, Professor, Leading Research Worker, Leningrad Branch of the Institute of Sociology, Academy of Sciences of the USSR.

Гишинский Яков Ильич, докт. юрид. наук, профессор, ведущий научный сотрудник Ленинградского филиала Института социологии АН СССР.

Pobegailo Eduard, LLD, Professor, Academy of Ministry of the Internal Affairs USSR.

Побегайло Эдуард Филиппович, докт. юрид. наук, профессор Академии МВД СССР.

Raska Eduard, LLD, Councillor to the Chairman, Presidium of the Supreme Soviet of the Estonian SSR.

Раска Эдуард, докт. юрид. наук, советник председателя президиума Верховного Совета ЭССР.

Saar Jüri, Ph D (Psychology), Head, Laboratory of Sociology of Deviant Behaviour, Tartu University.

Саар Юри, канд. психол. наук, заведующий Лабораторией социологии отклоняющегося поведения Тартуского университета.

SISUKORD - CONTENTS - СОДЕРЖАНИЕ

<u>E. Raska</u>	Kuritegevuse empiirilise määratlamine....	3
	E. Raska. Empirical Definition of Delinquency. Summary.....	13
	Э. Раска. Эмпирическое определение преступности. Резюме.....	14
<u>Я. Гилинский</u>	О состоянии преступности в СССР.....	16
	J. Gilinski. Kuritegevuse seisundist N. Liidus. Resümee.....	21
	J. Gilinski. About the level of crime in the USSR. Summary.....	22
<u>L. Shelley</u>	Crime in the Soviet Union.....	24
	L. Shelley. Kuritegevus Nõukogude Liidus. Resümee.....	48
	Л. Шелли. Преступность в Советском Союзе... Резюме.....	62
<u>Э. Побегайло</u>	Тенденции современной насильственной преступности и проблемы совершенствования уголовного законодательства.....	58
	E. Pobegailo. Vägivallalise kuritegevuse kaasaegsed tendentsid ja kriminaalseadusandluse täiustamise probleemid. Resümee..	80
	E. Pobegailo. Modern tendencies of violent crime and the problems of criminal legislation improvement. Summary.....	82
<u>J. Saar</u>	Asotsiaalsest subkultuurist alaealiste õmberkasvatuseasutustes.....	84
	J. Saar. About the asocial subculture in the reform schools. Summary.....	91
	Ю. Саар. Об асоциальной субкультуре в исправительных учреждениях для несовершеннолетних. Резюме.....	92
<u>E. Raska</u>	Kuritegevus Eestis aastatel 1924-1989....	93
	E. Raska. Crime in Estonia from 1924 to 1989. Summary.....	107
	Э. Раска. Преступность в Эстонии в годы 1924-1989. Резюме.....	108
Our authors, наши авторы.....		110

Ученые записки Тартуского университета.
Выпуск 889.
ПРЕСТУПНОСТЬ В ИЗМЕНЯЮЩЕМСЯ ОБЩЕСТВЕ.
Труды по криминологии.
На разных языках.
Резюме на разных языках.
Тартуский университет.
СССР, 202400, г.Тарту, ул.Дликооли, 18.
Ответственный редактор В. Саар.
Подписано к печати 19.03.1990.
Формат 60x90/16.
Бумага писчая.
Машинопись. Ротапринт.
Учетно-издательских листов 6,89. Печатных листов 7,0.
Тираж 296.
Заказ № 185.
Цена 1 руб. 40 коп.
Типография ТУ, СССР, 202400, г.Тарту, ул.Тийги, 78.